

České a československé právní dějiny

Studenti PF UK

Vypracované otázky ke zkoušce

Skupina B

2011

Tento text vznikl jako příprava na ústní zkoušku z předmětu České a československé právní dějiny, vyučovaného na právnické fakultě UK. Text vytvořili sami studenti prvního ročníku, nemusí tedy být i přes veškeré korektury zcela správný a autoři nepřebírají žádnou odpovědnost za výsledek zkoušky. Texty byly vytvořeny na wiki studentů PF UK <http://ius.tulacek.eu/>.

Otázky jsou rozděleny do dvou skupin A a B. Student si losuje jednu otázku z obou skupin.

Soubor vygenerován: 8.12.2011, 17:37

Obsah

2 Skupina B	7
2.1 Recepční zákon 1918	7
Recepční norma	7
2.2 Vznik ČSR a Prozatímní ústava	8
Obsah Ústavy	9
2.3 Ústavní listina 1920	10
Obsah Ústavy 1920	10
2.4 Právní postavení menšin za první republiky	11
Prozatímní ústava 1918	12
Smlouva ze Saint Germain en Laye	12
Ústava 1920	12
Jazyková práva menšin	12
2.5 Právní zakotvení hranic ČSR v letech 1919-1938	13
Pařížská mírová jednání	13
Začlenění Podkarpatské Rusi do ČSR	13
Další potvrzení hranic za první republiky	14
Mnichovská dohoda 1938	14
2.6 Změny v recipovaném občanském právu v letech 1918-1938	14
Úvod do recipovaného občanského práva (OP)	14
Konkrétní změny v recipovaném občanském právu po roce 1918	14
Rozlukový zákon 1919	15
Zákon o adopci 1928	15
2.7 Vývoj volebního práva v ČSR (volby obecní, parlamentní, ostatní)	15
Zákon o prozatímní ústavě (č. 37/1918 Sb. z. a n.)	15
Zákon č. 75/1919, kterým se vydává volební řád v obcích republiky	16
Ústavní listina ČSR – zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina ČSR	16
Zákon č. 330/1920 o volbách župních zastupitelstev a okresních výborů	16
Volby do Prozatímního Národního shromáždění 1945	16
Vývoj volebního práva 1946-1948	17
Změny ve volebním právu po přijetí Ústavy 9. května	18
Zdroje	18
2.8 Právní úprava občanských práv a svobod	18
Saint Germainská smlouva 1919	18
Ústavní listina 1920	18
Další (podrobnější) úprava a prováděcí předpisy	18
2.9 Soudní soustava ČSR	20
Nejvyšší soud	20
Nejvyšší správní soud	20
Sjednocení soudní organizace	20
Zvláštní soudy	20
Trojinstanční soudní soustava	21
Advokacie, notářství	21
2.10 Pozemková reforma 1.ČSR	21
2.11 Zákon na ochranu republiky a vývoj trestního práva v letech 1919-1938	22
Zákon č.562/1919 Sb. z. a n., o zavedení podmíněčného propuštění a odsouzení	22
Zákon č.309/1921 Sb.z a n., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních	22
Zákon č. 50/1923 Sb.z. a n., na ochranu republiky	22
Pokusy o odstranění duality právního řádu a jeho modernizaci	23
2.12 Organizace veřejné správy v ČSR v letech 1918-1927	24
Veřejná správa na počátku republiky	24

Župní zákon, č.126/1920 Sb. z. a n.	25
2.13 Organizace veřejné správy v ČSR 1927-1938	25
Organizační zákon, č. 125/1927 Sb. z. a n.	25
Státní aparát ČSR a jeho ozbrojené složky	26
2.14 Zmocňovací zákonodárství za první ČSR	28
Zmocňovací zákonodárství za první ČSR	28
Ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací	29
2.15 Tzv. socializační zákonodárství a úprava pracovního práva za první ČSR	30
Úrazové pojištění	30
Nemocenské pojištění	30
Penzijní pojištění	30
Pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří	30
Podpora v nezaměstnanosti a státní příspěvek, pracovní právo	31
Bytová péče	32
Zdravotnictví	32
Socializační snahy	33
2.16 Pokusy o unifikaci a kodifikaci práva za první ČSR	33
Situace po 1.sv. válce	33
Pokusy o unifikaci	34
Souhrn	35
2.17 Právní postavení církví a náboženských společností za první ČSR	35
2.18 Úprava čs. státního občanství v letech 1918-1945	37
Ústava 1920	37
Ústavní zákon o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé	38
Vliv mezinárodních smluv na vznik státního občanství ČSR	38
Důsledky smlouvy mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší z roku 1938 pro československé státní občanství	38
Protektorátní národnostní úprava	39
Ústavní dekret prezidenta republiky z 2. srpna 1945 č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské	39
2.19 Mnichovská dohoda a její důsledky	40
Důsledky mnichovské dohody	42
Platnost Mnichovské dohody	42
2.20 Změny v ústavě a právní řádu za Druhé republiky	43
Politika Slovenska	43
Žilinská dohoda - požadavek autonomie Slovenska	43
Ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny a pravomoc slovenských orgánů	44
Ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi a pravomoc orgánů PR	45
Následující vývoj	45
Abdikace prezidenta E. Beneše a volba E. Háchy	45
Omezování demokratických svobod a samosprávy	46
2.21 Právo a správa v Protektorátu Čechy a Morava	46
Vznik protektorátu	46
Charakter Protektorátu	47
Správa protektorátu	47
Právo v protektorátu	49
2.22 Právní formy perzekuce v době Protektorátu Čechy a Morava	51
Právní postavení obyvatel Protektorátu	51
Rasové přepisy	51
Trestní, hospodářské a další právo v Protektorátu	52
Postavení církví a náboženských společností v Protektorátu	52
Nacistické "konečné řešení" židovské otázky v Protektorátu	53
2.23 Prozatímní státní zřízení ČSR v emigraci	53
Vznik prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci	53
1. Kontinuita právní existence ČSR	53
2. Vznik zahraničního odboje	53
3. Mezinárodní uznání Československého národního výboru	54
4. Výkon zákonodárné moci v exilu	54
5. Exilová vláda	54
Snaha ČSL státního zřízení v emigraci o mezinárodněprávní obnovu ČSR	55
Snaha o odznení mnichovské dohody	56

	Závěrečná fáze činnosti exilového zřízení	56
	Slovensko	57
	Podkarpatská Rus	58
2.24	Ústavní a právní vývoj Slovenské republiky 1939-1945	58
	Vznik Slovenského státu	58
	Snaha Německa o odtrhnutí Slovenska	58
	Nátlak Německa	58
	Charakter samostatnosti Slovenského státu	58
	Slovenský stát v mezinárodních vztazích	59
	Ústava Slovenského státu a její širší rámec	59
	Protizidovské zákonodárství Slovenského státu	60
	Zánik Slovenského státu	60
2.25	Obnovení právního pořádku 1944-1945	61
	Základem se bezpochyby stal ústavní dekret prezidenta republiky o obnovení právního pořádku č.11/1944, v konečné podobě přijat NS jako 12/1946 Sb.	61
	Ústavní dekret o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění č.18/1944	62
	Ústavní dekret č.47/1945 o Prozatímním Národním shromáždění	62
	Ústavní dekret č.3/1945 o výkonu moci zákonodárné v přechodném období	62
	Dekret č.6/1945 (později nahrazen č.16/1945) o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech	62
	Slovensko	62
	Košický vládní program	63
2.26	Potrestání válečných zločinců a domácí kolaborace 1945 – 1947	63
	Potrestání	63
	Odsun	65
2.27	Změny ve vlastnických vztazích 1945-1948	65
	Znárodnění a státní zásahy do ekonomiky	65
	Ekonomika v letech 1946-1948	67
2.28	Postavení Slovenska 1944-1948	68
	Zánik slovenského státu	68
	Postavení Slovenska	69
2.29	Ústavní vývoj ČSR 1946-1948	71
	Vytvoření Ústavodárného Národního shromáždění	71
	Volby 1946	72
	Situace po volbách	72
	Únorové události 1948	73
2.30	Národní výbory 1944-1948	74
	Zřízení NV a jejich pravomoci	74
	ZNV	75
	ÚNV hl.m.Prahy	75
	ONV	75
	MNV	76
	Slovensko	76
2.31	Ústava 9. května	76
	Přijetí Ústavy	76
	Členění Ústavy	77
	Ústava v praxi	78
	Změny Ústavy v 50.letech	78
2.32	Vývoj rodinného a občanského práva 1949-1964	79
	Občanské právo	79
	Rodinné právo	82
2.33	Právnícká dvouletka	83
	Výsledky právnícké dvouletky	84
2.34	Vývoj trestního práva v letech 1948-1961	84
	Rysy čs. trestního práva v 50. letech	84
	Zákon na ochranu lidově demokratické republiky	85
	Zákon O Státním soudu	85
	Trestní zákon z r. 1950	85
	Zákon o trestním řízení soudním	86
	Trestní zákon správní a trestní řád správní	87
	Zákon na ochranu míru	87
	Zákon č. 102/1953 Sb. (změna trestního zákona správního)	87
	Zákon o trestním řízení soudním z roku 1956	87
	Zákon o umělému přerušení těhotenství	87
	Trestní zákon 1961	87
	Nový trestní řád	88
2.35	Vznik JZD a zemědělskodružstevní právo	88

Pozemková reforma	88
Vznik JZD	89
Jednotné zemědělské družstvo	89
3 Typy JZD podle stupně společného hospodaření	90
Postihy nepohodlných lidí	90
Zemědělskodružstevní právo	91
2.36 Právní formy perzekucí a politické procesy 1948-1956	92
Tábory nucených prací	93
Další formy perzekuce	93
2.37 Vývoj veřejné správy 1949-1960	94
Obecná charakteristika	94
Ministerstva	94
Resortní úřady s celostátní působností	94
Stav na Slovensku	94
Prameny správního práva	95
Národní výbory	95
2.38 Vývoj soudnictví 1948 – 1960	97
Obecně	97
Zákony	98
2.39 Právní úprava ekonomických vztahů 1948-1964	99
Znárodnění, likvidace soukromých živností a právní úprava plánování a státem řízené ekonomiky	99
První pětiletka	100
Peněžní reforma z roku 1953	100
Druhá pětiletka	101
Hospodářské právo do roku 1964	101
2.40 Ústava ČSSR z roku 1960	104
Příprava a přijetí Ústavy 1960	104
Ústava 1960	104
Následný ústavní vývoj	106

Kapitola 2

Skupina B

2.1. Recepční zákon 1918

- nový rakouský ministr zahraničí Andrassy zaslal prezidentu Wilsonovi nótu, ve které byly jeho podmínky přijaty, tento akt chápán českou veřejností jako kapitulace R-U
- národní výbor veřejně vyhlásil 28.října 1918 **ZÁKON O ZŘÍZENÍ SAMOSTATNÉHO STÁTU ČESKOSLOVENSKA** – 11/1918 Sb.
- autorem původního textu je A. Rašín (také přispěli Soukup, Švehla, Stříbrný)
- první zákon nově vzniklého Československa
- neříká ale, zda je ČSL stát monarchie či republika, v tu chvíli se ještě nevědělo, protože jsme se zrovna od jedné monarchie oprostili a zvažovalo se, jaké zřízení si zvolit, ale v té době byla většina států v Evropě tradičně monarchiemi, republiky nebyly tak časté (takže pouze řečeno, že „ČSL stát vstoupil v život“) → první předpis, u kterého se dá určit, že se jedná o republiku je až Prozatímní ústava, kde se píše o prezidentovi a rozsudcích jménem republiky
- vyčteme, že Národní výbor je orgánem vlády (v zákoně se píše, že má za úkol tento zákon provést), ale také vyčteme, že na sebe převzal i zákonodárnou moc (píše se, že je orgánem jednomyslné vůle národa a suverénem)
- **VYPLÝVÁ** - nefunguje tripartice moci, moc je soustředěna do rukou NV = jednota exekutivy a legislativy (Národní výbor pak vykonával i funkci hlavy státu, převzal i část soudní moci a sám udělil amnestii - což je výhradní pravomoc hlavy státu, ale NV byl v té době suverénem)
- **formální diskontinuita**
 - zdrojem moci už není panovník jako suverén z Boží vůle, ale je zde poprvé nový suverén = československý národ, který je zdrojem moci.
 - Nové hodnoty, vznik nového státu, oprostění se od monarchie a R-U
- **materiální kontinuita**
 - její důvod vyjádřen v preambuli zákona „aby byl nerušený přechod k novému státnímu zřízení, aby nenastaly zmatky v tom, že by se náš nový stát ocitl bez práv. řádu“
 - byl převzat obsah původního právního řádu
 - jinak řečeno: převzali jsme obsah z rakouského právního řádu, ale označili jsme jej za československý právní řád

Recepční norma

- ČS stát recipoval z R-U, původně bylo převzetí plánováno jako dočasné, nakonec se jednalo o téměř 20 let
- zákon účinný dnem vyhlášení
 1. dosud platný právní řád
 2. podobu státních a samosprávných orgánů
- článek 1 - státní formu čsl. státu určí Národní shromáždění, orgánem jednomyslné vůle národa a st. svrchovanosti je Národní výbor
- článek 2 - veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti
- článek 3 - všechny úřady samosprávné i státní jsou podřízeny NV, receptce správních předpisů
- článek 4 - zákon nabývá účinnosti dnešním dnem
- článek 5 - národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl
- **jazyková otázka**
 - není zde pravidlo, v jakém jazyce se právo použije, ale převzalo se v němčině

- otázka, zda má čl.stát přestoupit k oficiálním překladům? (závěr NE)
- právní řád tedy tvořen pluralitou jazyků (nj, čj, maďarština na Slovensku)
- **trialismus právního řádu** - na jistý čas, pak už „jen“ dualismus (Hlučínsko - převzato právo pruské, české země- rakouské, Slovensko a Podkarpatská Rus - uherské právo)
- **snaha o odstranění právního dualismu** (Hlučínsko již pruské právo vytlačilo)
 1. metoda: přijímat nové předpisy jako čl. předpisy
 2. metoda: rekodifikovat právní řád - nepodařilo se, i když se vytvořilo několik komisí
 3. metoda: sjednocení judikatury - sjednocovat výklad u odlišných pr. Předpisů
- **rozdíly v rakouském a uherském právu**
 1. ve struktuře pramenů práva - Rakousko → právo psané, zákony X Uhersko → připouští pr.obyčej a nepsané právo
 2. uherské právo připouštělo privilegia (panovnický akt ve prospěch jedince) a statutární právo (právo některých jedinců a určitých komunit vydávat si předpisy platné v rámci této komunity), čl. soudní instance statuta a privilegia uznávají
 3. aplikace práva - čeští právníci neznají uherské právo a naopak
- v souvislosti s vydáním ústavní listiny došlo ke konsenzu, bylo převzato vše co bylo slučitelné s existencí nového státu, to co pak zbylo bylo přečeseno roku 1920 (z preamble: zákony odporující listině a dalším zákonů, které ji mění a doplňují jsou neplatné, a z čl.9: stejně tak i všechny zákony odporující republikánské formě vlády zanikají)
- mimo recepcie práva došlo k mimolegální recepci judikatury (způsobeno tím, že čs soudy začaly vydávat své sbírky judikatury poměrně pozdě)
- **legislativní inflace** - v letech 1918 a 1921 → 722 zákonů, za deset let deset tisíc, ztráta úcty k zákonům (oproti R-U zákonodárná exploze), objevují se i zákony retroaktivní, byly územně a profesně specifikované, ubylo zákonů celostátních a obecných, byly na časově omezenou dobu (nejkratší účinnost zákona byla 12 dní a jeden ztratil účinnost dříve než jí nabyl) a obsahovaly mírnější sankce
- poč. 30.let pak zmocňovací zákonodárství → část kompetencí parlamentu přenesena na vládu, narušení schématu dělby moci

* Učebnice *Dějiny českého a čl.práva do roku 1945*, Karel Malý a kol., 3.vydání; * *Státnicové otázky Jita (vakobobří)*; * *Výpisky z učebnice Ústavní právo - rezzy*; * *přednášky*

2.2. Vznik ČSR a Prozatímní ústava

- Snahy o vytvoření samostatného českého státu už dlouho před 28. říjnem 1918
- Silné protirakouské nálady, negativní vztah českého obyvatelstva k Rakousku, velké národní cítění
- Katolická strana silně prorakouská, naopak radikální státoprávní strany, real. protirakouské, řada stran chtěla jen přežít státu, nenastolovala rozpad R-U
- Po vypuknutí 1. světové války převzal vedoucí úlohu československý odboj (TGM, Beneš, Štefánik) – vznik Českého komitétu zahraničního, r. 1916 se mění na Československou národní radu (Paříž)
 - Za cíl stanovili **nezavslý Československý stát**, chtěli získat vedoucí osobnosti dohodových států pro svůj program, přesvědčit je o zániku R-U - zpočátku nepřijatelné
- Vzniku ČSR pomohly také naše legie – Nazdar ve Francii, další v Rusku a Itálii („proti Rakouské“)
- Otázka, zda se zaměřit na orientaci na Rusko (Kramář, Dürich) či na západní státy
- 5/1918 **Pittsburghská dohoda** českých a slovenských organizací, kde se hlasí ke spojení Čechů a Slováků, s tím, že Slovensku bude poskytnuta autonomie (vlastní vláda, sněm); měla pouze politický, nikoliv právní význam - Slováci se na ni odvolávali později marně
- Velký úspěch bylo v létě r. 1918 mezinárodní uznání čl. Národní rady jako nejvyššího orgánu a příští čl. vlády (Francie, UK a USA)
- orgány domácího odboje – Mafie (spolupráce s Radou), ofic. - Český svaz, Národní výbor
- **Manifest českých spisovatelů** (17. 5. 1917) - velký důraz, aby poslanci dbali na národní zájmy
- **Tříkrálová deklarace** - požadující právo na svobodný život národní a na sebeurčení - 6. 1. 1918
- V Obecním době v dubnu vznikla Národní přísaha (A.Jirásek) - věrnost myšlení nár. osvobození
- Vytvoření „parlamentu“ – reorganizace Národního výboru - domácí prozatímní vláda, K. Kramář
 - Podle výsledků posledních předválečných parlamentních voleb do říšské rady z roku 1911 – Švehlův klíč
 - v praxi

1. předsednictvo NV = vláda
 2. plénium NV = „parlament“ (pouze vykonávalo jeho FUNKCE, ale nebylo skutečným parlamentem)
- Vytvoření vlády – 14.10.1918 Československá národní rada - zahraniční prozatímní vláda
 - T. G. Masaryk (prezident + 1. ministr), M. Štefánik (ministr války),
 - E. Beneš (ministr vnitra i zahraničních věcí)
 - následující den uznána Francií a ostatními dohodovými státy
 - **Washingtonská deklarace**
 - 16. 10. 1918
 - vydána prozatímní zahraniční vládou, vytvořena Masarykem dle vzoru americké Deklarace
 - obsah: deklarace, že ČSL bude:
 - * Republika s parlamentní formou vlády
 - * Suverénem bude čsl. národ
 - * Všeobecné volební právo
 - * Práva a svobody, rovnoprávnost mužů a žen, zrušení šlechtických titulů atd.
 - 27. 10. napsal rakouský ministr zahraničí Andrassy prezidentu Wilsonovi notu, ve které přijímal podmínky Dohody, tento akt českou veřejností pochopen jako kapitulace R-U
 - 28. 10. Národní výbor vyhlásil zákon o vzniku Československa (11/1918) viz 2.1
 - **Martinská deklarace**
 - 30. 10. 1918, přijata Slovenskou národní radou, Štefánik, Šrobár
 - v té době ale už stejně bylo 2 dny vyhlášeno samostatné Československo z 28. října, akorát na Slovensko tato informace ještě nestačila dorazit. . .
 - deklarace společného státu Čechů a Slováků
 - myšlenka jednotného čsl. národu o 2 jazykových větvích
 - Z Národního výboru se má stát Národní shromáždění (řádný parlament), ale poslední, co NV přijal, byla **Prozatímní ústava 37/1918 Sb.**
 - revoluční - nenavazovala na ústavu R-U
 - rigidní - aby bylo jistější, že nové hodnoty v nové ústavě nebudou jen tak změněny
 - polylegální - obsahovala i další zákony, hlavně 11/1918 Sb.

Obsah Ústavy

- **1. Oddíl Parlament - Národní shromáždění**
 - jednokomorový
 - vznikl přeměnou a rozšířením Národního výboru na Národní shromáždění
 - způsob sestavení členů byl převzat z minulosti - dle Švehlova klíče (dle výsledků voleb z 1911) 256 členů, usnášení prosté většiny
 - zastoupení pouze Češi a Slováci, Němci a Maďaři ne (byli proti čsl. státnosti)
- **2. Oddíl O Prezidentu republiky**
 - dle Prozatímní ústavy nebyl součástí moci výkonné, ale samostatný orgán
 - volilo jej NS souhlasem 2/3 přítomných poslanců, přičemž musely být přítomny alespoň 2/3 poslanců
 - aklamace = způsob zvolení prezidenta Masaryka = potleskem a voláním
 - nejvyšší velitel vojska, právo milosti a amnestie, nutnost každé jeho vládní rozhodnutí kontrasignovat
 - z nadpisu oddílu vyplývá také forma státu - republika
- **3. Oddíl Jak se vyhlášují rozsudky**
- **4. Oddíl Moc výkonná a nařizovací – vláda**
 - volena Národním shromážděním + byla mu také odpovědna
 - 17 ministrů vč. předsedy
 - mohla být odvolána vyslovením nedůvěry NS vládě
 - Šrobár - ministr s plnou mocí pro správu Slovenska
 - nejvyšší moc má parlament, výkonnou moc má vláda, ale ta je pouhý výbor parlamentu
- *1. novelizace* - nejprve rozšíření členů NS na 270 (březen 1919, všichni noví Slováci-ne tak docela, zasedali třeba češi znalí slovenské problematiky)

- *Květnová novelizace 1919* - důležitá, omezení kompetencí parlamentu a posílení výkonných orgánů – hlavně prezidenta - nově povinnost prezidenta vůči parlamentu podávat „občas“ zprávy o stavu republiky, právo jmenovat a propouštět vládu - prezident se stal fakticky hlavou vládní a výkonné moci, prezident mohl předsedat vládě, Kramář si jednou odjel na konferenci a už se nikdy nevrátil jako předseda vlády :), vláda už neměla přesný počet členů
- Nepíše se nic o občanských právech, Kuklík si myslí, že zřejmě platily předpisy z R-U

* *Učebnice Dějiny českého a čsl.práva do roku 1945, Karel Malý a kol., 3.vydání;* * *Státnicové otázky Jita (vakobobři);* * *Výpisky z učebnice Ústavní právo - rezzy;* * *přednášky*

2.3. Ústavní listina 1920

- Ústava 1920 (121/1920 Sb.)
- je pokládána za první definitivní ústavu
- v pořadí je vlastně ale třetí Ústavou (předtím 11/1918 Sb. a 37/1918 Sb.)
- inspirace dle Ústavy Francie 3.rep., vychází z klasické teorie dělby moci, autor návrhu Dr.J.Hoetzel
- sice mnoho nedostatků, ale velice uznávaná v zahraničí jako 1 z nejlepších ústav za svoji demokratičnost (která byla dodržována dokonce i v praxi) a za právníckou přesnost
- **vytýkáno:**
 - vytvoření bez účasti veřejnosti
 - přijetí nevoleným orgánem (byla přijata tehdejšími prozatímním parlamentem)
 - malý podíl Slováků při její tvorbě, bez účasti představitelů menšin
- *polylegální* - preambule, text ústavy, plus další zákony (o osobní a domovní svobodě, listovním tajemství, o st. občanství)
- *rigidní* - obtížněji měnitelná (v praxi nebyla změněna až do roku 1938)
- *formální a materiální stránka téměř totožná*
- *národní povaha ústavy a povaha právního státu*
- byla velmi vychvalována, ale měla řadu bílých míst - nebyla provedena autonomie Podkarpatské Rusi, nebyly vytvořeny župy, nebyl přijat prováděcí zákon k referendu, nebyl ustanoven ÚS v r.1931, ve 30.letech zmocňovací zákonodárství - proti demokracii
- účinnost nastala dnem vyhlášení, 6.3.1920

Obsah Ústavy 1920

- **PREAMBULE**
 - slavnostní prohlášení
 - obsahuje národní princip (začíná „My, národ československý...“) a myšlenku demokracie
- **UVOZOVACÍ ZÁKON**
 - 121/1920 Sb.
 - stanovuje nadřazenost ústavy nad zbytkem právního řádu
 - prohlásil neplatnost zákonů odporujících ústavě a republikánské formě státu a pro její změnu stanovil formu ÚZ
 - dnem účinnosti ústavní listiny pozbývaly platnosti všechny dřívější ústavní zákony (tj. recipované rakouské a uherské) - diskontinuitní prvek
 - také zakotven Ústavní soud
- **ÚSTAVNÍ LISTINA – 6 hlav**
 1. **Všeobecná ustanovení**
 - lid je zdrojem veškeré státní moci (tím řečeno odmítnutí monarchie)
 - území nedílné = unitární stát, změna hranic jen ÚZ, platí jediné st.občanství
 - upraveny základní ústavní otázky, dále stanovena autonomie Podk. Rusi (nerealizováno, až 1938!)
 2. **Moc zákonodárná**
 - parlament = Národní shromáždění
 - dvoukomorový (inspirace z Francie), komory téměř totožné funkce, rozdíl pouze v tom, že PS mohla vyslovovat nedůvěru vládě a mohla Senát přehlasovat kvalifikovanou většinou (PS má větší váhu v zák. procesu)

- PS - 300 poslanců na 6 let, aktivní volební právo 21 let, pasivní 30 let
- Senát - 150 senátorů na 8 let, aktivní volební právo 26 let, pasivní 45 let
- poměrný volební systém do obou komor
- obě komory se volily v jeden den, nebyla uzavírací klauzule
- sesiová zasedání = dle ročních období (2x ročně na jaře a podzim, svolával prezident)
- během nečinnosti NS fungoval Stálý výbor složený ze zástupců obou komor (24 členů), pak ale nutnost dodatečné ratifikace
- zákaz imperativního mandátu - ale v praxi členové parlamentu jednali stranicky
- 3/5 většina všech členů každé ze sněmoven- vypovězení války a změna úst. listiny
- platnost voleb posuzoval volební soud- zřízený zákonem 125/1920 Sb. z. a n.
- možnost předložit návrh zákona lidu prostřednictvím referenda (nikdy)

3. Moc vládní a výkonná

- rozlišení, které naše současná ústava už nezná
- slouží k rozlišení prezidenta (úřadu) od správy (administrativy, tzn. vlády)
- Prezident = moc vládní, slabé postavení
 - * volen NS na 7 let, max. 2x, min. věk 35 let
 - * k jakémukoliv úkonu nutná kontrasignace člena vlády
 - * jen základní pravomoci: reprezentace, veto, milost, amnestie, jmenování/odvolání ministrů, sjednávání/ratifikace mez. smluv, svolávání a odvolání NS
 - * trestní odpovědnost za velezradu, za úklady o republiku ze zákona na ochranu republiky z r.1923
- Vláda = moc výkonná
 - * odpovědná PS, ale na začátku volebního období vlády nebylo zvykem vyslovovat důvěru, vláda byla prostě ustavena, PS měla akorát možnost vyslovit nedůvěru
 - * pravomoci stejně jako dnes, vydávali nařízení na základě zákona a v jeho mezích, provádění zákonů (kolektivní rozhodování!)
 - * jmenuje, propouští prezident
 - * ve 20. letech 20. století významně ovlivňovala vládu i PS parlamentní pětka (agrárníci, lidovci, soc dem, národněsocial., národnědemok.)
- Administrativa = moc výkonná (ministerstva a nižší správní úřady)
 - * přijat Župní zákon, který měl zřídit „župy“ = velké okresy, které měly být státní správou a samosprávou, nakonec nerealizováno
 - * problematické = v ústavě chybí úprava územní samosprávy!!!!

4. Moc soudcovská

- nezávislost, nesaditelnost a nepřeložitelnost soudců
- Nejvyšší správní soud důležitý, ochrana zákonnosti u rozhodnutí správních úřadů
- Ústavní soud neupraven zde, ale v uvozacím zákonu

5. Práva, svobody a povinnosti občanů

- chápáno jako 2 protikladné póly: práva a svobody X povinnosti
- rovnost osob. a majetková svoboda, svoboda domovní, tisku, projevu, náboženská,
- právo shromažďovací, petiční
- povinnost vojenského výcviku

6. Ochrana menšin

- národních, rasových a náboženských
- přepis Saint-Germainské mez. smlouvy o ochraně menšin do vnitrostátního práva
- zásada rovnosti před zákonem, zásady jazykového práva
- pozitivní plnění - pokud v okrese min. 20% menšiny - nárok na výuku ve svém jazyce
- jazykový zákon č.122/1920 - součástí listiny v širším smyslu a také z.č.236/1920 Sb. z. a n. o pozbývání občanství a práva domovského (viz otázka B-4)

• doplňky ústavy

- ÚZ 293/1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního
- ÚZ 294/1920 o podepisování zákonů nařízení

* *Učebnice Dějiny českého a čsl.práva do roku 1945, Karel Malý a kol., 3.vydání;* * *Státnicové otázky Jita (vakobobři);* * *Výpisky z učebnice Ústavní právo - rezzy;* * *přednášky*

2.4. Právní postavení menšin za první republiky

- právní postavení menšin za první republiky vycházelo především ze Smlouvy v Saint-Germain, ustanovení hlav 5 a 6 Ústavy 1920 a jazykové zákona 1920, další podrobnosti je možné najít i v otázkách týkajících se

problematiky občanství či základních občanských práv a svobod

Prozatímní ústava 1918

- ohlasy na přijetí Prozatímní ústavy upozorňovaly na nevyřešenou otázku poměru Čechů a Němců v novém státě
- silná národnostní menšina německého národa totiž nebyla zastoupena v nejvyšším orgánem státu
- politika německých stran z pohraničí, snaha o odtržení pohraničních území a ozbrojený odpor vůči čs. orgánům poté nejméně do konce r. 1918 neumožňovaly jejich spolupráci s ČS republikou

Smlouva ze Saint Germain en Laye

- Právní úprava národnostních menšin vycházela především ze **Smlouvy mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem**, podepsaná v Saint Germain en Laye 10. září 1919
- potvrzuje uznání svrchované moci Československa nad územím Čech, Moravy, části Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi
- zavazuje Československo k dodržování základních ustanovení o menšinách, obsažených v člancích dohody, zejména:
 - úplná a naprostá ochrana života a svobody všech obyvatel bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství; svoboda vyznání nebo víry (čl.2)
 - uznání za československé příslušníky německé, rakouské a uherské, kteří mají domovské právo nebo se narodili z rodičů majících tam bydliště nebo právo domovské, na území, které je nebo bude uznáno mírovými smlouvami za čs. státní území (čl.3)
 - rovnost před zákonem, stejná občanská a politická práva všech čs. občanů bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství; při případném zavedení státního jazyka vládou bude jazykovým menšinám umožněno užívání jejich jazyka před soudy jak ústně, tak písemně (čl.7)
 - stejné zacházení a stejné právo při zakládání či řízení lidumilných, náboženských nebo sociálních ústavů či škol s právem používat svůj jazyk a vykonávat své náboženství (čl.8)
 - umožnění vyučování ve vlastním jazyce a podíl na částkách vynaložených na náboženství či výchovu z veřejných zdrojů v oblastech, v nichž je usedlý značný zlomek čs. příslušníků jiného jazyka

Ústava 1920

- právní postavení menšin bylo v Ústavě 1920 obsaženo v hlavě páté a především **hlavě šesté**
- Hlava 5: rovnost všech bez ohledu na původ, státní příslušnost, jazyk, rasu, náboženství, pohlaví, rod a povolání
- Hlava 6: úprava ochrany menšin národních, náboženských a rasových; rovnost před zákonem; svoboda náboženství a jazyka (podrobněji jazykový zákon)
- nedostatek ústavy 1920 – vytvořili ji Češi a Slováci sice s ohledem na menšiny, ale bez jejich participace

Jazyková práva menšin

- jazykové právo je nutné odlišit do právních předpisů, zaručujících ochranu národnostních menšin i přes to, že normy obou oblastí se výrazně prolínají
- NS přijalo 29. února 1920 na základě § 129 Ústavy **jazykový zákon** – užíváním státního jazyka se rozumí:
 1. úřadování všech soudů, úřadů, ústavů, orgánů a podniků republiky, jejich vyhlášky a zevní označení
 2. text bankovek a státovek
 3. velící jazyk v armádě
- podrobněji upravuje používání státního oficiálního jazyka **vládní nařízení č. 17/1926 Sb. z. a n.**, které bylo vydáno k provedení ústavního jazykového zákona
 - právo menšin užívat ve vymezených případech menšinového jazyka
 - pro Podkarpatskou Rus (PR) platí ustanovení jazykového nařízení, pokud neupraví jazykovou otázku sněm pro PR
- pokud soudní okres obývalo alespoň 20 % státních občanů jiného jazyka než československého, byly orgány nuceny podání v menšinovém jazyce přijmout a vydat v něm i vyřízení a odpověď na podání ⇒ podobná jazyková logika jako v Rakousku po Stremayerových nařízeních
- za stejných podmínek byl veřejný žalobce povinen vznést trestní obžalobu v příslušném menšinovém jazyce
- důležitý § 5 jazykového zákona stanovuje, že vyučování na školách pro národní menšiny má probíhat v příslušném menšinovém jazyce a rovněž kulturní instituce zřízené pro menšiny mají používat odpovídající menšinový jazyk; menšiny měly také nárok na určitou část z peněz na kulturu ⇒ rostlo německé školství

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kol., 3. přepracované vydání, str. 332-333, 341-343, 351-356, 359-361; * Seminář - Rákosník*

2.5. Právní zakotvení hranic ČSR v letech 1919-1938

- řadu měsíců po vyhlášení československého státu ještě nebyly určeny státní hranice, pro jejich vymezení neexistovalo spolehlivé vodítko
- v souvislosti se vznikem nových států ve střední Evropě byl propagován postulát sebeurčení (princip etnický), který akceptovaly vlády vítězných západních mocností
- v komplikovaných poměrech střední Evropy však etnický i historický princip selhaly
- Československo argumentovalo tím, že jeho území bylo součástí bývalého českého království
- to však naráželo na obdobné argumenty sousedních států, případně též důvody etnické, ale i na požadavky strategické a hospodářské
- hned po vyhlášení ČSR se pokusily odtrhnout německé pohraniční oblasti
- německy hovořící poslanci vídeňského parlamentu totiž v posledních dnech R-U připravovali plán na sjednocení rakouských Němců do jednoho státního celku
- vídeňský parlament vyhlásil na konci října 1918 **4 německé provincie** (Deutschböhmen - Liberec, Sudetenland - Ústí nad Labem, Böhmerwaldgau v Pošumaví a části jižních čech, Deutschsüdmähren - Znojmo), které se později prohlásily za část Rakouska
- v prosinci 1918 je ale obsadilo československé vojsko a místní proněmečtí úředníci složili slib pražské vládě
- historická česko-německá a česko-rakouská už poté nebyla zpochybňována a stala se východiskem pro stanovení odpovídající části hranice ČSR
- na počátku r. 1919 se vyhroutil spor mezi vládou ČSR a Polska o území bývalého těšínského knížectví, které připojil ke státu České koruny již Jan Lucemburský v r. 1327; oba státy se snažili území získat vojenskou silou, což vyřešil až diplomatický zásah dohodových velmocí

Pařížská mírová jednání

- O poválečném uspořádání Evropy se rozhodovalo na **Versailleské konferenci v Paříži** na počátku roku 1919 (27 států, hlavní slovo USA, VB, FR, IT a JAP)
- došlo k podepsání mírových smluv s poraženými státy → základ tzv. **versailleského systému**, poválečného uspořádání v Evropě, která se však rozpadl pod tlakem agresivní politiky nacistického Německa
- kritéria pro určování hranic: sebeurčovací, historický, vojenský a hospodářský princip + geografická kritéria
- Československá delegace (vedl ji předseda vlády Karel Kramář, hlavním mluvčím byl ministr zahraničí dr. Edvard Beneš) předložila velké územní požadavky:
 - historické území Čech, Moravy, Slezska s Těšínskem a Slovenska - s posunutou hranicí vůči Maďarsku na jih
 - připojení Podkarpatské Rusi
 - připojení Vitorazska, Valticka na hranici s Rakouskem a Kladska, Hlučínska a Hlubčicka na hranicích s Německem (dnes Polsko)
 - koridor, spojující ČSR se spojeneckým srbo-chorvatským státem
- československá argumentace se opírala především o argumenty historickoprávní, národnostní, strategické, komunikační i jiné
- požadavek koridoru byl však nereálný, nedošlo ani k připojení Kladska ani Hlubčicka, kde byly čs. nároky vázány na stanovení hranic mezi Německem a Polskem; podstatně byl redukován i rozsah přiděleného území Slovenska, Těšínska, Vitorazska a Valticka
- jednotlivé státní hranice byly určeny mírovými smlouvami: **Versailleskou s Německem (1919)**, **Saint-Germainskou s Rakouskem (1919)**, **Trianonskou s Maďarskem (1920)** a v roce 1920 byla podle neratifikované smlouvy ze Sevres upřesněna hranice s **Polskem a Rumunskem**
- Ústava ČSR požadovala, aby byly územní změny potvrzeny formou ústavního zákona
- prvotní určení v podobě mírových smluv toto potvrzení nepotřebovala, následné kroky v rámci pozdějších změn z doby první republiky již byly stvrzeny ústavními zákony

Začlenění Podkarpatské Rusi do ČSR

- Podkarpatská Rus (PR) patřila původně k uherské části R-U
- v r. 1919 se rusínští politici přihlásili k ČSR, což potvrdila i Pařížská mír. konference

- na základě tzv. **malé smlouvy St. Germainské**, uzavřené mezi Dohodou a Československem 10. září 1919, byla podkarpatská Rus připojena k ČSR
- ke stabilizaci vnitřních poměrů PR později výrazně přispěl Generální statut pro správu území Podkarpatské Rusi, na jehož základě se vytvořilo 5-ti členné direktorium ze zástupců místních obyvatel

Další potvrzení hranic za první republiky

- 1920 - zákon o inkorporaci (začlenění) Vitorazska a Valticka
- 1922 - úmluva mezi ČSR a Rakouskou republikou o vedení hranic
- 1920-1924 - vyřešení sporů na polské hranici o Těšínsko, Oravu a Spiš rozhodnutími konference velvyslanců

Mnichovská dohoda 1938

- Mnichovská dohoda konstatovala odstoupení oblastí, v němž bylo přes 50% Němců
- 30. září čs. vláda přijala tyto podmínky, rozhodujícím důvodem byla snaha vyhnout se válečnému konfliktu s Německem
- blíže viz otázku 2.19

* *Dějiny českého a československého práva do r. 1945, Karel Malý a kol., 3. přepracované vydání, str. 336-339;*

* *Seminář - Rákosník*

2.6. Změny v recipovaném občanském právu v letech 1918-1938

Úvod do recipovaného občanského práva (OP)

- na základě recepční normy 1918 bylo po státním převratu převzato právo rakouské (ABGB ve znění pozdějších novel) a také obyčejové právo uherské
- výše zmíněné skutečnosti okamžitě vyvolaly potřebu sjednocení právní úpravy v této oblasti
- jako nejjednodušší cesta měl být původně ABGB přeložen do češtiny a platil by tak jako občanský zákoník
- od této myšlenky však bylo upuštěno a byly zahájeny práce na unifikaci československého občanského práva, která měla vycházet z rakouského občanského zákoníku s přihlédnutím k úpravám platným na Slovensku a v Podkarpatské Rusi
- na unifikačních pracích se podíleli pracovníci ministerstva unifikací, ministerstva spravedlnosti a odborníci z praxe, z nichž bylo vytvořeno 5 subkomitétů; na sjednocení jejich práce poté pracovala od roku 1926 do roku 1931 superrevizní komise, následovaly ministerské porady a práce komise na konečné redakci osnovy
- redakce osnovy byla vydána v roce 1937 jako **Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník**; byla vydána Senátem Národního shromáždění a projednána byla ve výborech a komisích parlamentu
- veškerou snahu však zastavil Mnichov 1938, přijaty byly pouze určité dílčí novely týkající se specifických oblastí
- hlavním rysem novel byla relativizace původní konstrukce OP založená na absolutní povaze vlastnického práva a smluvní svobody
- příkladem byla úprava nájemní smlouvy a omezení dispoziční svobody vlastnického práva v případě pozemků a bytů
- společně se stabilizací společenských a hospodářských poměrů bylo od tohoto trendu postupně opouštěno, avšak úplný návrat k původní koncepci nikdy nenastal
- podobný osud měly také pokusy o kodifikaci občanského práva procesního
- od roku 1922 na ní pracovali pražská a bratislavská komise a v roce 1931 byly výsledky jejich práce vydány jako **Návrh zákona o soudní příslušnosti civilního soudního řádu**
- podařilo se alespoň dokončit **zákon o základních ustanoveních soudního řízení nesporného (č. 100/1931 Sb. z. a n.)**
- stejná podvojnost jako v rámci práva občanského existovala i v rámci práva autorského
- ČSR sice přistoupila k bernské konvenci, stále však bylo nutné vytvořit vlastní normu
- práce na této normě začali v roce 1919 a nakonec byl výsledek této práce přijat jako **zákon o autorském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (č. 218/1926 Sb. z. a n.)**
- ještě předtím, v roce 1923, byl přijat zákon o nakladatelské smlouvě

Konkrétní změny v recipovaném občanském právu po roce 1918

- v roce 1919 byla snížena a zároveň sjednocena hranice plnoletosti na 21 let (č. 447/1919 Sb. z. a n.)
- v roce 1924 byl zrušen institut rodinného fideikomisu (svěřenectví), který umožňoval, aby držitel fideikomisu nakládal s takovým majetkem jako každý jiný vlastník

Rozlukový zákon 1919

- první významnou normou v oblasti rodinného práva byl tzv. **rozlukový zákon (č. 320/1919 Sb. z. a n.**, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství)
- **sjednotil úpravu uzavírání manželství v českých zemích a na Slovensku**
- byl zaveden **fakultativní civilní sňatek**, který v českých zemích nahradil výlučnost církevního sňatku (s výjimkou bezkonfesních osob) a na Slovensku místo dosavadního obligatorního civilního způsobu uzavření manželství přinesl snoubencům možnost volby jako formou jejich manželství vznikne
- uzákonění výhradně fakultativní formy civilního sňatku bylo považováno za ústupek politickým stranám katolické orientace
- za tento ústupek se podařilo dosáhnout uzákonění **rozluky i pro manželství katolíků** z taxativně určených důvodů a tím ukončit rozšiřování velkého počtu tzv. matrikových manželství
- v neposlední řadě zákon také odstranil určité překážky vzniku manželského svazku, mající původně kanonický původ (např. vyšší kněžské svěcení, slavné sliby řeholní)
- díky těmto krokům se manželství stalo do značné míry institucí občanskou!

Aplikace Rozlukového zákona

- zejména na slovenském území se aplikace manželské novely shledávala v prvních letech své existence s řadou problémů
- normy totiž nezavedla výrazné změny v hmotněprávních manželských ustanoveních ani v jurisdikčních předpisech o řešení manželských sporů
- osvojení nových norem slovenskými duchovními nebylo snadné, jelikož prakticky celá kněžská generace jejich znalost dosud nepotřebovala, protože od 1.10.1895 nemohl žádný duchovní asistovat při vzniku manželských svazků
- mnozí katoličtí faráři si novou úpravu vykládali tak, že s právem oddávat ožila zároveň i platnost kanonických manželských předpisů; problémy vznikaly např. při oddávání příliš mladých nevěst (14) či při nedostatečném počtu ohlášek; kněží se přitom odvolávali na církevní předpisy
- nižší soudy se původně stavěli k těmto případům benevolentně, avšak nejvyšší soud rozhodl, že nedostatečná znalost občanskoprávních předpisů zakládá trestní odpovědnost kněze
- otázky manželství se týkaly také novely z roku 1921 (zrušení instituce obhájce manželského svazku, 1924 (zavedení platnosti Rozlukového zákona pro Podkarpatskou Rus), 1925 a 1931 (úprava alimentární povinnosti)

Zákon o adopci 1928

- v průběhu 20. let 20. století byla připravována novela rakouského majetkového manželského práva, která měla za cíl sjednocení právní úpravy na celém území státu
- princip společného majetku manželů, který byl v té době platný na Slovensku, se však neprosadil
- v letech 1919 až 1921 byly přijaty některé předpisy, které zvýšily pravomoci státu při zasahování do osudu dětí
- byla jimi snížena hranice plnoletosti, nově upraveno stěhování dětí do ciziny a ochrana dětí v cizí péči a dětí nemanželských (č. 256/1921 Sb. z. a n.)
- nejkomplexnější normou v oblasti rodinného práva byl **zákon č. 56/1928 Sb. z. a n., uzákoňující instituci adopce**
- tento zákon měl zároveň unifikační charakter, jelikož společně s úpravou adopce nahradil i zastaralé předpisy platné v té době na Slovensku
- důraz byl kladen především na vznik majetkových práv osvojence v rodině osvojitele
- hlavní zásadou této normy byla ochrana vlastních dětí před případnou majetkovou újmu způsobenou adoptí, která byla proto v takových případech zakázána
- při adoptci museli souhlasit oba manželé, jinak byla vyloučena; jedinou výjimkou z tohoto pravidla byla adopce vlastních nemanželských dětí, ovšem za podmínky, že adoptcí nebyla způsobena majetková újma druhému manželovi

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, str. 440-443*

2.7. Vývoj volebního práva v ČSR (volby obecní, parlamentní, ostatní)

Zákon o prozatímní ústavě (č. 37/1918 Sb. z. a n.)

- v tomto zákoně není speciální ustanovení o volebním právu

- Národní shromáždění vzniklé rozšířením pléna Národního výboru mělo 256 členů; jednotlivé politické strany získaly zastoupení dle výsledků posledních voleb do vídeňské říšské rady v r. 1911; případné doplnění volných míst v parlamentu mělo být provedeno stejným způsobem
- Národní shromáždění kromě své zákonodárné činnosti volilo prezidenta i vládu
- prezident republiky byl volen kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou přítomných za účasti nadpoloviční většiny poslanců
- vláda byla závislá způsobem svého vzniku na Národním shromáždění, které volilo stanovený počet 17 ministrů, včetně předsedy

Zákon č. 75/1919, kterým se vydává volební řád v obcích republiky

- obsahuje především podmínky volebního práva, ustanovení o překážkách a omezení volebního práva a o volební povinnosti
- volit mohl občan ČSR **bez rozdílu pohlaví (i ženy!!)**, starší 21 let, který má bydliště v obci alespoň po dobu 3 měsíců; každý občan směl vykonávat volební právo pouze v jedné obci, přestože např. bydlel ve více obcích
- z volebního práva byl **vylouen** ten, kdo byl soudně zbaven práva volně nakládat se svým majetkem, kdo je v donucovací pracovně (ústav sloužící k nápravě asociálních živelů), kdo byl odsouzen pro zločin, díky kterému nastává ztráta volebního práva do obcí; ztráta pomine u zločinů nejdříve po 3 letech
- do obecních orgánů mohou být voleny osoby, které mají právo volit, je jim 26 let a bydlí v obci alespoň 1 rok; členy obecní rady a komise zároveň nemohou být manželé, rodiče a děti, tchán (tchýně) se zetěm (snachou), sourozenci a švagři
- **povinnost volit** má každý vyjma osob starších 70 let, lékařů a osob, které se nemohou dostavit pro nemoc, nebo proto, že jsou od místa volby vzdáleni více než 25 km; zaměstnavatel je povinen upravit v den volby službu tak, aby se zaměstnanci mohli k volbám dostavit
- každý volič je povinen přijmout úřad, do kterého ho lidé zvolili, vyjma žen a osob starších 60 let

Ústavní listina ČSR – zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina ČSR

- velká část je věnována volbám do Národního shromáždění
 - Národní shromáždění se skládá z Poslanecké sněmovny a Senátu
 - PS má 300 členů volených na 6 let; je zde všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo; aktivní volební právo má občan starší 21 let, pasivní od 30 let
 - Senát má 150 členů volených na 8 let; aktivní volební právo má občan starší 26 let, pasivní starší 45 let
 - volby se měly konat vždy v neděli
 - platnost voleb posuzoval volební soud
 - žádný občan nemohl být současně členem obou sněmoven
- volba prezidenta
 - zvolen mohl být občan ČSR starší 35 let
 - volily jej obě sněmovny Národního shromáždění kvalifikovanou 3/5 většinou za přítomnosti minimálně poloviny svých členů
 - prezident republiky byl volen na 7 let, zvolen mohl být však maximálně dvakrát po sobě

Zákon č. 330/1920 o volbách župních zastupitelstev a okresních výborů

- aktivní volební právo při volbách do župních zastupitelstev a okresních výborů měli občané starší 21 let, kteří v oblasti župy bydleli alespoň 3 měsíce
- pasivní volební právo měli občané nad 30 let s bydlištěm alespoň 1 rok
- zastupitelstvo mělo 35 členů
- tento zákon byl změněn **zákonem č. 126/1927 o volbách zemských a okresních zastupitelstev**
 - aktivní volební právo měli státní občané starší 24 let s bydlištěm v zemi alespoň 1 rok,
 - pasivní občané nad 30 let s bydlištěm v zemi alespoň 2 roky
 - zemské zastupitelstvo mělo 120 členů, fční. období bylo 6 let

Volby do Prozatímního Národního shromáždění 1945

- 25. srpna 1945 podepsal Edvard Beneš ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb. o Prozatímním národním shromáždění (PNS); tento poválečný předpis navazoval na londýnský dekret ze 4. prosince 1944 o národních výborech a Prozatímním Národním Shromáždění, jehož platnost později potvrdilo usnesení vlády a vyhláška ministra vnitra č. 43/1945 Sb. z 3. srpna 1945

- podle čl. 1 ústavního dekretu o PNS vykonávalo PNS zákonodárnou moc pro celé území československého republiky, a to až do doby, než se sejde Národního shromáždění zvolené podle všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva a podle zásady poměrného zastoupení
- zákonodárnou činnost tak PNS vykonávalo do 18 července 1946, kdy se na základě výsledku voleb z 26. května 1946 sešlo Ústavodárné národní shromáždění
- volby do PNS se konaly na základě **vládního nařízení č. 48/1945 Sb. o volbě do Prozatímního národního shromáždění** prostřednictvím delegátů národních výborů a správních komisí na zemských sjezdech
- země česká a moravská tvořily jeden volební obvod a připadlo na ně 200 poslanců a stejný počet náhradníků, Slovensko tvořilo další volební obvod se 100 poslanci
- nejsilnější stranou ve volbách byla KSČ

Vývoj volebního práva 1946-1948

- na rozdíl o Ústavy 1920 a prvorepublikové právní úpravy se volební právo výrazně změnilo
- 21. února 1946 byl po politických dohodách v Národní frontě a se Slovenskou reprezentací přijat **zákon č. 28/1946 Sb. o stálých seznamech voličských**
 - * volební právo do Národního shromáždění bylo vázáno na zápis do těchto seznamů a volič mohl volit jen v té obci, kde byl do seznamu zapsán
 - * volit mohli jet občané ČSR české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti; nemohli volit příslušníci německé a maďarské menšiny (přesto, že jim dle Benešových dekretů občanství zůstalo)
 - * do voličských seznamů se nezapisovaly ani osoby, proti nimž bylo zahájeno přípravné soudní vyšetřování pro trestný čin podle velkého retribučního dekretu nebo nařízení SNR č. 33/1945 Sb. n. a také osoby odsouzené dle malého retribučního dekretu
 - * překážkou ve výkonu vol. práva bylo v určitých situacích i trestní oznámení pro retribuční delikt či členství v organizacích, jejichž seznam přineslo prováděcí nařízení - tzv. **překážka volebního práva**
 - * tímto zákonem se také snížila hranice aktivního vol. práva z 21 na 18 let a vol. právo bylo rozšířeno také na vojáky a členy bezpečnostních sborů (SNB), což mělo ještě dále posílit radikální levice
- volebního práva a vůbec podoby Ústavodárného národního shromáždění (ÚNS) se týkal především **ústavní zákon č. 65/1946 Sb. z 11. dubna 1946 o Ústavodárném národním shromáždění**
 - * volilo se dle všeobecného, rovného a tajného práva podle zásady poměrného zastoupení
 - * potvrdil též aktivní volební právo čs. občanů české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli hranice minimálně 18 let, pasivní volební právo = 21 let
 - * ÚNS bylo jednokomorovým orgánem, který měl 300 členů; v jeho čele stál 24 členný Stálý výbor; platila pro něj ustanovení Ústavy 1920 o poslanecké sněmovně; zrušen byl však volební soud, který nahradil ověřovací výbor ÚNS
- volební přepisy byly doplněny zákonem č. 67/1946 Sb. o volbě Ústavodárného Národního shromáždění z 11. dubna 1946
 - * 28 volebních krajů (13 v Čechách, 6 na Moravě a 9 na Slovensku)
 - * byla stanovena povinnost volit a tomu, kdo by volit nešel, hrozila pokuta do 10 000 korun (s výjimkou osob starších 70 let, nemocných, vzdálených od místa volby nejméně 100 km, výkon neodkladné povinnosti úřadu nebo povolání)
 - * byl zachován princip poměrného zastoupení a vázaných kandidátek; kandidovat mohly jen strany NF
 - * volby vypsal ministr vnitra svou vyhláškou 19. dubna 1946
 - * v českých zemích i na Slovensku tak kandidovaly vždy 4 strany; voliči, kteří nesouhlasili se stávajícím režimem či se nerozhodli pro žádnou stranu, měli možnost vhodit ve volbách tzv. bílý lístek - s tímto nápadem přišli komunisté, politici z ostatních stran byli spíše proti; bílé lístky však odevzdalo pouze 0,4% voličů
 - * strany NF se navíc společně dohodly, že nebudou ve svých předvolebních kampaních napadat dosavadní vládu, prezidentské dekrety a vyhnou se i osobních útoků
 - * ve volbách zvítězila KSČ, která dominovala především v českých zemích a celkově získala v novém Ústavodárném národním shromáždění 114 mandátů, národní socialisté 55, lidovci 46 a slovenští demokraté, kteří dominovali na Slovensku, 43 mandátů; sociální demokraté se spojili se slovenskou Stranou práce a získali 39 mandátů, Strana slobody 3 mandáty
- **Zákon o volbách do Národního shromáždění 75/1948**
 - odkazuje na zákon o stálých voličských seznamech a ještě více omezuje volební právo - vol. právo neměli lidé, kteří byli vyřazeni z veřejného a politického života - ti co hanobili vládu (poslouchali cizí rozhlas, ilegální tiskoviny, nepravdivé zprávy, ...)
 - NS 300 poslanců, 1 komora, 6 let, jednotná kandidátka, KSČ vítěz

Změny ve volebním právu po přijetí Ústavy 9. května

- 2.31
- změny spojené s vydáním Ústavy 9. května viz otázka Ústava 9 května - ústavní zákony č. 26 a 27/1954 Sb. o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady, respektive o volbách do Národního shromáždění
 - * zavedeny jednomandátové volební obvody dle sovětského vzoru
- Volební zákon 113/1967 - zavedeny opět vícemandátové volební obvody, počet kandidátů musel převyšovat počet mandátů, nevolilo se podle něj, voby odloženy

Zdroje

- Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kol., 4. přepracované vydání, str. 322-327, 335-347
- Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989, Jan Kuklík a kol, 2009, str. 61-65, 141-146

chybí prameny

2.8. Právní úprava občanských práv a svobod

Saint Germainská smlouva 1919

- východiskem úpravy občanských práv byla ještě před samotnou Ústavní listinou 1920 **Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými a československem**, podepsaná v Saint Germain en Laye 10. září 1919
- zavazovala ČSR k naprosté ochraně života a svobody všech obyvatel bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství (čl.2)
- upravovala také otázky občanství, vyznání, jazyka a národnostní menšiny
- viz také 2.4

Ústavní listina 1920

- pramenem občanských práv a svobod byla zejména **Ústavní listina 1920** – konkrétně její hlava V. nadepsaná **Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské** (§106 - §127) – zde bylo zakotveno:
 - Rovnost (§106) – výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají (tituly mohly označovat jen úřad nebo povolání – s výjimkou akademických)
 - Svoboda osobní a majetková (§107 - §111) – každý občan se mohl usadit, nabývat nemovitostí a být výdělečně činný kdekoliv v ČSR, obsahuje množství zákonných výhrad (např. soukromé vlastnictví lze omezit jen zákonem, daně a veřejné dávky vůbec mohou se ukládat jen na základě zákona)
 - Svoboda domovní (§112) – právo domovní je neporušitelné
 - Svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové (§113 - §114)
 - Právo petiční (§115) – přísluší každému
 - Listovní tajemství (§116)
 - Svoboda učení a svědomí. Svoboda projevu mínění (§117 - §125)
 - Manželství a rodina (§126) – jsou pod zvláštní ochranou zákona
 - Branná povinnost (§127) – povinností každého způsobilého občana je podrobit se vojenskému výcviku a uposlechnout výzvu k obraně státu

Další (podrobnější) úprava a prováděcí předpisy

Společovací a shromažďovací právo

- ústavní garance obou práv byla celostátně upravena definitivní ústavou v r. 1920 (§113), jádro podrobnější úpravy však stále tkvělo v právním řádu rakouském a uherském
- v parlamentě se několikrát zvažovalo přijetí nové úpravy, ale tyto představy nebyly posléze uskutečněny
- s realizací nové úpravy počítalo znění §113 ústavy, v němž byla úprava provedena - připouštělo různá omezení obou práv, např. na místech sloužících veřejné dopravě či při objektivní existenci mimořádného stavu (válka)
- **Shromažďovací právo**

- úprava rakouskými předpisy, ČS úprava pouze doplňovala nebo korigovala
- byly možné zákonné restrikce (zejména ve výjimečných situacích – válka ohrožení republiky, ale i bez nich v otázce omezení na místech sloužících veřejné dopravě)
- trestně právní ochrana §4,§5 **zákona proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních (309/1921 Sb. z. a n.)**
 - * přijetí tohoto zákona bylo velice problematická, názorový střet levice a pravice, přijat na hranici formální legality
 - * za skutkové podstaty (rušení shromáždění zákonně svolaného, neoprávněná účast nepovolanych osob) tresty od 1 týdne až do 6 měsíců vězení
 - * méně povedená úprava, činnost soudů nereagovala na nové aspekty vstupující do tohoto práva (např. prohlubující se závislost na politické orientaci), jejich činnost přispívala k vytváření představ občanů o represivní účelnosti těchto norem a o jejich jednostranném využívání ve prospěch momentálně vládnoucí koalice, což bylo v rozporu s původním smyslem úzkonění tohoto práva

• Spolčovací právo

- celkově kvalitnější úprava, více reflektovalo změněné prostředí, v němž se uskutečňovalo
- právní existence spolků nebyla v historických zemích nikdy zpochybněna, přesto došlo k selektivní revizi spolků na základě **z. č. 267/1920 Sb. z. a n.** (není přípustné, aby svým duchem odporovaly ideji ČS státu)
- tajné spolčování postihováno podle **z. na ochranu republiky (50/1923)**
- k rozšíření spol. práva došlo po vydání volebních řádů v r. 1919 - přestala být omezována činnost žen v pol. spolicích
- docházelo také k rozpouštění spolků (porušení trestního zákona nebo veřejného řádu)
- ústava však také rozšířila rozsah spol. práva o spolčování k ochraně a podpoře pracovních, zaměstnaneckých a hospodářských poměrů - tím se pod pojem spol. práva dostali z velké části i právní úpravy koalic, odbor. organizací či politických stran

Odborová hnutí a postavení politických stran

- právní řád neobsahoval definici odborového hnutí, politické strany ignoroval (nebyly právníckými osobami)
- z č. 267/1921 o podpoře v nezaměstnanosti (ve znění 74/1930) – nejvíce se dotýká problematiky odborových organizací
- zákon o zastavování činnosti a o rozpuštění politických stran (201/1933) – 2krát novelizován – jediná norma zabývající se politickými stranami, viz 2.14
- zrušení strany vedlo ke ztrátě mandátů
- ve 2. pol. 30. let navrhována povinná registrace politických stran u ministerstva vnitra – zamítnuto

Tiskové právo

- recipována rakouská úprava s širokou možností státního dohledu
- snaha o demokratizaci – 1919 zákon o tisku (mnoho liberálních ustanovení) - neprojednán
- 1920 zákon o mimořádných opatřeních – vláda může omezit svobodu tisku
- 1921 – komplexní tiskový zákon - výrazně demokratický, svoboda tisku - neprojednán z politických důvodů
- **1923 zákon na ochranu republiky** – 11 skutkových podstat deliktů v oblasti tiskovin
- **Tisková novela 1924** – zločiny a přečiny spáchané obsahem tiskoviny se projednávaly u zvláštních (5ti členných – 3 soudci z povolání a 2 přísedící) senátů krajských soudů – do té doby projednávaly porotní soudy (často osvobozovaly)
- **Malý tiskový zákon 1933** – zaváděl omezení, ve stejném roce také vydán **zákon o ochraně cti** – úprava mimo jiné i tiskové novely - viz. 2.14
- dále do tiskového práva zasahují novely zákona na ochranu republiky (1933,34) a zákon o obraně státu (1936)

Ústavní úprava svobody vyznání a svědomí

- podrobnější výklad ustanovení ÚL 1920
- Rozšíření práva náboženského sebeurčení jednotlivce a volnost jeho vnějšího projevu (ten však nesměl odporovat veřejnému pořádku a dobrým mravům)
- Omezení subjektů, které mohly ze zákona svobodnou vůli ve věcech víry omezovat (derogace ustanovení předpisů vojenských, školských nebo zdravotnických z dob monarchie)
- Zásada rovnosti všech vyznání před zákonem (nebyla v rakouském právu)

Omezování demokratických svobod za mnichovské krize a Druhé republiky

- k výraznému omezení občanských práv došlo v období mnichovské krize a Druhé republiky
- vnitropolitický vývoj směrem k omezování občanských práv a svobod dokumentuje vydání ústavního **zákona č. 330/1938 Sb. z. a n. o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací** - praktická likvidace zákonodárné moci parlamentu
- brzy následovalo postupné omezení a likvidace samospráv a zastupitelstev
- 1938 - zavedení předběžné cenzury tisku
- v rámci omezování společovacího práva došlo ke zpřísnění postihů, zpřísnění evidence obyvatel, zvláště cizinců
- 1938 - vládní nařízení o pol. stranách - postavilo je zcela pod kontrolu vlády
- 1939 - přípravy pro zřízení kárných pracovních táborů pro osoby štítící se práce
- viz také 2.19 a 2.20

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kol., 3. vydání - str. 341-343, 351-52, 367-370, 374-376; * Ústavní listina - 1920 (hlava V.)*

2.9. Soudní soustava ČSR

- po recepci soudní soustavy habsburské monarchie zůstala výstavba soudů bez koncepčních změn, jak po organizačním členění, tak po personálním obsazení
- po 28.říjnu 1918 začaly soudy vyhlášovat svá rozhodnutí jménem republiky a pokračovaly ve své činnosti

Nejvyšší soud

- nově zřízen v listopadu 1918 (se sídlem od 1919 v Brně)
- stál nad soustavou řádných soudů civilních a trestních
- složen z prvního a druhého prezidenta a senátních prezidentů (počet se postupně zvětšoval) – jmenování prezidentem republiky

Nejvyšší správní soud

- zřízen v listopadu 1918, pro objektivní řešení možných konfliktů občanů a institucí se správními orgány
- počátek zamýšlené soustavy správního soudnictví; zůstal však osamocen, neboť župní zákon předpokládal jinou organizaci správního soudnictví decentralizovanou na jednotlivé správní útvary; přestože župní zákon nebyl realizován, měli občané možnost využívat podle ústavy při hájení svých zájmů řádných soudů

Sjednocení soudní organizace

- 1928, v českých zemích a v dalších částech republiky
- sborovými soudy první instance byly **krajské soudy** (podle specializace - civilní, trestní, obchodní nebo exekuční)
- druhou instancí sborových soudů tvořily **vrchní soudy** (ty byly na území ČSR 4: Praha, Brno, Bratislava, Košice)
- okresní soudy pro civilní i trestní věci představovali samosoudci

Zvláštní soudy

- **Ústavní soud** - ústavní orgán
- **Volební soud** - ústavní orgán, ověřoval volby do NS a konflikty z voleb vzešlé
- **Živnostenské soudy** - od 1932 pak jako soudy pracovní
- **Rozhodčí komise** - pro některé spory pracovníprávní povahy
- **Hornické rozhodčí soudy** - zasedali po dvou zástupci dělníků (zaměstnanci) a zaměstnavatelů za předsednictví profesionálního soudce
- **Rozhodčí soudy nemocenských pojišťoven a úrazových pojišťoven + pojišťovací soudy** → jejich vyšší instance
- **Státní soud** - od 1923, zvláštním typem soudu, pro nejtěžší trestné činy, př. úklady proti republice aj.
- **Kmetské soudy** - pro věci tiskové = urážky tiskem aj.
- **Soudy mládeže** - od 1931; pro mládež mezi 14 - 18 roky, okresní a krajská úroveň
- **Labské plavební soudy** - spory vznikající při plavbě na Labi (podle mezinár.smluv byla Labe totiž od vyústění Vltavy považována za mezinárodní řeku)

- **Vojenské soudnictví** – mělo vlastní organizaci divizních a brigádních soudů, s **Nejvyšším vojenským soudem** v Praze

Trojinstanční soudní soustava

- soustava soudů byla založena na systému tří instancí
- **první instance** - okresní nebo krajský soud (v každém soudním okrese; kraji)
- **odvolání** bylo opravným prostředkem proti rozsudku první instance - směřovalo k **druhé instanci** (kraj. či vrchní soud)
- **dovolání** nebo **žádost o revizi rozsudku** druhé instance - směřovalo ke **třetí instanci** (k vrchnímu či nejvyššímu)
- **státní zastupitelství** - svou organizací kopírovalo organizaci řádných soudů
 - generální prokuratura působila u NS
 - u soudů vrchních a krajských fungovala vrchní a krajská zastupitelstva
 - u okresních soudů státní zastupitelstva zřízena nebyla - obžalobu zde zastupovali funkcionáři státního zastupitelství

Advokacie, notářství

- upravena převzatými předpisy z monarchie
- advokátní řád v českých zemích pocházel z roku 1868
- notářský řád pocházel v českých zemích z roku 1871
 - upravoval činnost notářů jednak jako veřejnou (sepisování a vydávání veřejných listin), pak také jako soukromou (vyhotovování podání žádostí účastníků ve věcech nesporných apod.)

* Karel Malý a kolektiv autorů: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. přepracované vydání, str. 403-405*; * Karolína Adamová a kolektiv autorů: *Dějiny českého soudnictví do roku 1938, 1.vydání, str. 107 - 111*

2.10. Pozemková reforma 1.ČSR

- výrazný zásah do sféry pozemkového vlastnictví fyzických a právnických osob, proběhla i v mnoha evropských zemích
- průběh mezi roky 1918 – 1936, kdy byla přechodně zastavena z nedostatku finančních prostředků i zájemců o půdu ze strany obyvatel
- jakési „odčinění Bílé hory“ (B.h.: majetkové důsledky = přesun pozemků z domácích vlastníků na cizí šlechtu) → převod do rukou českých a slovenských vlastníků
- rozhodující vliv na přípravu a provedení reformy měla agrární strana vedená A. Švehlou (s podporou široké vrstvy obyvatelstva)
- **Pozemkový úřad** měl na starosti realizaci záborového procesu (funguje do 1935, pak funkci přebírá ministerstvo zemědělství), předseda + 2 náměstci, předseda agrárník

1. Zák. 32/1918 Sb. z. a n. o obstarání velkostatků

- znemožňoval dosavadním vlastníkům jakékoli dispozice s nimi, avšak vlastnické právo nerušil

2. Zák. 215/1919 Sb. z. a n. tzv. záborový zákon

- rámcový zákon, který byl rozveden řadou předpisů
- o zabrání velkého majetku pozemkového, tím se rozumělo soubory nemovitostí náležící do vlastnictví jedné osoby jejichž výměra na území ČSR převyšovala 150 ha zemědělské půdy (pole, louky, zahrady, vinice, chmelnice) či 250 ha půdy celkem - podle jejich výběru
- zákon připouštěl výjimky vzhledem k místním poměrům apod., maximální rozloha vyjmutého pozemkového vlastnictví pak byla stanovena na 500 ha
- vyloučeny objekty právně i hospodářsky samostatné, které nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech, dále pak majetek zemský, okresní a obecný s výhradou zvláštních zákonných ustanovení o jejich úpravě
- vyvlastněný pozemkový majetek mohl stát ponechat pro obecně prospěšné účely, nebo jej v omezené rozloze přidělit do vlastnictví či pachtu malým zemědělcům, domkářům, drobným živnostníkům, bezzemkům, bytovým, spotřebním a zemědělským družstvům, obcím (popř. dalším, zákonem stanoveným)
- konfiskace zní nepříjemně, nazváno expropriace, konfiskována půda bývalé vládnoucí dynastie

3. Zák. 81/1920 Sb. z. a n. tzv. přidělový zákon

- vymezení zásad přidělování půdy a jejího právního režimu
- přidělováno do vlastnictví nebo pachtu bylo zejména jednotlivcům či družstvům (každá osoba v družstvu mohl dostat pouze tolik půdy, kolik by dostala kdyby se ucházela jako jednotlivec)
- rozsah přídělů: 6 – 15 ha
- „zbytkový statek“ – vytvářeny z důvodu, že nebylo možné veškerou zabranou půdu účelně rozparcelovat a bylo nutné zajistit její efektivní hospodářské využití, tudíž se nepřidělovaly
- Pozemkový úřad byl také zmocněn k vyjmutí i větší plochy než stanovené záborovým zákonem k účelům ekologickým, popř. k ochraně historické památky, s podmínkou, že se vlastník musí podrobit podmínkám stanoveným PÚ (tj. možnosti jejich využití veřejností, vědou apod.)
- nepřidělována také lesní půda - často se zde vytvořily vojenské prostory (př. Brdy) sloužící pro státní účely

4. Zák. 329/1920 Sb. z. a n. tzv. náhradový zákon

- podrobná specifikace náhrady za zábor pozemkového vlastnictví, ne vždy se tak stalo, ne vždy v té výši, jak bylo stanoveno
- náhrada za zabraný majetek nepřislušela příslušníkům nepřátelských států a příslušníkům bývalé panovnické rodiny habsbursko-lotrinské a dále pak neodporovalo-li to mírovým smlouvám

Průběh

- Pozemkový úřad oznámil vlastníku zabraného majetku, které nemovitosti hodlá převzít (prostřednictvím soudu, doručení oznámení s výzvou), pokud odsouhlaseno -) vklad vlastnického práva pro čs. stát nebo rovnou na nového vlastníka
- Pozemková reforma byla koncipována na principu soběstačnosti – tj. výnos za převod půdy pokryl i s ní spojené nezbytné administrativně správní výlohy.
- **!kritika:** některé pozemky nezahrnuté pod různými výmluvami: existence památek na půdě, alejí. . . → roku 1947 – zákon o revizi první pozemkové reformy = prohlídka zamítnutých a přidělovaných aktů

* Karel Malý a kolektiv autorů: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, str.413-419; * přednášky

2.11. Zákon na ochranu republiky a vývoj trestního práva v letech 1919-1938

- v duchu recepce rakouského a uherského práva tvořil hlavní páteř trestního práva rakouský trestní zákoník z roku 1852 (v novelizovaném znění 1918) a původně uherské předpisy
- některé předpisy nevyhovovaly republikánské formě vlády, a proto byly zrušeny!
- trestní právo ČSR obsahovalo z počátku mezery a nedostatky, které byly postupně odstraňovány

Zákon č.562/1919 Sb. z. a n., o zavedení podmíněčného propuštění a odsouzení

- reflektoval zvýšený zájem o vězeňství, jeho poslání a účel
- modifikoval převzatý právní systém
- zvýraznil prvky progresivního výkonu trestu odnění svobody a umožňoval posílit výchovnou funkci trestu
- v praxi však institut podmíněného propuštění příliš nefungoval; velké procento podmíněně propuštěných se opět ocitalo ve vězení

Zákon č.309/1921 Sb.z a n., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních

- pro upevnění vnitřní stability státu
- zákon proti teroru osob narušujících legální veřejné akce politických stran
- chrání a zajišťuje shromáždovací a osobní svobodu občanů
- umožňoval stíhání a potrestání toho, kdo jinému způsobí újmu na těle, svobodě, cti, majetku nebo výdělku
- stávka ani výluka se neměla považovat za útlak, pokud nesměřovala proti jednotlivým zaměstnancům z pohnutek národnostních, náboženských nebo politických

Zákon č. 50/1923 Sb.z. a n., na ochranu republiky

- nejvýznamnější trestněprávní norma ČSR ve 20. letech 20. stol.
- zákon zaplňoval mezery v právním řádu, který prozatím postrádal ustanovení o ochraně ČSR
- byl projednán v únoru a v březnu 1923 po atentátu na ministra financí A. Rašína

- tento zákon a jeho novely ve 30. letech 20. století dávaly vládě relativně velkou míru možností jak omezovat a trestat zločiny obsažené v zákoně
- **HLAVA 1**
 - upravovala postihování zločinů jako úkladů o republiku
 - např. násilná jednání, znemožňující ústavní činnost prezidenta republiky a dalších nejvyšších orgánů
 - postihovala také pokusy násilím připojit území republiky nebo jeho část k jinému státu
- **HLAVA 2**
 - poskytovala zvýšenou ochranu bezpečnosti ústavních činitelů a cti prezidenta republiky
 - stíhala vyžrazení stát. tajemství, vojenskou zradu apod.
- **HLAVA 3**
 - byla v praxi nejvíce uplatňována
 - obsahovala ustanovení o ohrožování míru v republice a její vojenské bezpečnosti, o nedovoleném ozbrojování, schvalování trestných činů, šíření nepravdivých zpráv apod.
 - §14 - verbální delikt rušení obecného míru, spočívající ve veřejném pobuřování proti státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti nebo demokratickorepublikánské formě
 - trestem za takov přečin bylo tuhé vězení od jednoho měsíce až do dvou let
 - další odstavce chránily skupiny obyvatel a jednotlivce před popuzováním k násilnostem a záští vůči nim pro jejich jazyk, rasu a náboženství
 - zvláště přísně se stíhalo hanobení republiky, národa nebo národní menšiny
- §15 - výzva k neplnění zákonných povinností nebo k trestným činům, trestané jako přečin tuhým vězením až do jednoho roku
- souhrnně upravené trestní sankce v závěru zákona sestávaly z trestu těžkého žaláře na doživotí nebo na 5 až 20 let, peněžitého trestu až do půl milionu korun a zabavení majetku
- současně s přijetím zákona byl zákonem č. 51/1923 Sb. z. a n. zřízen nový - **STÁTNÍ SOUD**
 - projednával nejzávažnější skutky stíhané dle zákona na ochranu republiky
 - tvořil jej předseda a jeho náměstek (jmenování prezidentem republiky na návrh vlády na 3 roky) a dále soudci (z povolání jmenování na 1 rok prezidentem Nejvyššího soudu z řad jeho soudců a přísedících, znalí práva)
 - hlavní líčení probíhalo před 6-členným senátem, v němž byli tři soudci z povolání
- ve 30. letech byl zákon dvakrát novelizován, došlo k rozšíření některých skutkových podstat a ke zpřísnění některých sankcí
 1. **zákon č. 124/1933 Sb. z. a n.** např. připojil k ustanovení §14 postih hanobení Národního shromáždění a jeho orgánů; §34 zvyšoval ochranu ozbrojených sil a rozšířil možnosti zastavení periodického tisku
 2. **zákon č. 140/1934 Sb. z. a n.**, §14a postihoval veřejné popuzování k nepřátelským činům proti jednotlivcům a skupinám obyvatel proto, že jsou stoupenci demokraticko-republikánské formy nebo demokratického řádu ČSR; tyto delikty byly páchána většinou v sudetoněmeckém tisku, proto se dále rozšiřovali **možnosti jeho omezování opatřeními vlády**
- **Zákon na ochranu republiky do značné míry omezoval ústavou zaručená občanská práva a svobody, ale k záchraně ČSR jako suverénního demokratického státu díky v nepřátelském obklíčení přesto nemohla tato cesta stačit**

Pokusy o odstranění duality právního řádu a jeho modernizaci

- už roku 1920 ministerstvo spravedlnosti práce organizovalo osnovu nového trestního zákona
- výsledkem byl zatímní návrh obecné části trestního zákona v květnu r. 1921
- klasifikoval činy na zločiny a přečiny, hlavní kritérium bylo rozhodnutí soudce, pro zločin byl trest žaláře
- počítal s institutem neurčitěho odsouzení (osoby do 30 let měly vykonávat trest odnětí svobody v polepšovnicích pro dospělé)
- v omezené míře upraveno podmíněčné odsouzení
- trest smrti se zachovával jako výjimečný, např. v souvislosti stanného práva
- 1923 další verze celého trestního zákona Přípravná osnova trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového – ryze odborný význam
- 1936 – dokončena další verze návrhu trestního zákona, více než 400§, zachovávala dělení deliktů na 3 skupiny, **nebyla parlamentem projednána**, kritika, že směřuje k fašizaci, jinak precizní formulace
- Reforma měla odpůrce mezi konzervativci – byli spokojeni s původní recepcí, poukazovali na finance a nutnost řešit něco důležitějšího!!

Velmi diskutovaný trest smrti, snad vykonán jen 2x, jinak vždy prezident udělil milost

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kolektiv autorů, 3. přepracované vydání, str. 413-419; **

2.12. Organizace veřejné správy v ČSR v letech 1918-1927

Veřejná správa na počátku republiky

Československý národní výbor a národní výbory v roce 1918

- Československý národní výbor - vznikl v listopadu 1916, původně reprezentativní orgán českých pol.stran v Říšské radě, loajální k monarchii, zradikalizuje se a rozšíří až v červenci 1918, stane se z něj centrum protirakouského odboje
- **čl.3 zákona č.11/1918 Sb.z. a n.**, tzv. recepční normy → **všechny úřady samosprávné i státní (zeměpanské) jsou podřízeny Národnímu výboru** (i policie, četnictvo) + **recepce správních předpisů**
- po vyhlášení samostatného Československa dosavadní rakouské správní orgány přecházely do podřízenosti **pražského Národního výboru** – okruh jejich správní činnosti ani personální obsazení se nezměnilo, upravovaly se pouze názvy úřadu (dříve c.k. okresní hejtmanství - po r. 1918 okresní správa politická Národního výboru)
- listopad 1918 - v českých zemích ca 280 okresních národních výborů (ONV) a místních národních výborů (MNV)
- činnost řídil Pražský národní výbor
- **12/1918 NV rozpuštěny** kvůli obavám, aby nenahradily původní rakouskou správní organizaci
- Čsl.NV tak ztratil dohled nad správou, ale získal **zákonodárnou a výkonnou moc**:
 - plénem Čsl.NV vytvořilo **Prozatímní národní shromáždění** (obsazeno podle Švehlova klíče - dle posledních předválečných voleb do Říšské rady v r.1911)
 - **předsednictvo Čsl.NV vytvořilo vládu** (v čele Kramář)

Ustavení ústředních správních orgánů a NSS

- snahy o konsolidaci nového státu zpočátku omezovány **separatistickými snahami německých politických stran**, jejichž cílem bylo administrativní osamostatnění územních celků s německým obyvatelstvem
- **zákon č.2/1918 Sb.** (2.11.1918) zřizuje:
 - **Nejvyšší správní soud** - přezkum správních a samosprávních rozhodnutí, i kompetenční spory, zakladatel a první předseda dr. Pantůček, původně v Praze, poté v Brně, pozdějším předsedou byl dr. Emil Hácha
 - **12 ústředních úřadů** - pův. nejvyšší správní úřady, pak ministerstva; původně 12, pak 17 →
- **15.ústřední úřad - Ministerstvo s plnou mocí pro Slovensko** (v čele Vavro Šrobár, pomocí mimořádných prostředků mělo řešit mimořádnou situaci na Slovensku, fungovalo v letech 1918-1928)
- **16.ústřední úřad - Ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizaci správy (od 1919)**
- **1918 ... Zemský správní výbor pro Čechy** - nahradil bývalou rakousko zemskou správní komisi
- **Morava a Slezsko** - v první polovině roku 1919 zůstávaly původní zemské správní výbory z doby monarchie; rovněž okresní články samosprávných orgánů (silniční výbory) byly zachovány
- v zemi české byla **převzata okresní zastupitelstva, obecní výbory a komise** (v roce 1919, po volbách do obcí, byly nahrazeny správními komisemi)
- **1919 sjednocení obecní samosprávy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku**

Novela obecního zřízení

- zmocňuje vládu, aby mohla měnit hranice okresů a obcí
- přejmenování orgánů:
 - obecní výbor → **obecní zastupitelstvo**
 - obecní představenstvo → **obecní / městská rada**
- dále **starosta a komise** (finanční, letopisecká)
- **obecní senát** - starosta + 2 členové rady; vyřizoval **trestní agendu** spadající do pravomoci obce
- zavedení **finančních náhrad**, zrušení virilistů

Veřejná správa na Podkarpatské Rusi (PkpR)

- měly zde fungovat autonomní orgány *ex constituzione* (Ústava 1920 to slibovala), ale **autonomie** se PkpR dočkala až **1938**
- do doby ustavení sněmu PkpR stojí v čele správy **guvernér a viceguvernér** - jmenování prezidentem na návrh vlády, viceguvernér v čele **Civilní správy** (orgán sestavený podle referátů jednotlivých ministerstev)
- úřad guvernéra: 1920-22 Žatkovič, od 9/1923 Beskid
- **1920 ... 4 župy: Užhorod, Mukačevo, Berehovo, Velký Bočkov** (v čele správci)
- **1926 župy spojeny do jedné** → Mukačevo
- 1922 ukončena vojenská diktatura
- 1923 proběhly volby do obecních orgánů

Župní zákon, č.126/1920 Sb. z. a n.

Cíle správní reformy

- **župa** = vyšší územně správní celek podobný dnešním krajům
- dílčí **reforma obecního zřízení** z roku 1919 byla prvním krokem v zásadních změnách veřejné správy (recipovaný správní systém rakouský byl kritizován pro svoji finanční náročnost, těžkopádnost, velikost územních celků a dvojkolejnost)
- vytvoření **menších územně správních obvodů** řízených státními orgány → zjednodušení celé soustavy, **zrychlení správního řízení**
- **zapojení Slovenska a Podkarpatské Rusi do jednotného státu**
- **odrakouštění správy**

Správní rozdělení

- **21 žup** → **okresy** (okr.zastupitelstvo a okr.hejtman) → **obce**
- nevztáhoval se na hl.m.Prahu
- župy řídilo **Mín.vnitra**
- vláda po dobu 5 let zmocněna provádět změny hranic mezi župami
- **župní zastupitelstvo**
 - **35 členů**, 1/3 jmenována vládou, zbytek **volen na 6 let**
 - v čele župan
 - **AVP: 21 let, min. 3 měsíce** pobytu v župě
 - **PVP: 30, min. 1 rok** pobytu v župě
 - vydávání **prováděcích předpisů, správa majetku žup, okresů a obcí**, vedení obecně prospěšných podniků, **NE politické záležitosti!**
- **8-členný výbor**
 - volen župním zastupitelstvem
 - připravoval **jednání zastupitelstva + rozpočet**
- **finanční komise** - v čele župan

Aplikace župního zákona

- v **Čechách župní systém nefungoval** - lidovci a soc.dem. si přáli ponechat staré rakouské země, dělnické strany kritizovaly omezení samosprávy, posílení úřednického elementu a potlačování nár.menšin; k tom utaké spory o počet a územní rozložení župních celků
- v **PkpR také ne** - fungovala zde dosavadní uherská správa
- **na Slovensku fungoval** - župní zákon zde účinný od 1.1.1923, volby do 2/3 župních zastupitelstev až v 9/1923 - zvítězila lidová strana, druhá strana agrární
- od 1924 volání po novelizaci zákona

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kolektiv, 4. přepracované vydání, str. 374-381; * přednáška*

2.13. Organizace veřejné správy v ČSR 1927-1938

Organizační zákon, č. 125/1927 Sb. z. a n.

- **1927 formální novelizace župního zřízení X** ve skutečnosti vytvářel **nové správní uspořádání**

- platil **na území celého státu**
- Slovensko poprvé samostatnou územní jednotkou (**Slovenská krajina** → 1928 končí Min.s plnou mocí pro Slovensko)
- **livkidace samosprávných orgánů z Rakouska**
- posílení státních orgánů a **oslabení samosprávy**
- **zásah do občanských práv** zaručených ústavní listinou - vzorem výpraskový patent (1854)
- **ZEMĚ** → **OKRESY** → **OBCE**

Země

- **čtyři: česká** (Praha), **moravsko-slezská** (Brno), **slovenská** (Bratislava), **podkarpatská** (Užhorod)
- **zemský úřad**
 - zemské úřady v českých zemích nastoupily na místa dosavadních zemských politických správ a jejich orgánů; na Slovensku převzaly funkce župních úřadů a jejich orgány
 - **kontrola činnosti okresních soudů** + druhá instance ve **správním soudnictví**
- **zemské zastupitelstvo**
 - počet členů: **české 120, mor.-sl. 60, slov. 54, pdk. 18**
 - **1/3** jmenována vládou, zbytek **volen na 6 let**
 - **AVP: 24 let, min. 1 rok** pobytu v zemi
 - **PVP: 30 let, min. 2 roky** pobytu v zemi
 - ne pol.otázky!
 - prováděcí předpisy, hosp., správa
- **zemský prezident**
 - jmenován prezidentem republiky, **podřízen Min.vnitra**
 - mohl zastavit usnesení zastupitelstva
- **zemský výbor**
 - výkonný orgán zemského zastupitelstva
 - **12 členů** (jen v Pkp. 6 čl.)
 - příprava jednání zastupitelstva + návrh rozpočtu

Okresy

- **okresní zastupitelstvo**
- **okresní výbor**
- **okresní hejtmanství** - v čele **okresní hejtman** ← jmenován ministrem vnitra, reprezentoval okres navenek a působil jako první úředník v rámci okresu; řídil okresní úřad, předsedal okr.zast. a okr.výboru
- zemské a okresní úřady byly zvláště **po roce 1927** organizovány **centralisticky**; pracovali v nich odborní a koncepční úředníci státní a autonomní zaměstnanci z postátněné samosprávy

Obce

- **obecní zastupitelstvo**
- **obecní / městská rada**
- **starosta**
- **komise**

Státní aparát ČSR a jeho ozbrojené složky

- **parlamentní orgány** → kontrola vlády:
 - od 1921 **Úsporná komise**
 - od 1923 **Úsporná a kontrolní komise** (zástupci PS a Senátu)
- **1932 ... Komise pro zhospodárnění veřejné správy** - nepřinesla žádné řešení
- **1918 ... ministerstva** - zřízena zákonem č.2/1918 Sb., orgány: ministr, praesidium, odbory (sekce) a sestávající z oddělení (departementů), pomocné útvary (účetní a kanceláře)

Četnictvo

- výkon rozhodnutí úřadů pol.správy, ochrana bezpečnosti státu, dozor nad obecní policií, spolupráce s vyšetřujícími soudci při přípravném řízení
- díky spolupráci s pol.orgány, použití zbraně, vysokému počtu a vojenské organizaci byl očetnictvo na venkově rozhodující mocenskou složkou
- jeho úprava recipovaa z dob R-U, **1920 nový zákon o četnictvu** → soustava shora dolů:
 - zemská velitelství
 - četnická oddělení
 - okresní četnická velitelství
 - četnické stanice
- **1922 ... Ústřední pátrací oddělení**
- nejslavnějším četníkem 1.ČSR byl praporčík Karel Arazím, četnická pátrací stanice Brno :-)

Policie

- policejní ředitelství - v čele policejní ředitel, dále **komisariáty**
 - péče o veřejnou bezpečnost, starost o bezpečnost osob a majetku, vedení evidence obyvatelstva a cizinců
- zákonem z r.1920 vláda zmocněna **zřizovat policejní úřady**, kdekoliv bude třeba
- **1922 ... Sbor stráže bezpečnosti** - příslušníci stráže se dělili na **úředníky** (dozor a kontrolní služba) a **gážisty** (hlídání ulic, eskort vězňů)
- **1923 ... Zpravodajská ústředna**
 - boj s organizovaným zločinem, řízení výzvědných služeb
 - 1929 při pražském policejním ředitelství zřízena **Všeobecná kriminální ústředna**
 - 1934 rozšíření kompetencí (snaha čelit nebezpečí ze strany Německa)

Orgány ochrany státních hranic

- **Finanční stráž**
 - ochrana celní hranice, dohled nad přechodem osob a přesunem zboží, kontrola dopravních prostředků
 - **1919 rozdělena na Důchodkovou kontrolu** (vnitrozemská působnost) a **Pohraniční finanční stráž**
 - 1927 obě části opět sjednoceny pod název Finanční stráž
 - za Protektorátu zanikla
- **1936 ... Stráž obrany státu**
 - vytvořena pod vlivem nebezpečí ze strany **nacistického Německa**
 - zajištění hranic v případě zhoršení mezinárodní situace, odrazení útoku nepřítel
 - aktivizována při **květnové a zářijové mobilizaci r.1938**
 - 3/1939 zrušena

Vězeňství

- **1919 zákon o podmíněném odsouzení a podmíněném propouštění** - v praxi moc nefungoval
- **1929 ... nucené pracovní kolonie** - nepohodlné osoby, max. 5 let
- **1931 zákon o státním vězení** - týkal se výkonu trestu politických vězňů
- **1931 zákon o trestním soudnictví nad mládeží** - upravoval podrobně výkon trestu odnětí svobody mladistvými odsouzenými

Armáda

- čsl.branná moc se **jednotně zkonstituovala** až na základě rozkazu prezidenta republiky (TGM) z **12/1919**
- tvořili ji: **vojáci Legií + příslušníci R-U armády + útvary domorbany**
- **1920 branný zákon** - zakotvil systém pravidelné armády tvořené vojáky z povolání a povolányými ročníky v činné službě
- **1936 zákon o obraně státu** - zmocňoval vládu k úpravě mimořádných poměrů v době branné pohotovosti státu
- **Nejvyšší rada obrany státu** - v čele předseda vlády

* *Dějiny českého a československé práva do roku 1945, Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, str. 392-403*

2.14. Zmocňovací zákonodárství za první ČSR

- zmocňovací zákonodárství je proces, při němž parlament (shromáždění či jiný ústřední orgán zákonodárné moci) přenáší část kompetencí zákonodárné moci na jiné orgány, nejčastěji na vládu
- zmocňovací zákon je poté takový normativní akt, kterým přenáší parlament část zákonodárné moci na jiný orgán, obvykle na vládu

Zmocňovací zákonodárství za první ČSR

- zmocňovací zákony byly za první ČSR vydávány především o oblastech obrany a bezpečnosti státu, dále také v oblasti tisku, ochrany cti a v oblasti pol. stran
- zákony zmocňovaly exekutivu k přijetí opatření za účelem realizace těchto zákonů
- nejdůležitější normativní akty zmocňovacího zákonodárství za první ČSR byly Zákon na ochranu republiky, Malý tiskový zákon, Zákon o ochraně cti, Zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran a Zákon o obraně státu

Malý tiskový zákon

- jedním z diskutovaných zákonodárných témat po přijetí Ústavní listiny 1920 byla demokratizace u unifikace tiskového práva
- namísto komplexní úpravy, která parlamentem neprošla (často z politických důvodů), byl v roce 1933 schválen pouze tzv. **malý tiskový zákon** o dvaceti paragrafech
- omezení, která zaváděl byla zdůvodňována podle hesla svoboda tisku nesmí být nevázaností tisku
- dosti volně upravoval kolportáž tiskovin
- zabýval se **kontrolou a omezováním nemravných publikací** v souvislosti s mezinárodními úmluvami
- upravil také otázky tzv. tiskové opravy, přesná stylistická úprava však předepsána nebyla
- vláda kontrolovala a svými nařízeními omezovala vydávání nemravných publikací

Zákon o ochraně cti

- byl vydán společně s malým tiskovým zákonem v roce 1933
- nahrazoval původní rakouské a uherské trestněprávní normy o urážkách na cti a řadu ustanovení tiskové novely z roku 1924
- **podstatně zpřísnil stíhání a trestání ublížení na cti, k němuž došlo v tisku**; mohlo jít o pomluvu nebo utržení na cti
- zavedl mimo jiné kumulaci trestů za jednotlivá ublížení na cti spáchaná v tisku tzv. zanedbáním povinné péče
- vláda zmocnění ke stíhání a trestání urážek na cti apod.

Zákon č. 95/1933 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací

- zákonodárná pravomoc přenesena na vládu, nejdůležitější zmocňovací zákon spolu s 330/1938!!
- vydaný v době hospodářské krize k potlačení svobody obchodu
- byl několikrát novelizován: jeho platnost byla prodlužována a působnost rozšiřována
- podoba s Německem, obava z totality, ale zde se jednalo pouze o hospodářskou oblast

Zákon č. 201/1933 Sb. z. a n., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran

- každodenní život za první republiky byl ovlivňován činností pol. stran, právní řád však stále politické strany ignoroval
- pol. strana byla považována za faktický útvar, z jehož projevů měly právní relevanci jen ty, o nichž to právní předpis výslovně stanovil
- pol. strany se proto pravidelně neustavovaly jako spolky, přestože je spolkový zákon ze svého působení nevyjímal
- judikatura tvrdila, že pol. strany nemají charakter právnických osob
- Zákon o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran byl tak jedinou normou, která se zabývala politickými stranami
- rozpuštěny Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (DNSAP) a Deutsche Nationalpartei (DNP), jejichž činnost byla vládním nařízením zakázána již o tři týdny dříve. Zákon však měl umožnit též likvidaci KSČ.
- později byl zákon dvakrát novelizován, poslední novelou (1936) zůstávala v platnosti pouze ustanovení o rozpouštění politických stran; platnost zákona se prodlužovala až do 1. 1. 1938

- i když jeho existence byla vyvolána především nacionálněsocialistickým směrem, působícím uvnitř některých stran sdružujících německé obyvatelstvo, nebylo jej nakonec využito proti Sudetendeutsche Heimatsfront, v níž se koncentrovaly útoky ohrožující samostatnost, ústavní jednotu, celistvost a bezpečnost republiky
- **zákony exekutivy (např. ustanovení dozorů, zastavení činnosti) se na zákl. tohoto zákona nemusely dotýkat jen vlastní stranické struktury, ale mohly jimi být zasaženy i spolky, obchodní společnosti a hospodářská družstva, které navenek vystupovaly jako složky pol. strany**
- mnohá ustanovení přehlížela, že pol. strany nejsou právními osobami, a zasahovala do vnitrostranických záležitostí na hranici legality - např. zabavováním majetku, zákazem vydávání periodik apod.
- tím docházelo k zásahům do sféry individuálních občanských práv a svobod pro pouhou příslušnost k zastavené nebo rozpuštěné straně
- aplikace zákona mohla rovněž ohrozit, resp. narušit mechanismus parlamentní demokracie
- rozpuštěním strany se zbavovali mandátu členové všech zastupitelských sborů, kteří byli voleni na její kandidátní listině, aniž by za ně mohli nastoupit náhradníci
- tím pádem zůstával až do příštích voleb určitý okruh voličů bez zastoupení
- zákon také omezoval nebo komplikoval využívání svobody spolčovací relativně velkým skupinám občanů
- ve druhé polovině 30. let 20. stol. sílily hlasy žádající zásadní změnu v režimu pol. stran, tyto představy však nakonec realizovány nebyly

Zákon č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu

- byl vydán pod vlivem nepříznivé mezinárodní situace
- umožňoval provádět nová organizační a vojensko-technická opatření ke zvýšení obranyschopnosti republiky, ale modifikoval i její formy
- **vládě se dostalo širokého a časově neomezeného zmocnění k úpravě mimořádných poměrů v době branné pohotovosti státu**, případně i jindy, pokud by byla ve zvýšené míře ohrožena celistvost státu, demokraticko-republikánská forma, ústava nebo veřejný klid a pořádek, tzn. např. i v případě masových vystoupení obyvatelstva
- o důkladné zabezpečení obrany státu měla pečovat **Nejvyšší rada obrany státu** - nový orgán v čele s předsedou vlády
- k posílení obrany státu směřovalo i zřizování pohraničních opevnění, vytvoření Stráže obrany státu (SOS) a organizace civilní protiletectvé obrany
- SOS byla určena k zajištění hranic v případě ohrožení státu, obrana byla aktivována jen po dobu nezbytného výcviku a školení, a při vyhlášení pohotovosti, jinak členové obrany vykonávali svá civilní zaměstnání

Ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny republiky Československé a o mimořádné moci nařizovací

- !! Nepatří již přímo do otázky, jelikož se jedná o období druhé ČSR až po Mnichovské dohodě, přesto jde však o významný zmocňovací zákon, tak jen stručně pro ty, které to zajímá (pány profesory by to také mohlo zajímat :))
- byl oficiálně vydán ve slovenštině; byl vysvětlován s poukazem na mimořádné poměry, kdy je třeba ve vedení státu velmi pružně činit mnohá opatření
- **prakticky likvidoval zákonodárnou moc parlamentu, prezident a vláda dostali široké zákonodárné pravomoci**
- prezident byl zmocněn, aby po dobu 2 let od ustavení sněmu Slovenskej krajiny let, na základě jednomyslného návrhu vlády, vydával dekrety ke změně ústavy a ústavních zákonů (jedinou výjimkou byly případné změny zákonů o autonomii)
- vláda byla zmocněna, aby po dobu 2 let se souhlasem prezidenta mohla činit všechna opatření, k jejichž provedení by bylo třeba zákona; podobně také zákonodárná kompetence autonomních sněmů přecházela na vládu
- po přijetí tohoto zákona ukončil parlament svou činnost (16.12.1938), přijal návrh zákona o rozpočtovém provizoriu a rozešel se na parlamentní prázdniny, aby už nebyl svolán; další právní normy měly již formu vládních nařízení
- následovala omezení i samosprávných orgánů; v polovině ledna 1939 byla rozpuštěna zemská zastupitelstva a jejich pravomoc převzaly zemské správní komise, to samé u okresních zastupitelstev
- u obcí zůstala zastupitelstva zachována, ale na jejich činnost dozíral obecní tajemník

Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kolektiv autorů, 4. přepracované vydání, 2010, str. 358-363, 391-392, 400-406, 444-445

2.15. Tzv. socializační zákonodárství a úprava pracovního práva za první ČSR

- předmětem tzv. socializačního zákonodárství za první ČSR byly především následující oblasti:
 - úrazové pojištění
 - nemocenské pojištění
 - penzijní pojištění
 - pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří
 - podpora v nezaměstnanosti a státní příspěvek, pracovní právo
 - bytová péče
 - zdravotnictví
- není nezbytné si nutně pamatovat čísla jednotlivých zákonů, na přednášce bylo jen letmo zmíněno, že takové druhy pojištění vůbec existovaly

Úrazové pojištění

- recipovaný rakouský zákon č. 1 ř. z. z roku 1888 o pojišťování dělníků pro případ úrazu
- zákon č.96/1912 ř. z., o úrazovém pojišťování při stavebních podnicích
- zákon č.363/1917 ř.z., jímž se měnila některá ustanovení o pojišťování dělníků pro případ úrazů
- zákon č.207/1919 Sb. z. a n., kterým se měnily zákony o úrazovém pojištění dělníků
- **úrazová pojišťovna dělnická pro Čechy a Moravu** - nejvyšší orgán správy úrazového pojištění
- Na vyšetřování úrazu v podnicích se podílely také bratrské pokladny
- Zákon č.481/1921 Sb. z. a n. pak přiznával k důchodům z úrazového pojištění také drahotní příspěvky

Nemocenské pojištění

- zákon č.33/1888 ř.z., který byl několikrát změněn
- zákon č.221/1924 Sb.z.a n. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří
- zákon č.221/1925 Sb.z.a n. o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců
- pojištění měly na starost zejména nemocenské a v oblasti hornictví bratrské pokladny, závodní nemocenské pokladny a spolkové nemocenské pokladny

Penzijní pojištění

- v období první ČSR byla problematika upravena **zákonem č.1/1907 ř.z. o penzijním pojišťování zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných**
 - novelizován v r.1920
 - pojišťovací povinnost zejména zaměstnanci, kteří vykonávali duševní práci nebo kteří dozorovali na práci jiných osob, dále povinně pojištění zaměstnanci v kancelářích a písařnách; pojistné platil částečně zaměstnavatel a částečně pojištěnec
- v r. 1918 byl zákonem č.92/1918 zřízen **Všeobecný penzijní ústav v Praze** – správa penzijního pojištění
- důležité novely k zákonu o penzijním pojištění, zejména vládní nařízení z let 1931 a 1934

Pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří

- **zákon č.221/1924 Sb.z.a n.** (a prováděcí vládní nařízení z roku 1925) se týkaly **pojištění zaměstnanců (i dělníků) pro případ nemoci, invalidity a stáří**
 - nad nemocenskými pojišťovnami měla dozor **Ústřední sociální pojišťovna**
 - hornické pojištění upravovaly zvláštní předpisy, zpočátku se tu navazovalo na tradici pojištění horníků z R-U; pojištění horníků obstarávaly bratrské pokladny
 - zákon č. 221/1924 (platnost 1.7.1926) se nevztahoval na skupiny obyvatelstva, které byly podrobeny pojištění podle jiných předpisů (např. dle penzijního z. - viz výše), k jeho provedení vydala vláda vládní nařízení č.200/1925 Sb. z. a n.
 - tímto zákonem poprvé dáno dělníkům určité zabezpečení v příp. nemoci, inv. či stáří
 - důchody znamenaly určitou, i když minimální životní jistotu

- zákon novelizován v roce 1928 a ve 30. letech – na jedné straně snížení nemocenského, na straně druhé zlepšení nároků v oblasti invalidního a starobního pojištění
- **obligatorní pojištění** dle tohoto zákona se nevztahovalo na osoby starší 60 let
 - * zákon z roku 1929 jim proto umožnil přiznání **státní starobní podpory** – 500Kč na osobu ročně, pokud 2 žadatelé ve společné domácnosti – 300Kč na osobu)
 - * do starobní podpory se započítávaly všechny podpory, které žadatel dostával z titulu veřejné chudinské péče
- **chudinskou správu** a dobročinné ústavy měly dle zákona z r. 1919 převzít širší samosprávné sbory a dobročinné ústavy, k vydání dalších chudinských zákonů nakonec nedošlo

Podpora v nezaměstnanosti a státní příspěvek, pracovní právo

Podpora v nezaměstnanosti a státní příspěvek

- 1918 - zákon č. 63/1918 Sb. z a n. o **podpoře nezaměstnaných**, která činila 4Kč denně
 - nárok na státní podporu mohli uplatňovat dělníci, kteří měli pojištění dle 33/1888 nebo podle zákona o bratrských pokladnách 127/1889, či demobilizovaní vojáci
 - nárok tedy vznikl každému pojištěnému dělníku, horníku a vojáku, který se marně ucházel o práci
 - nezaměstnaný ztrácel nárok na podporu, pokud odmítl tzv. nouzovou práci (příkázanou mu veřejnou správou)
- těžší péče v nezaměstnanosti se stal zákon č. 267/1921 Sb. z. a n., který stanovil, že k podpoře v nezaměstnanosti se poskytuje státní příspěvek
 - systém státních podpor byl nahrazen tzv. **gentským systémem** – dobrovolným pojištěním pro případ nezaměstnanosti, dělníci se mohli pojistit u svých odborových org. a stát a obec poskytovaly k této podpoře určitý příspěvek; péče o nezaměstnané tak spočívala především v odborových organizacích; nárok na podporu měli tedy jen ti, kteří byli odborově organizovaní a nemocensky pojištění
 - 1933 - zpřísnění podmínek pro vyplácení podpor v nezaměstnanosti
- v roce 1919 přijat zákon (199/1919 Sb.z.a n.) zajišťující péči státu o válečné poškozence – měli být zabezpečeni zvláštními důchody
- požitky válečných poškozenců upravoval zákon z r. 1920, jejich výše byla v průběhu první ČSR několikrát upravována

Pracovní právo

- **1918 - zákon o osmihodinové pracovní době** (č. 91/1918 Sb. z. a n.)
 - byly zrušeny pracovní a čelední knížky
 - zaveden osmihodinový pracovní den!
 - stanovil pro všechny námezdně pracující 8hod pracovní dobu (do té doby museli zaměstnanci pracovat v zádovech s více než 20 zaměstnanci 11 hodin a horníci 9 hodin, pracovní doba ostatních kategorií ani upravena nebyla)
- v letech 1918-1920 byly vydány předpisy o práci dětí, žen, o placené dovolené, o ochraně mezd, kolektivních smlouvách atd.
 - dovolená - pro všechny trvalé zaměstnance – více než 1 rok – 6 dnů v roce, po 10 letech 7 dnů, po 15 letech 8 dnů, zavedeno v roce 1925
- 1919 – zákon upravující vztahy mezi podnikateli, zprostředkovateli a domácími dělníky
 - stanoveny minimální mzdy, mzdové úřady se smírcí a rozhodčí funkcí ve mzdových sporech
- **zákon č. 420/1919** práce dětí
 - měl zamezit využívání práce dětí do 14 let za plat nebo pravidelně i bez odměny
 - připouštěl, aby v lehkých pracích v zemědělství a domácnosti byli zaměstnáváni děti od 10 roků; jen výjimečně v jiných odvětvích děti starší 12 let
 - stanovil kolik hodin denně může dítě mladší 14 let pracovat
 - práce dětí se týkaly i mezinárodní smlouvy – nebyly v rozporu s naší úpravou

- již zákon o osmihodinové pracovní době č. 91/1918 Sb. z. a n. (viz výše) přinesl určité výhody pro mladistvé
 - děti mladší 16 let nesmějí vykonávat noční práci (i ženy), někdo měl až 12tíhodinnou pracovní dobu (kuchařky, chůvy, vychovatelky)
- 1931 – vytvářeny **poradní sbory pro ochranu pracujících mládeže**
 - fce informativní a iniciativní - zabývaly se náměty pro zlepšení pracovního zákonodárství, týkajícího se mladých lidí
 - v čele stál ústřední poradní sbor pro ochranu pracujících mládeže
 - členy jmenoval ministr sociální péče
- pracující mládeže se týkala řada předpisů (tzv. čeledních řádů) už z dob R-U (učňovská mládež - zákon z r. 1859)
- 1931 – zákonem č. 131/1931 Sb. z. a n. zřízeny **pracovní soudy**, které řešily pracovněprávní spory, do té doby projednávané obecními soudy a správními úřady

Bytová péče

- dle předpisů první ČSR bylo možné bytové jednotky vystavět, koupit nebo najmout
- nemajetní občané byli obvykle odkázáni na barákové kolonie nebo domovská obec poskytla azyl
- obyvatelé s nižšími příjmy bydleli v soukromých nájemních bytech, závodních bytech,...
- některá města (např. Bařův Zlín) stavěla pro své obyvatele řadové domky a vytvářely se celé dělnické a úřednické čtvrti
- jednotlivé obce stavěly pro občany s nižšími příjmy tzv. obecní domy
- **bytová inspekce** měla dozor nad stavem a používáním bytového fondu, možnost zasahovat do vlastnických práv pro veřejné účely
- zákon o ochraně nájemníků (č. 48/1925 Sb.z.a n.)
 - * obsahoval mimo jiné důvody, za kterých má pronajímatel bytu právo zrušit smlouvu – nutný souhlas příslušného okresního soudu (např. nájemník nevyužíval byt trvale, porušoval pořádek, nebo pronajímatel byt nutně potřeboval)
 - * nájemné bylo možno zvýšit jen v zákonem stanovených limitech
 - * upravoval také příslušné služby, které musel pronajímatel zajistit (vymetání komínů, odvoz smetí atd.)
 - * upravoval také otázky veřejného oznámení o pronajímání bytů a trestní postih za porušení bytového zákona
- vláda první ČSR podporovala rozvoj stavebnictví
 - zákon o státní podpoře stavebního ruchu (1919,1920)
 - o podpoře soukromého stavebního podnikání (1923) a řada dalších

Zdravotnictví

- V Rakousku neexistoval všeobecný zdravotní zákon, v r. 1870 upravena organizace veřejné zdravotní služby zdravotním zákonem (č. 68/1870 ř. z.)
- v jednotlivých odborech platili převážně předpisy z období absolutismu
- ČSR zcentralizovalo zdravotní správu – odejmuta obcím, zdravotní policie přenesena na státní úřady (z. č. 232/1920 Sb. z. a n.)
- veřejnou správu zdravotnictví vykonávaly politické úřady – okresní a zemské, v nejvyšší instanci ministerstvo zdravotnictví
- lékaři považováni za státní úředníky, činnost upravena různými právními předpisy
- **Lékařské komory**
 - zákon č. 113/1929 Sb. z. a n.)
 - členství povinné, chránila a podporovala zájmy lékařů, podobně v advokacii
 - vrchní dozor nad lékařskou komorou vykonával příslušný politický úřad, v jehož obvodu se komora nacházela
- Zdravotní správa – dozor nad léčebnými zařízeními a provádění zdravotněpolicejních předpisů

Socializační snahy

- socializační snahy se dotýkaly i úpravy hospodářského a občanského práva
- konec 1.sv.v., rozpad R-U, bolševická revoluce, bída, hlad – lákavá hesla socializace, např. omezení soukromého vlastnictví
- tyto tendence se objevily v zákonodárství v letech 1919-1920
 - za předsedy vlády K. Kramáře došlo k zahájení ankety o socializaci dolů
 - podána řada poslaneckých návrhů (např. ze strany českých socialistů) k zavedení větší spoluúčasti zaměstnanců na správě podniku a o jejich podílu na zisku, některé návrhy počítaly i s postátněním uhelné těžby, sami předkladatelé považovali tyto své návrhy za socializační
- Za Tusarovy vlády vydané zákony byly považovány za základ socializačního procesu
 - **zákon o účasti zaměstnanců při hornictví na správě dolů a jejich podílu na čistém zisku** (č. 143/1920 Sb. z. a n.) - vytváření podnikových rad podílejících se na správě podniku v podnicích zaměstnávajících více než 100 osob
- **zákon o závodních a revírních radách při hornictví** (č. 144/1920 Sb. z. a n.) - v podnicích s více než 20 zaměstnanci docházelo k vytvoření závodní rady
- **zákon o hornických rozhodčích soudech** (č. 145/1920 Sb. z. a n.)
 - rozhodovaly s konečnou platností o odvoláních z výroků závodních rad (mzdové otázky, spory mezi správou závodu a závodní radou) – 3 zástupci podnikatelů, 3 zástupci zřízenců, 3 zástupci dělníků a předseda
- 1924 - nový **zákon o rozhodčích soudech** (č. 170/1924 Sb. z. a n.)
 - zřídil vrchní rozhodčí soud - odvolací instance proti rozhodnutím rozhodčích soudů
- 1921 – **zákon o závodních výborech** (č. 330/1921 Sb. z. a n.)
 - závodní výbory ustaveny v průmyslových závodech nad 30 zaměstnanců, fce: dozírat na zachování mzdových a pracovních smluv a řádů
- ve 30. letech došlo již jen k novelizaci zákonů o závodních a revírních radách a závodních výborech (zajišťovaly udržování kázně na pracovišti), jejich zřizování však bylo pouze fakultativní

Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, str. 407-412, 422-423

2.16. Pokusy o unifikaci a kodifikaci práva za první ČSR

Situace po 1.sv. válce

- otázka práva se řešila už v **recepčním zákoně** (č. 11/1918 Sb. z. a n.)
 - čl. 2 - „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.“
- Uvozovací zákon **Ústavní listiny 1920:**
 - čl.I. - zákony odporující ústavní listině, jejím součástkám a zákonům ji měnícím a doplňujícím jsou neplatné
 - čl.IX. - v den ustanovený v 1. odstavci článku VIII. (29. února 1920) pozbývají platnosti všechna ustanovení, která odporují této ústavní listině a republikánské formě státu, dále všechny dřívější ústavní zákony, i když by jejich jednotlivá ustanovení nebyla v přímém rozporu s ústavními zákony Československé republiky.
- po I. SV. fungovala v ČSR právní kontinuita s R-U pr. řádem → dualismus pr. řádu
 - na území českých zemí platilo **právo rakouské**, na území Slovenska a Podkarpatské Rusi **právo uherské**

- situace se ještě zkomplikovala v roce 1920 – k území ČSR bylo připojeno Hlučínsko, kde platilo právo německé → právní pluralismus
 - vyřešeno hned v roce 1920 – přejato právo rakouské do právního řádu Hlučínska
- rozdíly mezi rakouským a uherským právem:
 - **rakouské** - zákonné právo
 - * je dostupné ve sbírkách
 - * jazyk: německý
 - * ruší se předpisy od MT (do 1752)
 - **uherské** - z části i obyčejové, instituty jako statut, privilegium, které rakouské právo nezná
 - * neexistují sbírky, neseznatelný pr. řád
 - * jazyk: maďarský, některé předpisy - latina
 - * neruší se předpisy (platily od 11. století)
- probíhali diskuze, co tedy platí, jaké předpisy (říšské zákony, zemské zákony, nařízení) a z jaké doby → judikatura vrcholných soudů potvrdila, že platí opravdu vše)
 - pozn.: v roce 1935 se dva soukromníci pokusili zmapovat, co vše u nás tedy platí; nejstarší předpis platný v českých zemích – zákon o tuláctví, Marie Terezie, 1752; na Slovensku rezignovali – nepřehledné

Pokusy o unifikaci

- snaha sjednotit právní řád na celém území ČSR
- bylo kvůli tomu zřízeno i speciální ministerstvo – Ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy ČSR (ministerstvo unifikací) - ministr Milan Hodža
- fungovalo od roku 1919 do prosince 1938, poté na chvíli obnoveno v roce 1946
- úspěšné bylo pouze sjednocení správy - viz 2.13
- za celou dobu svého fungování nic pozitivního ohledně unifikace právního řádu nevykonalo
- různé metody, jak mohlo unifikaci provést
 - přijímáním nových, československých zákonů; postupně by k unifikaci došlo, ale zdlouhavě a pracně
 - přijetím nových zákonů, rekodifikace
 - sjednocením judikatury, sjednocení výkladu odlišných norem
- rozhodlo se, že unifikace bude provedena přijetím nových kodexů
- za první republiky žádný kodex přijat nebyl

Občanský zákoník

- 2.6
- kromě ministerstva unifikací se na unifikaci podílelo i ministerstvo spravedlnosti
- platilo tedy ABGB a uherské obyčejové právo; z počátku byla snaha přeložit ABGB do češtiny, ten by pak platil jako občanský zákoník - neuskutečněno
- NS rozhodl, že po 6.3.1920 je aplikace starých uherských norem protiústavní - judikoval podle ABGB - rozšiřuje platnost i na Slovensko
- začala unifikace, podílelo se mnoho subjektů, byla ukončena v roce 1935
- v roce 1937 byl návrh zákoníku odeslán do parlamentu, hlasováno o něm však nikdy nebylo
- práce na unifikaci tohoto odvětví se dostaly nejdále
- došlo pouze k částečnému sjednocení manželského práva – 320/1919 – manželská novela (rozlukový zákon); civilní a náboženský sňatek – stejná úroveň; rozluky i pro manželství katolíků; odstranění některých překážek manželství (př.: řeholníci)
- sjednocení předpisů o ochraně dětí v cizí péči, zákony o poručnictví a opatrovnictví, zákon o osvojení
- blíže viz 2.13

Občanský soudní řád

- práce na něm začali v roce 1922, návrh 1931; předpokládalo se, že bude přijat až po občanském zákoníku, to se však nestalo
- sjednocení nesporného řízení (1931), konkurzní vyrovnávací a odpůrcí řád (1931)

Trestní zákoník

- 2.11
- v duchu recepce rakouského a uherského práva platil trestní zákoník z roku 1852
- už od roku 1920 – práce na novém zákoníku
- 1921 – návrh obecné části TZ – rozděluje zločin, přečin – rozhodnutí ponechává na soudcích; osoby do 30 let – polepšovny pro dospělé; podmíněčné odsouzení, propuštění; trest smrti – výjimečný
- 1923 – návrh celého trestního zákona; práce zpomaleny, rozpor politických stran
- 1936 – dokončena další verze návrhu, více než 400 paragrafů
- kritizován konzervativci, dále komunisty (názor - fašizace trestního práva); k přijetí nedošlo

Obchodní zákoník

- platil obchodní zákoník z roku 1863 (české země) a 1875 (Slovensko a PR)
- původně bylo zamýšleno zahájit unifikaci tohoto právního odvětví až po přijetí občanského zákoníku, ale protože se práce na něm protahovaly, ministerstvo spravedlnosti zahájilo přípravy již v r. 1927
- 1927 začaly přípravné práce na obchodním kodexu
- 1937 byla vydána osnova, která však zahrnovala pouze oddíly Obchodníci a Společnosti, chyběla úprava obchodních úkonů, tím práce prakticky skončily
- dílčí kroky:
 - 1920 – na Slovensku zavedeny s.r.o., které předchází uherská úprava neznala; později byl vydán pojišťovací regulativ sjednocující právní úpravu v této oblasti na celém území státu
 - 1927,28 - sjednocení železničního práva
 - 1927 – zákon o nekalé soutěži, 1928 – směnečný řád

Živnostenské právo

- základem byl živnostenský řád z roku 1859 ve znění pozdějších četných novel
- na Slovensku a PR to byla rakouská zákonná úprava z r. 1884, také později novelizovaná
- i v této oblasti sílily snahy o unifikaci
- situace byla i zde vyřešena rozšířením předpisů platících v českých zemích i na zbytek území republiky = **živnostenský zákon č. 259/1924 Sb. z. a n.**
- zákon byl doplněn zákonem č. 155/1925 Sb. z. a n. o teritoriálním rozsahu nabytých živnostenských oprávnění - rovnost čes. i slov. živnost. oprávnění a možnost provozovat živnost kdekoli na území republiky
- důležitou roli hráli stále i obchodní a živnostenské komory - hájení zájmů podnikatelů v nich zastoupených
- 1922 - Ústředna československých obchodních a živnostenských komor - zajišťovala součinnost subjektů v komorách s ústředními orgány veřejné správy, vyjadřovala se k osnovám nových právních norem

Souhrn

- k unifikaci práva za první republiky nikdy nedošlo
- bylo ovšem přijato velké množství předpisů – během prvních deseti let existence ČSR bylo přijato okolo 1000 zákonů, vydáno více než 3700 právních aktů – legislativní inflace, ztráta úcty k zákonům
- zákonodárství bylo méně obecné, dělilo se dle území a obyvatelstva
- zákony byly často spíše výsledkem boje politických stran
- došlo ke zmenšení vlivu prezidenta na zákonodárství
- ve více než 100 zákonech ČSR působí retroaktivita
- jednotlivé právní úpravy viz také otázky 6, 7, 8, 10, 11, 15

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Malý a kol, 4. přepracované vydání, str. 402, 403, 426, 427, 429; * přednášky č. 4, 5/LS*

2.17. Právní postavení církví a náboženských společností za první ČSR

- po vzniku ČSR velmi citlivá oblast (často silný politický podtext)
- **Svoboda vyznání a svědomí**
 - většina věřících považovala vznik ČSR za začátek období opravdové náboženské svobody, spatřována definitivní negace pobělohorského náboženského vývoje

- úprava svobody vyznání a svědomí, obsažená v ústavní listině z r. 1920, přinesla pozitivní posun v několika směrech:
 - * rozšířila právo náboženského sebeurčení jednotlivce a volnost jeho vnějšího projevu (k veřejnému výkonu vyznání byli oprávněni všichni obyvatelé ČSR, i cizinci, bez ohledu na to, zda patřili k církvi státem uznané nebo jiné) (příslušníkům jiných církví byl dříve dovolen pouze domácí výkon víry)
 - * omezila okruh subjektů, kterým bylo umožněno svobodnou vůli jednotlivce ve věcech víry ze zákona ovlivňovat (zásah musel být opřen jedině o moc otcovskou nebo poručenskou) (dříve to byly četné předpisy vojenské, školské, zdravotnické)
 - * zakotvení zásady rovnosti všech vyznání před zákonem (to rakouské právo neznalo) – zajištění této rovnosti v rozvrstvené společnosti činilo potíže – stát chtěl minimalizovat vznik a projevy konfliktů mezi stoupenci různých vyznání, proto na úpravu ústavní navazovaly předpisy o vzájemných poměrech všech vyznání, tzv. mezikonfesií normy (nejprve v historických zemích – z. č. 277/1920 Sb. z. a n. – poté pro celou republiku – z. č. 96/1925 Sb. Z. a n.). Do konce 15. roku věku určují náboženské vyznání rodiče, od 16 let člověk sám. Prohlášení o vystoupení z církve se provádělo před okresním politickým úřadem, církvi to pak sdělil stát. Pokud chtěl přestoupit k jiné, musel tak učinit u místně příslušného duchovního správce sám.
- ústava zaručovala i svobodu vnějšího projevu mimonáboženského vnitřního přesvědčení, ale nekonstatovala rovnost příslušnosti k vyznání se stavem bez vyznání. Čsl. ústava se vyčerpávala absolutizací práva na svobodu vyznání a nedoceněním právních záruk na svobodu svědomí.

• Církev a náboženské společnosti do roku 1938

- ke dni vzniku ČSR uznáno rakouským právem na území Čech, Moravy a Slezska 7 církevních organizací
 - * 1. církev katolická všech ritů, 2. evangelická c. augsburského a helvétského vyznání, 3. evangelická c. bratrská, 4. řeckovýchodní pravoslavná c., 5. starokatolická c., 6. islámská náboženská společnost hanefitského ritu, 7. židovské náboženské obce
- a na Slovensku a Podkarpatské Rusi recipováno nebo uznáno 8 církevních organismů
 - * 1. církev katolická všech ritů, 2. evangelická c. augsburského vyznání, 3. reformovaná c., 4. řeckovýchodní pravoslavná c., 5. náboženská spol. baptistů, 6. nábožen. spol. unitářů, 7. islámská náboženská společnost, 8. židovské náboženské obce
- vznik ČSR popudem k ventilaci náboženského citění, především těch složek obyvatelstva, které byly dříve omezovány (především protestanti)
 - * 1918 – 1922 se právně konstitovala „Československá církev evangelická v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ (1928 uznání i na Slov. a Podkarp. Rusi)
 - * 1922 – 1924 vytvořena „Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ (neměla uznání na S a PR)
 - * 1923 „Augsburská církev evangelická ve východním Slezsku a v Československu“
 - * Atd. Složitější vývoj byl na Slovensku.
- dočasná ztráta prestiže katolické církve → vytvoření „Československé církve“ (skupina protiřímsky orientovaného katolického kléru, který se rozešel se svou původní církví), 1920 uznaná státem
- složitý vývoj mělo hnutí pravoslavlí, nevedl k uspokojivému právnímu završení, po rozpadu monarchie zaniklo spojení s dosavadní organizační základnou (rakouská a uhersko-srbská pravoslavná církev), v ČSR ve 20. letech počet pravoslavných prudce rostl a k vytvoření ofiko organizace nedocházelo, vláda podpořila směr sbrsbký a v r. 1929 vytvořila dvě tuzemské eparchie, nebylo do r. 1938 začleněno Slovensko
- 1930 uznání „Unitářů československých“ – poslední uznání církevního útvaru v I. republice.
- Svaz židovských obcí - jediná reálně existující mimokřesťanská konfese, množství právně samostatných obcí - teritoriální nebo národnostní princip, zákon v roce 1937 slučoval židovské obce v Čechách, Moravě a Slezsku do jednotného společenství - způsobilost být subjektem práv a závazků
- na československém území došlo 1919 – 1930 k relativně velkému početnímu nárůstu církví a náboženských společností.

• Poměr státu k církvím a náboženským společnostem

- ještě před vyhlášením ČSR vyjádřil zahraniční odboj programové představy o postavení církví a náboženských společností – Washingtonská deklarace – slibovala provedení odluky církve od státu

- očekávalo se, že to bude přímo v ústavní listině, ale parlament § 121 („Mezi státem a církví budiž zaveden stav odluky“) neakceptoval, ani nijak nenahradil → v ústavě nebylo o poměru státu a církvi žádné ustanovení
- klíčový význam - § 124 „Všecka náboženská vyznání jsou si před zákonem rovna.“ Otevřenou zůstala otázka, zda se to týká i rovnosti církví, nebo jen rovnosti vyznání. V praxi se mělo za to, že z ústavy nelze vyvozovat, že padla hranice mezi státem uznanými konfesemi a neuznanými a princip rovnosti vyznání byl vykládán jen z hlediska rovnosti jednotlivců.
- Zrušeny dřívější ústavní zákony o církvích jako o autonomních a samosprávných veřejnop. korporací - měnit jen běžným zákonem, nikdy se na to nepřistoupilo
- Zavedení odluky cestou běžného zákona bylo ještě několikrát po přijetí ústavní listiny zvažováno, avšak ztrácel na aktuálnosti.
- V ČSR zůstal zachován veřejnoprávní, privilegovaně korporativní charakter církví a náboženských společností a právní řád proto nadále obsahoval různé rozsáhlé prvky konfesnosti (občanské právo, trestní, finanční..). Občan však nebyl nucen podrobovat důležité životní okamžiky (sňatk, narození dítěte, školní docházka) zásahům církví.

* učebnice 305-312

2.18. Úprava čs. státního občanství v letech 1918-1945

- obecná úprava čs. státního občanství se objevila ve smlouvě podepsané v Saint Germain 10. září 1919
- upravovala především státní občanství příslušníků německé, rakouské a uherské národnosti na území ČSR a základní práva a svobody všech občanů
- až do 9. dubna 1920 nebyl v Československé republice vydán žádný zákon o státním občanství
- do této doby byla praxe občanství posuzována dle domovské příslušnosti; vycházela z toho, že dnem 28. října 1918 vzniklo i zvláštní československé státní občanství, zakládající trvalý svazek jednotlivce s novým státem
- praxe v českých zemích se řídila také dle zákona z 1. prosince 1867 (č. 142/1867 ř. z.) o všeobecných právech státních občanů pro království a země v říšské radě zastoupené

Ústava 1920

- v Ústavě Československé republiky z roku 1920 se pak stanovilo, že státní občanství v Československé republice je jediné a jednotné
- podmínky nabývání, účinků a zániku státního občanství Československá měl určit zvláštní zákon
- v Ústavě bylo dále uvedeno, že příslušník cizího státu nemůže být zároveň příslušníkem Československé republiky; Ústava neřešila případy dvojího státního občanství

Ústavní zákon o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé

- státního občanství se dotýkaly mnohé právní předpisy
- základním zákonem v tomto směru se stal **ústavní zákon z 9. dubna 1920 (č. 236/1920 Sb. z. a n.) o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé**
- navazoval na mezinárodně právní úpravu
- zákon vycházel ze zásady, že československými státními občany byly od 28. října 1918 osoby, které nejpozději dnem 1. ledna 1910 získaly a od té doby nepřetržitě měly domovské právo na území někdejšího Rakouska-Uherska, které se stalo součástí Československé republiky; toto ustanovení platilo i pro bývalé občany říše Německé
- osoby, které se narodily na území Československé republiky, byly pokládány za státní občany Československa, pokud nebyl prokázán opak
- členové habsbursko-lotrinského rodu nemohli nabýt občanství a domovské právo v Československu, jejich dřívější občanství a domovské právo v této republice zaniklo
- československé státní občanství se přiznávalo také těm osobám, které příslušely svým domovským právem k některé obci někdejšího Rakouska-Uherska ležící mimo území Československé republiky, pokud se tyto osoby staly státními úředníky nového československého státu
- čs. státní občanství nabyli i ti ostatní občané rakousko-uherské, kteří pocházeli z rodičů majících na území ČSR domovské právo nebo bydliště
- zákon upravoval také problematiku pozbývání státního občanství a poskytoval možnost volby (opce) občanství - v případě oblasti bývalého R-U to bylo možné do lhůty jednoho roku, v případě Německé říše do dvou let od nabytí účinnosti zákona

- k provedení samotného zákona bylo vydáno vládní nařízení č. 601/1920 Sb. z. a n.
- státní občanství upravoval také ústavní zákon č. 152/1926 Sb. z. a n. o udělení státního občianstva československého některým osobám.

Vliv mezinárodních smluv na vznik státního občanství ČSR

- státního občanství a ochrany menšin se dotýkala rovněž **smlouva mezi Rakouskem a Československem ze 7. června 1920 (č. 107/1921 Sb. z. a n.)**
 - tato smlouva, vycházející z mírové smlouvy s Rakouskem (507/1921 Sb. z. a n.), považovala za důležité pro získání státního občanství státních zaměstnanců **domovské právo**
 - pro účely nabytí státního občanství byli příslušníci obou států rozděleni do tří skupin:
 - (a) do první skupiny patřili osoby, které získaly do 28. října 1918 v Rakouské republice domovské právo; tyto osoby byly považovány za rakouské státní občany
 - (b) do druhé skupiny patřili ti, kteří měli řádné bydliště v Rakousku, ale domovské právo nabyli až v době mezi 29. říjnem 1918 a 28. únorem 1919, eventuálně do tohoto termínu podali žádost o udělení domovského práva nebo získali domovské právo v některé z rakouských obcí na základě desetiletého pobytu v této obci; tyto osoby měly právo rozhodnout se ve lhůtě jednoho roku od nabytí působnosti smlouvy o státním občanství a ochraně menšin pro státní občanství československé
 - (c) u třetí skupiny bylo rozhodující výlučně domovské právo
- otázku státního občanství upravovaly i jiné bilaterální smlouvy
- například **smlouva o státním občanství mezi republikou Československou a říší Německou (č. 308/1922 Sb. z. a n.)**
 - tato smlouva vycházela z mírové smlouvy versailleské (č. 217/1921 Sb. z. a n.)
 - státní příslušnost československá nebo německá nebyla určována na základě domovské příslušnosti, ale na základě **mateřského jazyka**
 - za Českoslováka se měl považovat německý státní příslušník, který hovořil od dětství československým jazykem jako jazykem mateřským; pokud by ovšem pocházel od otce německé rasy a německého jazyka, neměl se považovat za Českoslováka; za Českoslováka byl pokládán pouze tehdy, když otec zemřel nebo nežil s rodinou
 - zajímavý byl případ Hlučínka, kde se bývalí říšsko-němečtí občané stali československými státními občany dnem nabytí působnosti versailleské smlouvy; mohli však ve lhůtě dvou let optovat pro německé státní občanství
 - osoby, které žily na území Československa po nabytí působnosti versailleské smlouvy, a byly německými státními příslušníky, zůstávaly německými státními občany i nadále
 - osoby, které se narodily na území ČSR, získávaly státní příslušnost jen tehdy, pokud neměly na základě svého původu jinou státní příslušnost
 - s výjimkou Hlubčicka a Hlučínka byla potvrzena německá státní příslušnost těm osobám, které v době nabytí platnosti versailleské smlouvy bydlely v Německu

Důsledky smlouvy mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší z roku 1938 pro československé státní občanství

- v listopadu 1938, tedy až po Mnichovské dohodě, byla mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší sjednána **smlouva (č. 300/1938 Sb.) o otázkách státního občanství a opce**, která vycházela z připojení sudetoněmeckých území k Německé říši
- podle této smlouvy nabývali českoslovenští státní občané, kteří měli 10. října 1938 své bydliště v některé obci na sudetoněmeckém území, s účinností od 10. října 1938 německou státní příslušnost a zároveň pozbývaly za určitých podmínek československé státní občanství; to bylo např. tehdy, když pozbyli dnem 10. ledna 1920 německou státní příslušnost
- českoslovenští státní občané německé národnosti, kteří měli 10. října 1938 své bydliště mimo bývalé československé státní území, nabývali s účinkem od 10. října 1938 německou státní příslušnost; zároveň pozbývali československé státní občanství, jestliže měli 10. října 1938 domovské právo v některé obci připojené k Německé říši
- československá vláda mohla do 10. července 1939 žádat, aby **osoby německé národnosti**, které byly československými státními občany a od 1. ledna 1910 se přestěhovaly na nynější území Československé, **a jejich potomci** opustili ve lhůtě tří měsíců ČSR; německá vláda se zavazovala je přijmout na své území
- naproti tomu německá vláda mohla žádat, aby osoby německé národnosti, které dle ustanovení smlouvy zůstaly československými státními občany a od 1. ledna 1910 se přestěhovaly na území připojené k Říši, i jejich potomci, kteří byli československými státními občany, opustili ve lhůtě 3 měsíců Německou říši, vláda ČSR se zavazovala je přijmout na své území

- smlouva dávala osobám neněmecké národnosti, které nabyly dle smlouvy něm. státní příslušnost, možnost optovat pro občanství ČSR; příslušníci něm. národnosti, kteří zůstali čs. státními občany, mohli optovat pro něm. státní příslušnost
- k provedení smlouvy s Německou říší bylo vydáno vládní nařízení č. 301/1938 Sb.

Protektorátní národnostní úprava

- na území Protektorátu ČM platili kromě právních předpisů vydaných protektorátními orgány také právní normy z předokupační doby a právní předpisy Německé říše
- dle nařízení mohl protektor měnit protektorátní právo svým dekretem
- na území protektorátu žili:
 - **Němečtí říšští občané** - podléhali jen říšským orgánům a soudům
 - * tito občané měli zastoupení v říšském sněmu, měli výhody v oblasti pracovního práva, větší přiděly potravin, mohli se sdružovat do organizací
 - * dle nařízení z 20.4. s účinností od 15.3. se stali všichni Němci říšskými občany
 - udělení říšského občanství rozhodovaly pouze říšské orgány
 - žena zásadně sledovala v občanství manžela
 - **Protektorátní obyvatelstvo** - tvoří jej méněcennější skupiny
 - * toto občanství bylo vytvořeno pro obyvatele české národnosti
 - * měli řadu povinností navíc oproti Němcům a podléhali přísné kontrole
 - * stali se jimi ti, kdo měli bydliště, domovské právo nebo nárok na udělení domovského práva na území Protektorátu
 - **Obyvatelé, na které se vztahují rasové předpisy** - především Židé
- blíže viz 2.21

Ústavní dekret prezidenta republiky z 2. srpna 1945 č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

- dekretální zákonodárství řešilo v první řadě odsun (transfer) německé, popřípadě maďarské menšiny z ČSR
- ještě před konečným rozhodnutím velmocí došlo k tzv. divokému odsunu bezprostředně po skončení válečných událostí (bylo odsunuto více než 650 000 Němců)
- odsun Němců dostal po Postupimské konferenci v srpnu 1945 také mezinárodněprávní základ, který byl konkretizován rozhodnutími Spojenecké kontrolní rady
- odlišný výsledek mělo jednání o odsunu maďarské menšiny; západní velmoci se totiž postavily proti odsunu a tuto otázku měla řešit až pozdější dohoda obou států
- pro vymezení osob, kterých se odsun měl týkat, byl klíčový **ústavní dekret prezidenta republiky z 2. srpna 1945 č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské**
- konečná verze tohoto ústavního dekretu byla podepsána E. Benešem v závislosti na výsledku jednání Postupimské konference a vycházela z teorie, že z hlediska československého práva státní občanství ČSR u osob něm. a maď. národnosti přetrvávalo po celou dobu války a teprve tímto dekretem je ČSR propustila ze svého státního svazku
- jako osoby zbavené čs. státního občanství mohli být poté tyto osoby deportovány do okupačních zón v Německu
- čs. právo sice neuznávalo ani pomnichovský právní vývoj, ani právní stav protektorátu, na jehož základě se většina čs. občanů německé národnosti stala říšskými občany, avšak muselo z tohoto faktu vyvodit určité důsledky
- dekret vycházel z předpokladu, že stát. občanství mají být zbaveny ty osoby, které se po Mnichovu či po 15. březnu 1939 staly stát. občany Něm. říše a Maďarska, tedy států, s nimiž byla ČSR od září 1938 ve válečném stavu
- ústavní dekret dále konstatoval, že státními občany ČSR nejsou ty osoby něm. nebo maď. národnosti, které dle předpisů cizí okupační moci nabyly státní příslušnosti německé nebo maďarské, a to zpětně od doby, kdy se tak stalo
- na druhou stranu byla zdůrazněna nutnost vymezit okruh osob, na něž by se ustanovení o ztrátě občanství nevztahovala nebo kteří mohli případně o občanství požádat, zejména v případě občanů, kteří zůstali ČSR loajální; dle směrnice, kterou k provedení vydalo ministerstvo vnitra, se jednalo např. o osobu, jež
 1. byla z polit. nebo rasových důvodů vězněna v koncentračním táboře nebo ve vězení nebo byla pro svoji věrnost k republice a loajalitu k českému neb slovenskému lidu jinak nacisty pronásledována
 2. aktivně se účastnila bojů proti nacismu a za ČSR

- 3. sloužila v čs. či spojeneckých jednotkách nebo v domácím odboji
- 4. nebyla členem SS, SA, SDP, NSDAP nebo jiných nacistických organizací

– za prokázání věrnosti ČSR se pokládala i politická činnost v emigraci, financování odboje apod.

- státní občanství zůstávalo zachováno i těm osobám, jejichž rodinní příslušníci buď byli zavražděni za svoji antifašistickou činnost, nebo zemřeli v konc. táborech
- o zachování občanství rozhodovalo z úřední povinnosti **ministerstvo vnitra** či **okresní národní výbor (ONV)**, který mohl vydat tzv. **zjištění o zachování státního občanství**
- občanství zůstalo zachováno i Němcům a Maďarům, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky
- kromě toho existovala i další skupina osob, jež mohly o navrácení občanství požádat ve lhůtě 6 měsíců od dne publikace příslušné vyhlášky ministerstva vnitra; jednalo se o další kategorie německých antifašistů, a to na základě posudku zvláštních komisí
- podrobnosti upravovala vyhláška ministerstva vnitra z 25. srpna 1945 č. 51/1945 Sb. a oběžník ministerstva vnitra z 24. srpna 1945
- žádosti o navrácení občanství však nesmělo být vyhověno, jestliže žadatel porušil povinnosti československého státního občana
 - mezi takové osoby patřili např. ti, kteří se stali členy zákonodárního sboru, byli soudci nebo vysokými státními úředníky, důstojníky nebo poddůstojníky nepřátelské branné moci, členy nacistických stran, organizací nebo hnutí, vedoucími hospodářskými činiteli německých podniků či příslušníky Sudetendeutschen Freikorps
 - čs. státní občanství také nemohlo být navráceno osobám, které se dopustily veřejných projevů proti ČSR nebo byly nositeli čestné hodnosti nebo vyznamenání udělených nepřátelským státem nebo nepřátelskou institucí, jakož i těch, kdo jakkoli spolupracovali s nepřítelem nebo těžily nebo se pokoušely těžit hospodářsky nebo finančně pro sebe nebo osoby blízké z poměrů vzniklých obsazením čs. území nepřátelskou mocí
- pro účely tohoto dekretu se provdané ženy a nezletilé děti posuzovaly samostatně
- žádosti o navrácení stát. občanství, které podávaly manželky a nezl. děti čs. občanů, měly však být podle ustanovení dekretu posuzovány blahovolně a až do rozhodnutí o žádostech byly považovány za čs. občany
- lhůta pro podání žádosti o navrácení čs. stát. občanství u ONV byla stanovena od 10. srpna 1945 do 10. února 1946; o žádostech poté rozhodoval Zemský národní výbor
- dekret postihoval ztrátou čs. občanství i Čechy, Slováky a příslušníky jiných slovanských národů, kteří se v době ohrožení ČSR dobrovolně ucházeli o něm. či maď. občanství
- vzory všech osvědčení najdete v na str. 20-24 učebnice Vývoj čs. práva 1945-1989, 2009

* *Dějiny českého a československé práva do roku 1945, Malý a kol., 3. přepracované vydání, str. 363-366, 4. vydání str. 353-356; * Dějiny česko-slovenského práva 1945-1989, str. 17-24*

2.19. Mnichovská dohoda a její důsledky

- ČSR se ve své zahraniční politice orientuje na západní demokratické státy
- ČSR uzavírá tzv. **Malou dohodu**
 - vojensko-politické uskupení s Jugoslávií a Rumunskem
 - snaha čelit pokusům o restauraci podunajské monarchie
 - snaha oddělit SSSR od západní Evropy
 - Jejím základem byly dvoustranné vojenské smlouvy z let 1920-1921, trvá do r. 1939
- **Společnost národů** - 1920.
 - Měla garantovat bezpečnostní systém v Evropě
 - ČSR zakládajícím členem
 - z iniciativy U.S. presidenta Wilsona
 - součástí versailleského mírového systému
- **Locarnská konference** – 1925
 - uskutečněná na základě ženevského protokolu
 - cílem měla být garance německých hranic a udržení versailleského systému

- byl uzavřen tzv. Rýnský garanční pakt (smlouva o vzájemných zárukách mezi Belgií, Francií, VB, Itálií a Německem, nevztahoval se na východní hranice Německa)
- s Polskem a ČSR uzavřelo Německo dohodu o smířčím vyřizování sporů
- **česko-francouzská smlouva - 25. 1. 1924**
 - garanční smlouva na ní navazovala - zaručovala, že v případě napadení ČSR mu FRA poskytne veškerou pomoc a podporu.
- **Briand-Kellogův pakt - 1928**
 - Briand - ministr zahr. FRA, Kellog - st.tajemník min.z. USA, ČSR také součástí
 - měl vést k zabezpečení míru
 - vyloučil útočnou válku jako prostředek řešení sporů
 - jeho význam byl nulový, po válce se ale stal základem k potrestání válečných zločinců
- **Současně docházelo k vzrůstu napětí:**
 - v Itálii diktátorem Mussolini (1925)
 - Japonsko napadlo Čínu (1931)
 - v Německu se kancléřem stává Hitler (1933)
 - ⇒ Francie se snaží malou dohodu nahradit „Východním paktem“, ten je odmítnut Německem a Polskem.
- **1933** – Německo vystupuje ze SN, stejně i Japonsko, Itálie v r. 1937
- **SSSR**
 - vstupuje 1934 do Společnosti národů a ČSR jej uznává de iure
 - v roce 1922 ještě s RSFSR podepisuje ČSR smlouvu o hospodářských a obchodních stycích
 - 1935 s ním podepisuje ČSR smlouvu kulturní a spojeneckou
 - v případě napadení signatáře druhý stát zachová neutralitu
 - stejnou smlouvu měla ČSR i s Ukrajinou z r. 1922
- **1936** – Německo vstoupilo do demilitarizovaného pásma Porýní a vypovědělo závazky z Locarna, Itálie napadá Habeš
 - ve stejném roce vypuká frankistické povstání ve Španělsku.
 - v říjnu téhož roku vzniká Osa Berlín-Rím, v listopadu podepisuje Německo s Japonskem Pakt proti Kominterně (Komunistická internacionála), k němu se připojují Itálie a Maďarsko.
 - Německo připravuje expanzi proti Rakousku, ČSR a Polsku, zdůvodňuje ji rasově, národnostně a hospodářsky
 - zahraniční politika Velké Británie a Francie byla založena na ústupcích Německu a snaze za každou cenu udržet mír (tzv. politika appeasementu)
- **Henleinova Sudetoněmecká strana (SdP)**
 - Německo využívalo silnou německou menšinu v Čechách,
 - v r. 1935 po volbách nejsilnější politickou stranou (15,18%)
 - vláda ČSR nabízela Němcům konstruktivní řešení problémů, uzavřela s německými stranami kromě SdP dohodu o národnostním vyrovnání (1937)
 - SdP stupňovala neustále své požadavky do nesplnitelných mezí, své požadavky stupňovala také klerofašistická seskupení na Slovensku.
 - Hitler veřejně prohlašoval nutnost připojení ČSR, obývanou německou menšinou, k říši
- **Anschluss - 12.3.1938**
 - připojení Rakouska k německé říši, ČSR nijak nereaguje
- V dubnu vyhlásil K. Henlein (po konzultaci s Hitlerem) na stranickém sjezdu v Karlových Varech tzv. **Karlovarské požadavky**:
 - rovnoprávnost německé menšiny
 - vytvoření uzavřeného národního území s německou samosprávou
 - národní reprezentaci v parlamentu se zákonodárnou pravomocí

- Přestože požadavky narušovali suverenitu ČSR, vláda se jimi ve snaze o uklidnění situace zabývala.
- 20.5. – vyhlásilo ČSR částečnou mobilizaci, neboť se podél společných hranic soustřeďovalo německé vojsko
- V červnu podali ľudovci návrh zákona o autonomii Slovenska, Polsko a Maďarsko začalo také diktovat své územní požadavky
- Velká Británie navrhuje, aby situaci německé menšiny prozkoumal lord Runciman
 - ten postupoval neobjektivně a podporoval henleinovce
 - doporučil, aby ČSR postoupila Německu svá pohraniční území
- 12.9. – přednesl Hitler v Norimberku štvavý protičeskoslovenský projev, který byl signálem k pokusu o ozbrojený puč
 - Vláda obnovila pořádek, vyhlásila stanné právo a 16.9. zakázala SdP.
- 15.9. – přijíždí Chamberlain do Berchtesgadenu
 - zde jednal s Hitlerem a projednal s fr. vládou podporu německému požadavku, aby ČSR odstoupila svá území říši
- 19. září - vlády Anglie a Francie vyzvaly československou vládu, aby odstoupila pohraniční oblasti s více než 50% německého obyvatelstva Německu. Československá vláda však tento požadavek odmítla.
- 21. září - vyslanci Velké Británie a Francie předložili Československu ultimativní požadavky, na což vláda přistoupila. – Smlouva ruší mj. veškeré vojenské smlouvy ČSR
- 22. září - generální stávka, jejímž výsledkem byl pád Hodžovy vlády
 - 22.září – se sešel Chamberlain s Hitlerem v Bad Godesbergu
 - Hitler předložil rozsáhlejší požadavky na území republiky, vojenskou výzbroj a výstroj a podporu územních návrhů Polska a Maďarska.
- 23. září – jmenování vlády gen. Syrového
- 23.září – byla vyhlášena všeobecná mobilizace
 - Hitler stanovil lhůtu do 28.9., kdy musí republika přijmout jeho podmínky z Bad Godesbergu, jinak vypoví republiče válku
 - ⇒ Chamberlain upozornil Hitlera, že vše podstatné může dostat bez války a bez odkladu.
- 25. září – ČSR vláda odmítla požadavky Německa
- 29.-30.9. – se sešla konference do mnichova
 - ráno 30.9. podepsali zástupci Francie (Daladier), Itálie (Mussolini), Velké Británie (Chamberlain) a Německa (Hitler) mnichovskou dohodu, která byla ČSR nadiktována
 - ČSR 30.9. dohodu přijímá

Důsledky mnichovské dohody

- znamenala odstoupení oblastí, jehož obyvatelstvo tvoří přes 50% Němci
- nesmí být přemístována ani ničená žádná vojenská ani civilní zařízení
- termín vyklizování byl od 1. do 7. 10. a pak měl být stanoven mezinárodní výbor, který stanoví další oblasti, jež musí ČSR vyklidit do 10.10.
- česká vláda musela do 4 týdnů propustit vězněné sudetské Němce odsouzené za politické delikty
- nové hranice ČSR byly vytyčeny v lednu 1939, závěrečný protokol o odstoupení Němci nepodepsali.
- v listopadu byly další oblasti podstoupeny Polsku (Těšínsko, Frýdecko, Jablunkov, Orava, Špiš, Kysuci a Šariši).
- Maďarsko si na základě „Vídeňské arbitráže“ připojilo slovenská území (Petržalku, Děvín u Bratislavy)
- ČSR při těchto změnách ztratila dvě pětiny svého průmyslového a asi jednu třetinu zemědělského potenciálu a necelých pět milionů obyvatel. Narušen byl systém železniční a silniční dopravy

Platnost Mnichovské dohody

- Mnichovská dohoda jako dokument byla v rozporu s ústavou a právním řádem ČSR, tudíž byla od počátku neplatná (ČSR neuzavřela smlouvu, která byla navíc koncipována v její neprospěch)
- plnění mnichovské dohody bylo v rozporu s ustanoveními o změně státních hranic

- Během II. sv. války začíná proces oduznávání Mnichovské dohody, začatý V.B. (neplatnost smlouvy po 15. 3. 1939, kdy ji Německo porušilo) a následovaný FR, ITA (vlády těchto zemí prohlásily dohodu od počátku za neplatnou)

* *Učebnice str. 361-367; * Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky / Jan Tesař; * Vypracované státnicové otázky z minulých let*

2.20. Změny v ústavě a právní řádu za Druhé republiky

- Druhá republika je označení pro politický systém ČSR v období **1. října 1938–14. března 1939**
- trvala tedy pouhých 167 dní; následovala po první republice; Druhá republika byla výrazně menší a slabší než její předchůdkyně
- územní ztráty, narušení dopravy, průmyslu

Politika Slovenska

- **červen 1938 - návrh zákona o autonomii Slovenska**
 - předložen poslanci Hlinkovi lidové strany (LS)
- svůj postup při prosazování státoprávních požadavků usměrňovali vzhledem k vývoji mezinárodní situace a aktivitám sudetských Němců, kteří útočili na integritu ČSR z druhé strany
- na konci září 1938 byl jmenován předsedou pražské vlády zástupce lidové strany M. Čermák a probíhala jednání o konkrétní podobě autonomie
- zástupci slovenské politiky postupně stupňovali své požadavky - např. v úpravě volebního práva na SVK tak, že by jej nemohli uplatnit tam žijící Češi
- nátlak na pražskou vládu sílil i po Mnichovské dohodě; téměř denně docházelo k návrhům nových vládních nařízení, která by zřídila slovenské vládní orgány a přenesla na ně určité kompetence
- došlo také se sblížení stanovisek slovenských politických stran a sjednocení jejich postupu za účelem získání autonomie

Žilinská dohoda - požadavek autonomie Slovenska

- dohoda o společném prosazování červnové osnovy zákona o autonomii Slovenska
- 6. října 1938 se sešli s Katolickým domě v Žilině členové výkonného výboru, tzn. vedení lidové strany se zástupci dalších slovenských stran (agrárníci, fašisté, národní socialisté, lidovci, národní sjednocení a další) a uzavřeli tuto dohodu
- výkonný výbor LS vydal současně také **Manifest slovenského národa**
 - LS v něm požadovala jménem národa právo na sebeurčení a svobodnou volbu stát. zřízení; podporovala křesťanství a podporovala boj proti židovské ideologii; přijímala Mnichov 38 jako pokojný prostředek řešení bojů
- 6. října 1938 byl **Josef Tiso** jmenován pražskou vládou ministrem pro správu Slovenska
- 7. října byla již jmenována na návrh Tisa celá slovenská vláda (Tiso, dva členové LS a dva agrárníci)
 - vnitro - J. Tiso, spravedlnost, soc. péče, zdravotnictví - F. Ďurčanský, školství - M. Čermák; finance, zemědělství a veřejné práce - P. Teplanský (agr.); doprava - J. Lichner (agr.)
 - tato vláda byla součástí ústřední vlády
 - okamžitě na ní bylo přeneseno rozhodování slovenských záležitostí
 - předseda ústřední vlády **generál Syrový** potvrdil snahu přetvořit stát dle naprosté rovnosti Čechů, Slováků a Karpatských Rusínů
- představitelé čes. pol. stran v této fázi přislíbili podporu návrhu zákona o autonomii SVK
- autonomní uspořádání SVK bylo de facto uvedeno do života již realizací **Žilinské dohody**
 - šlo však o výklad Ústavní listiny 1920 (zda tento krok nebude považován za protiústavní
 - jmenování sl. ministrů mělo podporu v §60 ÚL (oprávnění vlády jmenovat nové ministry v zastoupení prezidenta)
 - dle zákona o obraně státu z r. 1936 mohla vláda zřizovat nová ministerstva pro jednotlivé části území republiky

- **Tisova vláda se ujala správy Slovenska**

- na rozhodující místa byli dosazováni členové LS
- v mnoha místech byla rozpuštěna okresní i městská zastupitelstva i další samosprávné orgány - na jejich místa Tisova vláda jmenovala vládní komisaře a další úředníky
- u předsednictva sl. vlády byl vytvořen sekretariát pro německé záležitosti a Úřad propagandy
- Slovenština byla zavedena jako úřední jazyk
- po vzoru faš. režimů byly na Slovensku legalizovány a vládou podporovány **ozbrojené oddíly Hlinkovy gardy**; 1938 sl. vláda rozpustila spolky, které mohli alespoň částečně tvořit gardám protiváhu (Selská jízda, Orel, Národní garda)

* Gardisté prosazovali vládní politiku sl. vlády a podíleli se na likvidaci zbytku demokr. institucí

- po faktickém dosažení autonomie a stanovení nových hranic začala slovenští představitelé apelovat na úzkonění tohoto stavu; ústřední vláda však pokračovala v politice nerozšiřování autonomie na SVK ve snaze neoslabovat ještě více těžce postiženou republiku
 - v průběhu listopadu navíc musela vládat řešit politické i hospodářské problémy spojené s Mnichovem 1938 a odtržením částí území a uzákonění autonomie SVK tak nepovažovala za prvořadý úkol

Ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny a pravomoc slovenských orgánů

- osnova zákona byla schválena po překonání rozporů mezi českou a slovenskou stranou 19. listopadu 1938, společně se **zákonem o autonomii Podkarpatské Rusi**, ovšem bez předepsané 3/5 většiny
- mezi slovenskou veřejností bylo přijetí zákona mohutně oslavováno
- oficiálně byl publikován pouze ve slovenském jazyce jako **zákon č. 299/1938 Sb. z. a n.**
- dvě části
 1. první prohlašovala nový zákon za součást ústavní listiny a upravovala některé pravomoci ústřehých a slovenských zákonodárných a výkonných orgánů na přechodnou dobu
 2. druhá obsahovala řadu změn dosavadní ústavy, název státu se změnil na **Česko-Slovenskou republiku**, Slovenská krajina byla označena ze její autonomní část

Pravomoc slovenských orgánů

- **Národní shromáždění (celostátní zák. orgán)**

- pravomoci: změna ústavy, otázky obrany státu a zahr. politiky, otázky hospodářství, financí a podnikání pro území celého státu
- poslanci a senátoři za SVK mohli hlasovat pouze o těchto celostátních záležitostech, o českých věcech hlasovali pouze čeští členové parlamentu
- aby se vyloučilo možné přehlasování slovenských zástupců českými, bylo stanoveno, že kvalifikovaná třípětinová většina hlasů při změně ústavy a volbě prezidenta musí odpovídat přiměřeně kvalifikované většině reprezentantů SVK (zákaz majorizace)
- posílení vlivu Slováků v parlamentě vyjadřovala také ustanovení, že návrh na vyslovení nedůvěry vládě může podat třetina slovenských poslanců

- **Sněm Slovenskej krajiny**

- spravoval všechny ostatní věci na SVK, které zákon výhradně nevyhradil Národnímu shromáždění
- spoluúčast při sjednávání některých mezinárodních smluv
- úkol: přijmout ústavu Slovenskej krajiny
- při projednávání změn SVK hranic se vyžadoval souhlas dvou třetin jeho poslanců
- prezident mohl odepřít podpis zákona slovenského sněmu

- **Celostátní vláda**

- ještě užší taxativně vymezený okruh pravomocí týkající se SVK (zahraniční politika, obrana, měna, státní dluh)

- **Slovenská vláda**

- spravovala všechny ostatní záležitosti SVK, které neměla v pravomoci celostátní vláda
- byla součástí celostátní vlády; ale její členové se účastnili jednání v Praze pouze v otázkách týkajících se SVK; vládní akty pak spolupodepisoval vždy alespoň jeden slovenský ministr

- vládu SVK jmenoval prezident republiky, odpovědná byla slovenskému sněmu
- Zákon o autonomii Slovenska mimo jiné stanovil, že do ústředních orgánů působících na SVK budou přijímáni především Slováci a v ústředních orgánech vůbec, včetně mezinárodních, budou působit Slováci v přiměřeném počtu
- dobudování autonomie na SVK předpokládalo vlastní soudní soustavu, jako úřední a vyučovací jazyk byla uzákoněna slovenština
- i po uzákonění autonomie zůstalo **jednotné státní občanství**, ale vedle něho krajinská příslušnost odvozená od domovského práva ve slovenské obci
- zákon upravoval také financování celostátních výdajů; měly se hradit z příjmů z hospodaření státních podniků, z vybraných cel a monopolů a některých daní; Slovensko mělo čerpat podíl odpovídající jeho příjmům

Ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi a pravomoc orgánů PR

- byl projednán a přijat 19. listopadu 1938 společně s ústavním zákonem o autonomii SVK
- byl publikován v českém jazyce pod č. 328/1938 Sb. z. a n.
- výstavba orgánů PR a jejich pravomoci vůči ústřední vládě se velice podobala úpravě těchto otázek v rámci slovenské autonomie
- byl zrušen úřad guvernéra, jeho zástupce i kancelář - jejich pravomoci přešly na místní vládu
- na rozdíl od SVK, kde se předpokládalo mj. zřízení Nejvyššího soudu, počítalo se pro PR se zřízením samostatného senátu u NS v Brně a NSS v Praze

Následující vývoj

- autonomie obou území znamenala realizaci republiky s nesouměrným modelem výstavby vrcholných orgánů zák. i výk. moci
- v kontextu se snahou fašistického Německa oslabily nátlakové akce autonomistů mezinárodní autoritu a dále zhoršily vnitřní politické klima ČSR
- autonomie napomohla k rychlejšímu vytváření nedemokratického a autoritativního režimu ČSR
- je poté otázkou, zda byla autonomie prospěšná národnostnímu rozvoji celků, které ji získaly
- v říjnu 1938 začala komise expertů pracovat na **návrhu nové ústavy**
 - odlišnosti se týkaly postavení prezidenta, který měl mít v době, kdy nezasedal parlament, pravomoc činit opatření s mocí zákona
 - další změny byly zamýšleny v občanských právech, včetně volebního
 - k projednání nové ústavy republiky, ani k ustavení jejich jednotlivých součástí, vzhledem k dalším událostem již nedošlo

Abdikace prezidenta E. Beneše a volba E. Háchy

- prezident republiky dr. E. Beneš odstoupil z funkce 5. října 1938, aby se zanedlouho stal ústřední osobností zahraničního odboje Čechů a Slováků
- svou demisí umožnil změnu kursu čs. zahraniční politiky na těsnou spolupráci s Německem; jinou možnost po Mnichovu 1938 Československo prakticky ani nemělo
- za kandidáta na úřad prezidenta byl koncem listopadu 1938 posléze vybrán **JUDr. Emil Hácha** (dosavadní prezident Nejvyššího správního soudu), který byl zvolen prezidentem republiky 30. listopadu 1938
- pro jeho kandidaturu bylo rozhodující přivolení německého diktátora; očekávalo se, že bude podporovat vládu jako rozhodující element, působící v čele státu
- ve stejný den (30.11.) podala demisi vláda gen. Surového; novou vládu sestavil agrárník R. Beran
 - měla být převážně orgánem apolitických odborníků (např. ministr školství - právník Jan Kapras)
 - v programu vlády dominovala snaha o podporu hospodářství a v oblasti zahraniční spolupráce vynucená spolupráce s Německem
- v též den (30.11.) byla jmenována nová pětičlenná Slovenská vláda (v čele opět J. Tiso) a pouze dvoučlenná vláda PR
- v prosinci 1938 proběhly na SVK volby, které nepřipustili opoziční kandidáty; probíhaly pod heslem: "Chceš nové, svobodné Slovensko"
- přitom byly činěny přípravy k důslednému obsazení všech složek státního aparátu na Slovensku Slováky; do 1. března 1939 mělo uvolnit svá místa a opustit Slovensko např. 9000 českých úředníků a 26 univerzitních profesorů

Omezování demokratických svobod a samosprávy

- vnitropolitický vývoj směrem o omezování občanských práv a svobod dokumentuje vydání **ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n. ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací**
- samotný ÚZ viz 2.14
- ještě před vydáním samotného ÚZ, byla od září 1938 zavedena vládním nařízením **předběžná cenzura tisku**
 - byla nařízena přehlídka policejními orgány
 - od prosince 1938 prováděli cenzuru přímo v tiskárnách zvláštní důvěrníci tiskové dozorcí služby, řízení odborem tisku předsednictva vlády
 - zákaz kritiky vládní politiky, o zahraničních událostech bylo povoleno pouze referovat bez komentáře; při zastavení činnosti pol. stran byly zastaveny i jejich časopisy
- došlo také k **omezení spolčovacího práva**
 - vláda zpřísnila a zdokonalila evidenci obyvatel, zvláště cizinců-imigrantů, kterým mohl zemský úřad přikázat, aby ve stanovené lhůtě opustili území republiky
- vládní nařízení o politických stranách z prosince 1938 je stavělo zcela pod kontrolu vlády
 - ke konci roku byla zakázána a rozpuštěna komunistická strana; již v říjnu jí byla zastavena činnost a zabaven majetek na důkaz ochoty nového vedení státu spolupracovat s nacistickým Německem; funkcionářům byla se souhlasem vlády umožněna emigrace
- v březnu 1939 začaly přípravy pro zřízení kárných pracovních táborů pro osoby, štítící se práce, ve věku nad 18 let
- dne 2. listopadu 1938 proběhla ve vídeňském Belvedéru **tzv. první vídeňská arbitráž** o maďarsko-československé hranici
 - oficiálním důvodem jednání bylo vyřešení postavení polské a maďarské menšiny v Československu
 - na základě arbitrážního rozhodnutí ministrů zahraničí Německa Joachima von Ribbentropa a Itálie Galeazza Ciana bylo rozhodnuto, že Československo odstoupí určitá území ve prospěch horthyovského Maďarského království, podobně jako byly odstoupeny Sudety nacistickému Německu
 - Maďarsku připadlo 12 000 km² území a 850 000 obyvatel, z toho 272 000 Slováků a 38 000 Podkarpatských Rusínů
- **14.3.1939 - zánik Česko-Slovenské republiky, vyhlášení samostatného Slovenského státu (tzv. první Slovenská republika)**

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. přepracované vydání; * přednášky*

2.21. Právo a správa v Protektorátu Čechy a Morava

- Protektorát = podle mezinárodního práva autonomní státní zřízení, kdy část pravomocí má vlastní vláda a část vláda státu jiného
- **Protektorát Čechy a Morava** = spíše než o autonomní státní zřízení šlo o násilnou okupaci trvající od 16. března 1939 do 8. května 1945

Vznik protektorátu

- v noci ze 14. na 15. 3. 1939 obsadila německá armáda území Čech
 - cílem agresivní okupace bylo zabránění česko-moravského teritoria a tím rozšíření tzv. třetí říše
 - získáním kontroly nad strategicky důležitým středoevropským prostorem si německá strana vytvořila významné předpoklady pro zahájení připravované války
- Hácha pod nátlakem podepsal listinu, že odevzdává osud státu do rukou führera, což bylo samozřejmě protiústavní (§ 64 a 65 ústavy)
- **16. března 1939** – Adolf Hitler jako vůdce a říšský kancléř zřídil na obsazeném území **výnosem** Protektorát Čechy a Morava
 - otištěno ve Sbírce zákonů a nařízení bez akceptace nejvyšších státních orgánů

- nařízení bylo původně otištěno německy, poté byl pořízen český překlad
- k provedení výnosu zřízeno tzv. **Ústřední místo u ministerstva vnitra v Berlíně**, s nímž musely říšské úřady konzultovat každé protektorátní opatření
- proti okupaci zbytku ČSR protestovala VB a FR (signatáři Mnichova)
- některé země (USA, Polsko) připouštěli další činnosti čs. zastupitelských orgánů na svém území
- okupaci odsoudil i SSSR, autorita jeho stanoviska byla zrelativizována vstřícným vyjednáváním Německa a Sovětského svazu, který v srpnu 1939 vyústil v uzavření Paktu o neútočení (Ribbentrop-Molotov)

Charakter Protektorátu

- skutečný obsah výnosu určoval českým zemím postavení, které ani právně, ani fakticky pojmu protektorát neodpovídalo
- německá moc se v praxi rozcházela s mnohými ustanoveními obsaženými ve výnosu, neboť se obsahem vlastních pravidel necítila nijak zásadně svázána
- podle článku 3 výnosu je Protektorát jako **autonomní, tj. omezeně svézákonný samosprávný útvar, který je součástí „Velkoněmecké říše“**
 - podle odstavce 3 tohoto článku jsou tato práva vykonávána „vlastními orgány a vlastníky úředníky“ (= Přípuštěno v praxi využití orgánů a úřadů tzv. druhé republiky), blíže nebylo specifikováno
 - ze souvislosti lze dovodit, že jde o vládu protektorátu a hlavu autonomní správy, výnos ale neobsahoval např. nic o tom, kdo jmenuje nebo odvolává vládu protektorátu (předpokládalo se, že to bude dělat hlava protektorátu), takovýchto mezer obsahoval několik
 - Protektorát nemohl samostatně vystupovat v zahraničních vztazích a neměl zastoupení v cizině (jen velvyslanec Chvalkovského v Berlíně)
 - * Říše převzala veškeré mezinárodní záležitosti, které se protektorátu týkaly
 - * dosavadní česko-slovenské konzuláty měly být vydány Německu, které se považovalo za univerzálního právního nástupce zaniklé republiky (mimo věci státního dluhu = byla tak připuštěna omezená mezinárodně právní politika protektorátu, ovšem ve prospěch Říše)
 - Protektorát neměl ani možnost vlastní vojenské obrany, která měla být poskytnuta Německem
 - bývalá československá armáda byla krátce po okupaci rozpuštěna (vládní nařízení 317/1939)
 - Se souhlasem Ústředního místa mohlo vzniknout **vládní vojsko** k zachování vnitřní bezpečnosti a pořádku uvnitř Protektorátu (max. 7000 osob)
 - vznikla také bezpečnostní služba a tajná policie podřízená říšskému ústředí - **gestapo**, které mělo sídlo mj. v budově PF UK v Praze
 - * dohled nad správou, soudnictvím, poštou, dopravou a spoji, financemi, cly apod.

Správa protektorátu

- Na základě Hitlerova výnosu působily dvojí orgány
 1. **orgány autonomní** s autonomní samosprávou
 2. **orgány říšské**, které byly autonomním nadřazeny

Ústřední autonomní orgány

- Postavení autonomních orgánů bylo upraveno říšskými zákony a usměrňováno příkazy německých míst (ta tyto orgány považovala pouze za převodní nástroj pro cíle německé politiky)
- Hlava autonomní správy = **protektorátní prezident**, Dr. E. Hácha (v závislém postavení)
 - zpočátku naivně důvěřoval Nacistům, snažil se intervencemi zmírnit německou persekuci ve prospěch uvězněných, vydržel až do konce války, poté byl zatčen a zemřel v nemocnici na Pankráci 27.6.1945
- **Protektorátní vláda**
 - Do 1940 oprávněna na základě zákona č. 330/1938 Sb. z. a n. vydávat se souhlasem prezidenta nařízení s mocí zákona (skončilo v r. 1940)
 - v období protektorátu se vystřídaly celkem 4 kabinetů s těmito předsedy: Rudolf Beran, gen. Alois Eliáš, J. Krejčí, R. Bienert
 - členové prvních 2 vlád napojeni na domácí i zahraniční odboj, předsedové zatčeni a potrestáni
 - členové Krejčího a Bienertovy vlády byly nástrojem okupantů pro germanizaci

- vzhledem k omezení zahraniční politiky a vojenství zrušena příslušná ministerstva (obrana, zahraniční věci, veřejné práce, sociální a zdravotní správa)

- **Heydrichova správní reforma v autonomní vládě:**

- Zřízení Ministerstva hospodářství a práce (v čele Němec Bertsch), Ministerstva lidové osvěty (důraz kladl na formování ideového cítění českého obyvatelstva), Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu (úkolem převod půdy z Čechů na Němce)
- zrušením úřadu předsedy ministerské rady byla zlikvidována kolektivní činnost vlády a ta se přestala scházet, mnohé její úkoly převzal sekretariát předsedy vlády a Ministerstvo vnitra

Ústřední orgány říšské

- **Říšský protektor**

- * = zástupce protektorátu a zmocněnec říšské vlády, prakticky neomezený pán protektorátu
- * měl právo být informován o všech opatřeních autonomní vlády; pokud hrozilo nebezpečí z prodlení, mohl vydávat vlastní nařízení (uveřejňována ve Věstníku nařízení říšského protektora)
- * postavení protektora upravováno říšskými normami: důležité **Hitlerovo nařízení ze 7. 6. 1939** – právo vydávat vlastní právní předpisy, měnit a rušit veškeré autonomní právní normy na území protektorátu včetně těch z 1. a 2. ČSR
- * jeho kontrole podléhala autonomní správa a jeho zákroky mohly zablokovat správní a soudní rozhodnutí stejně jako vyhlášení zákonů či nařízení
- * byl taktéž v čele Správy říšské na území protektorátu (mimo armádních složek)
- * zastupoval jej státní tajemník (Staatsekretär)
- * protektoři a zastupující protektoři:
 - **K.v. Neurath**, protektor (od 1941 nevykonával fci, na zdravotní dovolené, funkce protektora zbaven až 1943)
 - **R. Heydrich**, zastupující protektor (do atentátu 27.5.1942, jemuž podlehl 4.6.1942), plán genocidy českého národa, snaha o potlačení odbojové aktivity u nás a udělat vše pro tzv. „konečné řešení“ – fyzická likvidace, asimilace větší části českého obyvatelstva
 - **Kurt Daluege**, zastupující protektor (do 1943, období stanného práva, vyhlazení Lidic a Ležáků)
 - **W. Frick**, protektor

- **Státní tajemník**

- * zastupoval říšského protektora
- * státní tajemníci: **K.H.Frank**

- **Státní ministerstvo**

- * Vzniká po Heydrichově smrti r. 1943 a koncentruje na sebe původní pravomoci protektora (vydávání předpisů) = potlačení významu fce protektora, pouze vnější reprezentace – Proč? Několikeré střídání reprezentantů říšské moci a správy protektorátu, jejich častá nepřítomnost a ambice K. H. Franka
- * v čele státní ministr K.H.Frank

Orgány nižší správy

- Zprvu dvojí: autonomní (zemská, okresní a obecní samospráva ČSR a říšská (oberlandráty), avšak po Heydrichově reformě 1942 se obě spojují a jako celek jsou podřízeny říšskému protektorovi a od 1943 státnímu ministrovi
- cílem bylo oslabení a posléze úplné odbourání volených zastupitelstev správa se dostávala pod bezprostřední řízení říšských správních orgánů, pracovaly často jako součásti německé správy, německé správní instituce, vytvořené ihned po provedení okupace, pracovaly jako přímá součást říšské správy.

- * **Oberlandráty**

- = nižší složka říšské správy podléhající říšskému protektorovi a od 1943 státnímu ministrovi
- v čele tzv. oberlandráti (považováni za inspektora říšského protektora)
- dohled nad obecní a okresní autonomní samosprávou
- **Heydrichova reforma:** agenda oberlandrátu přechází na protektorátní správní orgány, které ji vykonávají z příkazu říše (personálně je obsazují Němci) (tzv. „zjednodušení“ správní soustavy dle Hitlerova zmocnění ze 7.5.1942)
- soustava zemské a okresní správy a obecní samosprávy zůstala v druhorepublikové podobě

- * **Úřady práce (Arbeitsamt)**

- Zřizovány od 1939 pro obvod jednoho či více politických okresů
- jejich úkolem bylo vést evidenci pracovních sil, byly důsledkem zavedení všeobecné pracovní povinnosti – pracovní síla vyvážena do Německa a jím obsazených území

Bezpečnostní a policejní aparát

- výnos, jímž se zřizoval protektorát, připouštěl existenci autonomních bezpečnostních sborů
 - německé složky usilovaly o kontrolu a ovládnutí těchto sborů ihned po příchodu do země
 - Heidrich prosazoval, aby byla místa generálů obsazována výhradně Němci
- německý bezpečnostní aparát tvořil početnou a složitě organizovanou sílu
- pro české obyvatelstvo byla nejnebezpečnější **státní tajná policie – Gestapo a bezpečnostní služba (SD)**
- jejich aktivity byly zaměřeny proti domácí rezistenci
- činnost gestapa se koncentrovala na fyzickou likvidaci českého obyvatelstva

Soudnictví

- jako u správy vznikly dvě linie správních orgánů, tak taky vznikly dvě soustavy soudů (autonomní, říšská)
- autonomní soudní soustava zůstala téměř beze změny
- pro německé státní příslušníky trojinstanční soustava: 12 úředních soudů, 3 zemské soudy a vrchní zemský soud
- u každého bylo státní zastupitelství, rovněž existoval německý notariát a advokátní komora
- k postihu deliktů bylo zřízeno 5 zvláštních soudů (Sondergericht), řízení bylo zkráceno a rozsudek okamžitě vykonatelný bez možnosti odvolání
- protektorátní příslušníci byli souzeni i mimo území protektorátu lidovými soudy (Volksgerichtshof), hlavně pro velezradu
- obvyklý trest smrti i za nedbalostní delikty
- řízení zkráceno a zjednodušeno (zavedení samosoudce pro menší zločiny a přečiny)
- Hitlerův výnos o amnestii sudetským Němcům = výnos vůdce a říšského kancléře o prominutí trestu ze 7. Června 1939, vydaný u příležitosti odtržení Sudetoněmeckého území od Československa, ospravedlnění jinak trestného jednání sudetských Němců proti těm, kteří museli opustit pohraničí a odejít do vnitrozemí (obyvatelé protektorátu s českou národností), obyvatelům území udělena beztrestnost za trestné činy a správní přestupky (pod záminkou udržení německví), prominutí trestu za členství v pol. stranách, které byly u nás zakázány

Odboj

- okupace a protektorát byly spontánně odmítány prakticky celou českou populací
- národně obranný postoj byl projevoval nejrůznějšími veřejnými projevy
- jedinou politickou stranou, která působila v ilegálně po celou dobu existence protektorátu, byla Komunistická strana Československa; ostatní odboj byl profilován národnostně a občansky
- mezi významné organizace, které působily v rámci odbojového hnutí bylo Politické ústředí, Obrana národa, Petiční výbor věni zůstaneme a následně Ústřední vedení odboje domácího

Právo v protektorátu

- podle nařízení o zákonodárství z Protektorátu Čechy a Morava z roku 1939 bylo právo plně pod kontrolou říšského protektora, později (1943) státního ministra, neboť ti měli právo měnit a rušit svým dekretem právní předpisy vydané protektorátními orgány stejně jako právo vydávat vlastní nařízení s platností zákona (pokud bylo nebezpečí z prodlení)
- v celém vývoji protektorátního práva bylo vidět výraznou tendenci říšských orgánů co nejrychleji přizpůsobit protektorátní právo právu říšskému

Prameny práva

- právo 1. a 2. ČSR
- právní předpisy protektorátní (na základe zmocňovacího zákona 330/1938 Sb.z.)
- právní předpisy Německé říše + nařízení říšského protektora

Právní postavení obyvatel v Protektorátu

- žena zásadně sledovala ve státním občanství manžela, o udělení říšského občanství rozhodovaly pouze říšské orgány (příslušný vrchní zemský rada)
- **Němečtí říšští obyvatelé**
 - podléhali výhradně říšským orgánům a jurisdikci německých soudů
 - mohli zastávat všechny úřady v říšské správě i v protektorátních úřadech
 - zvláštní výhody v oblasti práva pracovního, sociálního, získávali větší přiděly potravin, měli lepší plat (v rámci protektorátní správy), mohli se sdružovat do vlastních zájmových skupin
 - říšský občan se nikdy nemohl stát občanem protektorátu
- **Protektorátní obyvatelé**
 - občanství nižší kategorie, tvořeno pro obyvatele české národnosti
 - mnoho povinností, kontrolování ze strany protektorátních orgánů (podléhali autonomním orgánům správy, ale stále více se na ně vztahovala i nařizovací pravomoc říšských orgánů)
 - Kdo si ponechal nebo optoval česko-slovenské občanství (občan nacisty obsazeného pohraničí, kteří se přihlásili k německé národnosti, měli německou státní příslušnost a byli považováni za říšské občany)
 - Neměli politická práva, byli pouze subjekty občanskoprávních vztahů
- **Obyvatelé s omezenými občanskými právy (Židé, Romové,..)**
 - základem Norimberské zákony z 1935 (o říšské vlajce, o říšském občanství a ochraně německé krve a cti)
 - definice Žida = kdo nejméně od tří prarodičů plně židovských
 - zákaz sňatku mezi Židy a státními příslušníky německé krve, později vztaženo i na protektorátní obyvatele (pod sankcí neplatnosti a žaláře)
 - od r. 1941 Židé povinni nosit žlutou šesticípou hvězdu, zavedeny transporty
 - od r. 1939 postupná diskriminace:
 - * v oblasti veřejné: nesměli zastávat žádné funkce ve veřejném životě (mimo v obci židovské); zákaz do některých hostinců, kaváren, restaurací, biografu, knihoven, čítáren příp. nutno vyhradit pro ne zvláštní místnost
 - * v oblasti pracovní: bez nároku na příplatky za práci přesčas, v noci, ve svátcích, celkově nižší odměny, mohli být kdykoli propuštěni
 - * v oblasti sociální: žádné sociální přídatky
 - * v oblasti majetkové:
 - zákaz dispozice (koupě, prodej, převod) a povinnost nahlásit majetek
 - arizace židovského majetku (= zde konfiskace do německého vlastnictví), židovští obchodníci nesměli prodávat ani kupovat nemovitosti a drahocenné předměty, nesměli disponovat svým majetkem (k provedení tohoto nařízení vydána řada prováděcích výnosů)
 - těsně před tím, než poslání do plynových komor podepisovali plnou moc na majetek, který by zvládli před nacisty utajit

Protektorátní trestní právo

- platilo trestní právo domácí i německé (trestní zákon z r.1871)
 - některé německé právní předpisy aplikovány i na příslušníky protektorátu v případech: útoku na osobu vůdce, hanobení Říše, velezrady (= například ten, kdo by člena říšské vlády oloupil o jeho ústavní moc), zemězrady (= vyzrazení státního tajemství)
- trestněprávní předpisy doplňovány rozhodnutími říšské vlády i protektora
- 1942 zaveden preventivní policejní dohled nad některými osobami
- došlo k omezení opravných prostředků, zjednodušení přelíčení a vyhotovování rozsudků

Hospodářské zákonodárství

- dochází k pronikání německého kapitálu, což se projevuje peněžními transakcemi a protiprávními konfiskacemi židovského majetku bez náhrady (tzv. arizace)
- byl zaveden institut tzv. nucené správy nad majetkem některých protektorátních příslušníků
- v r. 1940 došlo k vytvoření celní unie protektorátu s říší
- došlo k potlačení principu samosprávy tím, že byly likvidovány hospodářské svazy a vytvořeny tzv. ústřední svazy

- banky a peněžní ústavy byly začleněny do tří hospodářských skupin, které byly organizovány v Ústředním svazu peněžnictví
- vládními nařízeními 1939 (pozdější znění 1940) byl zřízen Nejvyšší cenový úřad, který mohl stanovit směrné nebo pevné ceny zboží a úkonů všeho druhu a výši některých plateb

Ostatní

- 17. listopadu 1939 uzavřeny VŠ, stalo se tak v důsledku studentských demonstrací v říjnu 1939 (28. října 1939 byl smrtelně zraněn student medicíny Jan Opletal)
- 1939 – Všeobecná pracovní povinnost
- pro osoby od 14 let pracovní knížky (evidence pracovních sil)
- možnost totálního pracovního nasazení kdekoli v Říši
- zákaz stávek, restrikce mezd
- oslabení odborů, všechny byly sloučeny v Národní odborové ústředně zaměstnanecké
- zavedena dvojjazyčnost ve veřejném životě (vč. škol)
- 1940 - povinné vyučování v Němčině na českých obecných a ostatních školách
- 1939 - zrušen zákaz veřejného užívání šlechtictví a řádů
- další určité změny v oblasti sociálního zabezpečení, pojištění, podpory zaměstnanců a dělníků
- léčebná péče zachována v podobě 1. ČSR, státní i soukromá léčebná zařízení

* státnicové otázky 2009/2010; * Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, str 463 - 489

2.22. Právní formy perzekuce v době Protektorátu Čechy a Morava

Právní postavení obyvatel Protektorátu

- Němečtí říšští obyvatelé, Protektorátní obyvatelé, Obyvatelé s omezenými občanskými právy
- viz 2.21

Rasové přepisy

- základem (inspirací) pro rasové zákonodárství na území Protektorátu byly **Norimberské zákony** z 15. září 1935
 - **zákon o říšské vlajce**
 - **zákon o říšském občanství**
 - * říšským občanem je pouze státní příslušník německé nebo druhově příbuzné krve", který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německého národu a říši
 - * nařízení k tomuto zákonu ze 14. listopadu 1935 stanovilo, že židem je ten, kdo pochází přinejmenším od tří prarodičů plně židovských, toto vymezení převzalo později nařízení říšského protektora z 21. června 1936
 - **zákon o ochraně německé krve a německé cti**
 - * zakazoval sňatky mezi Židy a státními příslušníky německé a druhově příbuzné krve
- 1942 - nařízení protektorátní vlády (7. března 1942, č. 85) o **Židech a židovských míšencích** zakázalo protektorátním příslušníkům uzavírat manželství s osobou židovského původu pod sankcí neplatnosti, trest 1-15 let, na tak uzavřená manželství byl vyvíjen nátlak, aby se rozvedla
- od **1. září 1941** byli Židé povinni nosit žlutou Hvězdu dle policejního nařízení říšského ministra vnitra
- Ústředna pro židovské vystěhovalectví
 - zřízena říšským protektorem s působností od 31. července 1939
 - měla zabezpečit vystěhování Židů
 - původně pro Prahu a okolí, od února 1940 spadal do její kompetence celý Protektorát

Persekuce židovského obyvatelstva

- 16. října 1941 - první transport židovského obyvatelstva z Prahy do ghetta v Lodži
- krátce poté další transporty, především do Terezína
- **1942 - vládní nařízení o zaměstnávání Židů**

- výrazná diskriminace
 - žádný nárok na příplatky za práci přesčas, v noci, o nedělích a o svátcích
 - žádné zvláštní odměny, jen výjimečně ubytovné, cestovné a stravné
 - žádné sociální přídatky, žádná placená dovolená
 - zaměstnavatel mohl vypovědět zaměstnanecký poměr k židovským občanům kdykoli ke konci následujícího pracovního dne
- **1939 - vládní nařízení - úprava právního postavení Židů ve veřejném Životě**
 - nesměli vykonávat žádné funkce v soudnictví ani ve veřejné správě (výjimka - fce náboženská v náb. obci židovské)
 - Židé nesměli být učители, soukromými docenty na VŠ, lékaři ani advokáty
 - nesměli být ani členy spolků a korporací společenského, kulturního a hospodářského života
 - právní postavení židovského obyvatelstva upravovalo i značné množství vyhlášek politických úřadů
 - 1939 - vyhláška zakazující osobám židovského původu přístup do některých hostinců, restaurací a kaváren
 - ve veřejných nemocnicích a sanatoriích museli být Židé odloučeni od ostatních
 - v obcích s větším počtem německých obyvatel nesměli Židé např. vstupovat do divadel či knihoven
 - výnosy ministerstva školství a národní osvěty zakazovaly přijímat neárijské ze škol s jiným vyučovacím jazykem do škol českých; Židé, kteří přicházeli z českých škol, mohli být přijímáni do jiných škol pouze v počtu 4% žáků příslušného ročníku

Arizace židovského majetku

- od r. 1939 byly vydávány předpisy, které omezovaly Židy v hospodářské oblasti; např. nesměli zcizovat svůj majetek
- **nařízení říšského protektora z 21. června 1939**
 - základní předpis týkající se židovského majetku
 - židovští obyvatelé nesměli kupovat ani prodávat nemovitosti a drahocenné předměty
 - nesměli zásadně vůbec disponovat svým majetkem
 - na základě tohoto nařízení začala **tzv. arizace židovského majetku**
 - * konfiskace, převod do německého vlastnictví
- Židé byli postiženi i v oblasti měnové (vázané účty, výběr pouze do určité výše), nemohli být osvobozeni od daně z vystěhování a nesměli dostávat oděvní lístky

Trestní, hospodářské a další právo v Protektorátu

viz 2.21

Postavení církví a náboženských společností v Protektorátu

- postavení církví a ostatních náb. společností zůstávalo po celou dobu existence protektorátu spíše na okraji cílené legislativní pozornosti říšských i protektorátních orgánů
- výjimka: ideologicky motivované soustředění na právní negaci židovského kultu a obyvatelstva a represivní postih jeho příslušníků, kde se německé iniciativě musela přizpůsobit i protektorátní tvorba předpisů
- vynucené přejmenování v Protektorátu: českomoravská církev (dříve církev československá) a Náboženská společnost českých unitářů (dříve organizace československých unitářů)
- církve doplácely na zmenšení čs. území za Protektorátu - nejvíce Augsburgská církev evangelická ve východním Slezsku v Československu - její obce se po 16.3.1939 ocitly mimo území Protektorátu, aniž by její existence právně zanikla
- v r. 1941 bylo připojena česká pravoslavná eparchie na nátlak říšských úřadů k eparchii pravoslavného biskupa berlínského a celé německé říše Serafima; připojení potvrdilo i protektorátní ministerstvo školství
 - eparchie = církevní správní územní jednotka
- po odsouzení a zastřelení tří duchovních a jednoho laického představitele eparchie za podporu a pomoc parašutistům, kteří provedli atentát na zastupujícího říšského protektora **R. Heidricha**, rozpustil nový říšský protektor 18.9.1942 pravoslavné obce v Protektorátu
 - na základě tohoto opatření provedla protektorátní kultová správa právní likvidaci organizace pravoslaví (č.5/1943 Sb.)

Nacistické "konečné řešení" židovské otázky v Protektorátu

- židovské náboženské obce byly postupně vyjímány z rámce protektorátních církevněprávních předpisů a z dosahu protektorátních úřadů
- Německé orgány v Protektorátu si mezi roky 1939-1940 zajistili výlučný vliv na organizaci židovského kultu
- v polovině r. 1939 připravovala vláda nařízení, jímž by byli Židé soustředěni ve **Svaz Židů** s nuceným členstvím, což pro ně snad mohlo mít alespoň částečný ochranný význam v Protektorátu - říšský protektor však nakonec předpis odmítl
- **1939 - ústředna pro židovské vystěhovalce** (Zentralstelle für jüdische Auswanderung)
 - zřízena říšským protektorem
 - k tomu **nařízení říšského protektora z 5.3.1940 o Péči o Židy a židovské organizace**
 - ústředna získala fakticky i právně (díky nařízení) rozhodující kontrolu nad židovskými obcemi
 - mohla obce rozpouštět, spojovat nebo včleňovat do jiných organizací
 - rozhodnutí ústředny nemusela být odůvodňována a nebyly možné žádné opravné prostředky
 - zvláštní fond, který byl nositelem majetku ("Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren) podléhal jurisdikci německých soudů a dozorčím úředníkem nad fondem byl velitel bezpečnostní policie u úřadu říšského protektora
 - v srpnu **1942** přejmenoval říšský protektor ústřednu na **Zentralamt für Regelung der Judenfragen in Böhmen und Mähren**
- **obětí konečného řešení židovské otázky se v Protektorátu stalo více než 78 000 Židů**

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, str. 477-489*

2.23. Prozatímní státní zřízení ČSR v emigraci

Vznik prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci

1. Kontinuita právní existence ČSR

- vytvořením Protektorátu Čechy a Morava a vyhlášením samostatného slovenského státu přestala Československá republika fakticky existovat
- podle československých právníků a politiků však ČSR právně existovala dále:
 - základem tohoto tvrzení se stal protest, který proti německému postupu v Čechách a na Moravě podaly vlády Velká Británie, Francie, USA a SSSR
 - Prezident Beneš už 16.3.1939 protestoval proti vytvoření Protektorátu formou telegramů u představitelů velmocí a Společnosti národů
 - E. Beneš se postavil do čela „druhého československého odboje“
 - základem jeho činnosti se stala **teorie právní a politické continuity**, podle níž Československo nikdy nepřestalo právně existovat jako subjekt mezinárodního práva, nemělo však žádné vládní orgány
 - **mnichovská dohoda byla podle Beneše od počátku neplatná mezinárodní smlouva**, protože:
 1. byla Československu vnucena za hrozby silou ze strany Německa
 2. československé Národní shromáždění ji nikdy ústavním způsobem nepřijalo
 3. Německo ji vlastním jednáním v březnu 1939 porušilo
- výrazem mezinárodněprávního trvání Československé republiky byla podle Beneše ta československá vyslanectví a konzuláty, které i po 15.3.1939 fungovaly v těch státech, které rozpad Československa právně neuznaly.

2. Vznik zahraničního odboje

- dlouho se nedařilo vytvořit prozatímní exilovou vládu, která by mohla zastupovat čsl. stát
- situaci komplikovaly osobní a politické spory ve vedení čsl.odboje a odmítavý postoj Francie a Velké Británie vůči koncepci obnovy státu v předmnichovských hranicích
- o vedoucí postavení v odboji usilovali Beneš, Štefan Osuský (čsl.vyslanec v Paříži), Milan Hodža (bývalý čsl.premiér) a Lev Prchala (generál čsl.jednotek v Polsku).
- 17. 10. 1939 – byl vytvořen pouze **Československý národní výbor** vedený Benešem
 - jeho členy jsou i Šrámek, Outrata, Ingr, Osuský, Ripka, Slávik a Viest.

- do konce roku 1939 jej uznala Francie i Velká Británie jako orgán, který měl zastupovat v zahraničí československé národy a řídit čsl. armádu ve Francii
- vojenské jednotky začaly ve Francii vznikat na základě československo-francouzské smlouvy z 2.10.1939 o obnovení československé armády ve Francii
- byly uzavřeny i dohody o leteckých jednotkách, a čsl. vojenském soudnictví na fr. území, vzniká 1. čsl. pěší divize
- v rámci Čsl. národního výboru dochází ke vzniku tzv. **Správ národního výboru**, které zajišťovaly administrativu záležitostí čsl. emigrantů; nejvýznamnější z nich byla Správa vojenská
- proti politice Československého národního výboru se zorganizovala opoziční **Slovenská národní rada** v čele s Hodžou
 - v r. 1940 se přetvořila na Česko-Slovenskou národní radu.
 - jejím programem je respektování autonomie Slovenska po skončení války a vytvoření středoevropské federace Polska, Česka a Slovenska, příp. dalších států

3. Mezinárodní uznání Československého národního výboru

- Beneš a celý Čsl. národní výbor se snažil dosáhnout uznání za prozatímní čsl. vládu, čehož však dosáhl až po vojenské porážce Francie
- Velká Británie uznala Československý národní výbor za prozatímní československou vládu s výhradami, které se týkaly poválečných hranic a jurisdikce nad čsl. příslušníky německé národnosti na britském území (dopisy lorda Halifaxe z 18. a 21.7.1940)
- tak vzniká **Prozatímní státní zřízení Československé republiky** tvořený prezidentem republiky, exilovou vládou a Státní radou.
- **prezidentem se prohlásil Beneš**, který je ale zpočátku uznáván pouze de facto
 - Beneš argumentuje tím, že jeho rezignace byla učiněna pod nátlakem
 - až do r. 1942 se odvolává na trvání sedmiletého funkčního období, 3.12.1942 ho prodloužila exilová vláda s poukazem na § 58 ústavní listiny a na zákon o volbě prezidenta, a to až do doby, než bude možné zvolit nového prezidenta

4. Výkon zákonodárné moci v exilu

- normotvorná činnost byla v rámci exilového státního zřízení vykonávána tzv. ústavními dekrety, dekrety prezidenta republiky a nařízeními vlády
- právním základem pro jejich vydávání se stal **ústavní dekret č. 2 Úředního věstníku čsl. o prozatímním výkonu moci zákonodárné** z 15.10.1940
 - řešila se nemožnost svolat Národní shromáždění v podmínkách okupace
 - tam, kde ústava vyžadovala k výkonu pravomoci prezidenta souhlas národního shromáždění, nahrazoval jej souhlas exilové vlády
- to se realizovalo 16. 12. 1941, kdy vydali prezident a předseda vlády Šrámek prohlášení, že je ČSR ve válečném stavu s Německem, Maďarskem a všemi nepřáteli spojenců
 - podle § 2 ústavního dekretu je zákonodárná činnost vykonávána v „nezbytných případech“ ústavními dekrety a dekrety prezidenta vydanými na návrh vlády a spolupodepsanými prezidentem a předsedou vlády, resp. ministry.
 - * po vydání **ústavního dekretu č. 12/1942 Úředního věstníku čsl.** si prezident před vydáním dekretu musel vyžádat poradní zprávu Státní rady
 - již podle důvodové zprávy k dekretu o prozatímním výkonu zák. moci se předpokládalo, že dekrety po válce budou podléhat dodatečnému schválení zákonodárského sboru – tzv. **ratihabici**
 - většina dekretů se týkala ustavení exilového státního zřízení, jeho státních rozpočtů a čs. fungování vojenských jednotek
 - poslední období normotvorby je věnováno obnovení právního pořádku a státního zřízení osvobozeného Československa

5. Exilová vláda

- první exilovou vládu v Londýně jmenoval Beneš 22. 7. 1940, v jejím čele stál po celou dobu Msgr. Jan Šrámek
- důležitými ministerstvy byly:

- národní obrany (Ingr), zahraničních věcí (Jan Masaryk), financí (Outrata), vnitra (Slávik), sociální péče (Němec) a tři ministři bez resortů (Osuský, Nečas, Feierabend)
- prozatímní vláda byla kromě Velké Británie uznána dalšími exilovými vládami v Londýně a francouzským Národním výborem gen. de Gaulla
- **definitivně byla uznána 18. 7. 1941** po vstupu SSSR do války (do té doby Moskva postupovala podle paktu Ribbentrop-Molotov, uznala Slovenský stát a uzavřela čl. vyslanectví)
- SSSR uznal de iure Beneše i exilovou vládu za představitele ČSR a souhlasil s vytvořením československých jednotek na svém území
- Tentýž den **Velká Británie uznala prezidenta Beneš de iure** dopisem min. zahraničí Anthony Edena
- USA pokládaly nadále za představitele státu vyslanec ve Washingtonu Vladimíra Hurbana, exilovou vládu uznaly dopisem amerického velvyslance z 31. 7. 1941 a definitivně až v říjnu 1942
- původní složení exilové vlády se měnilo, došlo ke zřízení nových ministerstev, k personálním změnám, na roveň ministerstvům byl postaven **Nejvyšší kontrolní a účetní úřad**
- ústavním dekretem č. 1 Úř. v. čl. byla se zpětnou platností k 21.7.1940 zřízena **Státní rada** jako poradní orgán prezidenta a prozatímního státního zřízení v emigraci
 - měla 40 členů, jmenoval je prezident na 1 rok
 - měla podávat prezidentovi a vládě poradní zprávy o otázkách, které jí prezident dal k posouzení,
 - měla omezenou kontrolu vlády a měla připravovat poválečné zákonodárství.
 - po úst. dekretu č. 12/1942 úř. v. čl. posuzovala dekrety prezidenta
- systém exilového státního zřízení doplnila **Právní rada**, vytvořena usnesením vlády a rozhodnutím prezidenta 4. února 1942
 - poradní a quasi soudní orgán, který psal posudky při přípravě osnov normativních aktů a posuzoval stížnosti čl. státních příslušníků proti rozhodnutím orgánů exilového zřízení
 - Právní radu mohl o posudek požádat prezident, Nejvyšší účetní a kontrolní úřad nebo československý státní příslušník

Snaha ČSL. státního zřízení v emigraci o mezinárodněprávní obnovu ČSR

- exilové státní zřízení za dobu své existence uzavřelo celou řadu mezinárodních smluv, které pomohly mezinárodněprávně zajistit obnovu Československé republiky v předmnichovských hranicích, upravovaly vztahy mezi státy a vytvořily mezinárodněprávní rámec fungování čl. exilového státního zřízení
- 25. října 1940 – uzavřela vláda s **Velkou Británií smlouvu o čl. ozbrojených silách na území VB**
 - podle ní se organizovaly čs. letecké jednotky v Royal Air Force (RAF)
 - poskytnutí vojenských sil pro boj s Německem se stal důležitým úkolem
- 10. prosince 1940 – uzavřel ministr financí Outrata **finanční dohodu s VB** o poskytnutí úvěru pro armádu a prozatímní státní zřízení
 - součástí bylo, že po válce dojde ke spojení zdrojů pro poválečnou obnovu obou zemí
 - britská strana se zavázala poskytnout suroviny a československá vláda souhlasila s tím, aby zlato deponované za války v Anglii bylo použito na financování britského úsilí
- podobné smlouvy, o vybudování vojenských jednotek a o úvěru. uzavřela vláda i se SSSR
- **obnovu Československa ovlivnily zásadním způsobem vztahy se Sovětským svazem**
 - v r. 1943 iniciativa prezidenta Beneše uzavřít bilaterální smlouvy se SSSR a Velkou Británií (ta ale respektovala dohodu neuzavírat smlouvy s menšími spojenci, a tak odmítla)
 - 12. prosince 1943 - byla uzavřena **dohoda o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci se SSSR**
 - oba státy se zavázaly respektovat nezávislost a suverenitu smluvních stran a nevměšování se do vnitřních záležitostí, závazek poválečné hospodářské spolupráce, na 20 let
 - dohoda ponechává dalším státům možnost se připojit (hlavně Polsku)
 - v době postupu Rudé armády je uzavřena **smlouva se Sovětským svazem 8. května 1944 smlouva o poměru mezi čl. správou a sovětským vrchním velitelem** po vstupu sovětských vojsk na čl. území
- československá a polská reprezentace jednaly v průběhu války o možnosti vytvoření československo-polské konfederace
 - v listopadu 1940 vydaly prohlášení o svém úmyslu vytvořit konfederativní společenství otevřené dalším státům středoevropského regionu
 - v lednu 1942 přijaly vlády Protokol s detailním návrhem
 - na nátlak SSSR a kvůli neshodám o Těšínsko jednání skončila

Snaha o odzúnaní mnichovské dohody

- Velká Británie tvrdila, že dohoda byla uzavřena jako řádná mezinárodní smlouva, která se stala neplatnou až německou vojenskou aktivitou v březnu 1939
- navíc nechtěla uznat čsl. hranice v předmnichovské podobě, ani nepřiznávala Benešovi právo rozhodovat o záležitostech československých Němců
- Beneš se snažil o dohodu s představitelem německých emigrantů ve VB W. Jakschem, ale nehodlal akceptovat požadavek zvláštního státoprávního postavení německé menšiny v Československu, který přesahoval i původní požadavky Henleinovců
- stále častěji se objevuje **požadavek odsunu Sudetských Němců z Československa** (hlavně po nástupu Heydricha)
- v srpnu 1942 zasílá Anthony Eden (ministr zahraničí VB) Janu Masarykovi dopis, kde prohlašuje, že Velká Británie je zbavena jakýchkoliv závazků vyplývajících z mnichovské smlouvy, neboť Německo porušilo dohodu
- konečné rozhodnutí ve věci odsunu německých menšin ze střední a východní Evropy bylo přijato na Postupimské konferenci 3 vítězných mocností
 - v článku XIII. je zakotven princip spořádaného odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska za dozoru velmocí
- **podle výboru de Gaulla byla Mnichovská dohoda neplatná od samého počátku**,
 - Francie neuznala žádné územní změny, ke kterým po Mnichově došlo
 - zavázala se podporovat obnovu Československa v předmnichovských hranicích
- nová italská vláda 26. 9. 1944 odsoudila politiku fašistického režimu k Československu a prohlásila mnichovskou dohodu za neplatnou od samého počátku
- čsl. diplomacie se aktivně **účastnila na vytváření protihitlerovské koalice**
 - čsl. vláda se připojila k Atlantické chartě prohlášením ze srpna 1941 – tento dokument byl prakticky do konce války jediný, ve kterém byly shrnuty cíle Spojenců a zásady poválečné rekonstrukce
 - dále k Deklaraci Spojených národů z ledna 1942 o potrestání válečných zločinců a k deklaraci o neplatnosti majetkových jednání uzavřených pod tlakem okupace
- **Československo se podílelo na zřízení OSN**, účastnilo se konference v Bretton Woods v červenci 1944, kde byly uzavřeny dohody o Mezinárodním měnovém fondu a Mezinárodní rekonstrukční bance, přistoupilo i k Dohodě o Správě Spojených národů pro okamžitou pomoc a první obnovu (UNRRA)

Závěrečná fáze činnosti exilového zřízení

viz ot.2.25

- v posledním roce svého fungování se exilové státní zřízení soustředilo na **přípravu aktů pro zajištění obnovení právního řádu a st. orgánů osvobozeného Československa**
- stále zřetelnější vlivy názorů moskevského vedení Komunistické strany Československa
- na základě výše zmíněné smlouvy se SSSR o poměru mezi čsl. správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na čsl. území, vydal prezident **ústavní dekret č. 10/1944 Úř. v. čsl. o dočasné správě osvobozeného území Republiky československé**
 - správu měl vykonávat Úřad pro správu osvobozeného území vedený vládním delegátem
 - ten se měl řídit předpisy vydanými do 29. září 1938, prezidentskými dekrety a nařízeními exilové vlády (byl jím František Němec)
- základem československého poválečného právního vývoje se stal **ústavní dekret č. 11/1944 Úředního věstníku čsl. o obnovení právního pořádku**
 - konečnou podobu dostal **zákonem prozatímního Národního shromáždění č. 12/1946 Sb.**, kterým se schvalují, doplňují a mění předpisy o obnovení právního pořádku
 - * **první hlava** - o obecných právních normách
 - předpisy vydané v tzv. době nesvobody (po 30. září 1938) nejsou součástí právního řádu
 - na přechodnou dobu mohou být používány ty předpisy, které se svým obsahem nepřičily československé ústavní listině
 - v žádném případě se nemohlo použít předpisů občanského a trestního soudního řízení a občanského a rodinného práva

- o tom, který předpis vyhovoval této podmínce, rozhodl soud
 - zároveň byla potvrzena zásada, že všechny předpisy prozatímního státního zřízení podléhaly dodatečné ratifikaci
 - * **druhá hlava** – individuální správní rozhodnutí a soudní rozsudky
 - ty bylo možno na návrh stran měnit nebo rušit, pokud se přičily ústavě
 - za nicotné byly prohlášeny ty rozsudky, ve kterých byl někdo odsouzen za čin, který nebyl trestný podle československého práva
 - * **třetí hlava** - stanoví, jak budou odčiněny škody vzniklé důsledkem mimořádných poměrů
 - * **čtvrtá hlava** – ponechala vládě možnost určit, které ze soudních a správních orgánů zřízených v době nesvobody mohly dočasně úřadovat i po osvobození
- (doba nesvobody skončila 4.5.1945)
 - dalším významným ústavní dekretem, vydaným ještě v londýnském exilu, se stal **ústavní dekret č. 18/1944 Úř. v. čl. o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění**
 - na osvobozeném území měly vznikat jako prozatímní orgány veřejné správy místní, okresní a zemské národní výbory, podřízené vládě
 - z národních výborů mělo vzejít prozatímní Národní shromáždění, jakožto prozatímní nejvyšší zákonodárný orgán ČSR
 - dne 22. února 1945 vydal prezident republiky **ústavní dekret č. 3 Úř. věst. čl. o výkonu moci zákonodárné v přechodné období**
 - prezident se zmocňoval na osvobozeném území vydávat dekrety, než se ustaví prozatímní Národní shromáždění, již netřeba zprávy Státní rady (ta zanikla)
 - při přípravě na návrat do osvobozené vlasti vydal prezident ještě **sérii dekretů a hlavně dekret č. 6/1945 Úř. věst. čl. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech**
 - stanovoval pro dobu zvýšeného ohrožení republiky, tj. od 28. května 1938, přísnější trestní sazby pro v dekretu uvedené trestné činy a
 - zřizoval pro jejich rozhodování mimořádné lidové soudy
 - při faktické obnově ČSR došlo k významným změnám ve výše uvedené Benešově koncepci – především kvůli vývoji na Slovensku, vzestupu vlivu komunistické strany a postupu SSSR na Podkarpatské Rusi

Slovensko

- koncem 1943 – na Slovensku došlo k vytvoření **Slovenské národní rady**, jako společného ústředního orgánu občanského a komunistického protifašistického odboje
 - jejím programem se stala tzv. Vánoční dohoda, která požadovala obnovu ČSR, ale na principu „rovný s rovným“
 - o definitivní podobě poměru slovenského národa k českému měli rozhodnou svobodně zvolení zástupci slovenského národa
- Slovenská národní rada se pokusila převzít moc po vypuknutí Slovenského národního povstání a 1. září 1944 vydala prohlášení, podle něhož přebírala na Slovensku nejvyšší zákonodárnou a výkonnou moc
 - dále převzala řízení povstání a vyhlásila, že chce postupovat v souladu s čl. zahraničním odbojem a pracovat na vytvoření nové ČSR. To bylo potvrzeno nařízením č. 1/1944 SNR
 - zákonodárnou moc hodlala SNR uskutečňovat nařízením
- **Slovenská národní rada pokládala čl. exilovou vládu za reprezentanta ČSR v zahraničí, ale postavila se proti Benešovu pojetí právní a politické kontinuity ve vnitrostátním měřítku**
- znovu potvrdila požadavek obnovení ČSR jako státu rovnoprávných národů
- mnoho dekretů prezidenta nebylo aplikováno na slovenském území a došlo k asymetrickému uspořádání čl. orgánů
- po ustavení nové vlády k Košicích vydával prezident své dekrety s celostátní působností pouze po dohodě se SNR a politicky řešila tuto situaci dohoda mezi vládou a SNR, zvaná **První pražská dohoda**
- namísto stávající slovenských ústředních orgánů byla zřízena tzv. pověřenectva a Předsednictvo Slovenské národní rady
- s vývojem na Slovensku se nechtěla smířit exilová vláda a Beneš

Podkarpatská Rus

- Benešova teorie kontinuity a obnovy ČSR v předmnichovských hranicích byla kromě vývoje na Slovensku ohrožena i postupem Sovětského svazu na Podkarpatské Rusi
 - nakonec byli Beneš a čs. exilová vláda nuceni akceptovat **odtržení Podkarpatské Rusi**
 - po válce tento stav stvrdila československo-sovětská smlouva z 29.6.1945
- londýnskému čl.státnímu zřízení v emigraci nebylo umožněno, aby se vrátilo ve své původní podobě do osvobozené vlasti
- na nátlak komunistické strany bylo rozhodnuto, že bude vytvořena nová vláda a že londýnská vláda podá demisi
- v březnu 1945 odjel Beneš do Moskvy, kde se za účasti dalších politiků jednalo o složení nové vlády
- program nové vlády byl vyhlášen v Košicích

* učebnice 503-517 (vakobobři opravení dle učebnice)

2.24. Ústavní a právní vývoj Slovenské republiky 1939-1945

Otázka se sice týká ústavního a právního vývoje, no pro jistotu jsem do ní zahrnul i širší souvislosti, zkoušející by se na to mohl ptát.

Vznik Slovenského státu

- počátek r. 1939 – stoupenci separatizmu v HSĽS začali dávat najavo, že ústavně garantovaná autonomie pro Slovensko (**úst.z.č.299/1938 Zb.z.a n.**) není „koncem jejich snah“
- po přijetí ústavního zmocňovacího zákona – **úst.z.č.330/1938 Zb.z.a n.** – řada kroků slovenské zemské vlády provedená bez ohledu na mínění celostátních orgánů
- 21.2.1939 – zasedání sněmu Slovenské země – bez dvojznačnosti se hovořilo o budování slovenského státu, ale bez zmínky o tom, má-li tento stát být vytvořený mimo rámec tehdejší Česko-Slovenské republiky

Snaha Německa o odtrhnutí Slovenska

- snaha o budoucí slovenskou státní samostatnost podporovaná Německem
- Deutsche Partei – strana Němců žijících na SVK (v říjnu r. 1938 prosadila zřízení Německého státního sekretariátu) – také přispívala k posilování separatizmu uvnitř svk politických kruhů
- 9-10.3.1939 – vyhlášení **výjimečného stavu** pražskou vládou = snaha o zbrždění stupňování odstředivých snah; prezident odvolal Tisovu zemskou vládu a jmenoval nový kabinet
- reakce SVK: vládní kroky jako útok na nedávno udělenou autonomii → využilo toho Německo

Nátlak Německa

- nejdříve na J.Sidora, on však vyhlášení samostatného slovenského státu odmítl
- potom na J.Tisa – na Berlínské návštěvě mu Hitler oznámil, že obsadí Čechy a Moravu a jestliže SVK nemá být zabrané Maďarskem, musí se rozhodnout pro samostatnost
- **14.3.1939 – Tiso svolal zasedání krajinického sněmu v Bratislavě**
 - demise vlády J.Sidora (jeho vládu jmenoval prez. Hácha)
 - poslanci na Tisův návrh rozhodli o **vyhlášení slovenské státní samostatnosti**
 - **přijetí zákona o samostatném Slovenském státě** – vyšel jako **č.1** v nově založeném Slovenském zákoníku
 - jmenování první vlády = veškerá vládní a výkonná moc s neomezenou nařizovací pravomocí až do vydání ústavy Slovenského státu
 - do Berlína vzkázáno, že SVK se podrobuje Hitlerově ochraně

Charakter samostatnosti Slovenského státu

- Hitler: garance existence SVK státu ochrannou smlouvou, musí ji však navrhnout SVK
- 23.3.1939 – **ochranná smlouva** (Schutzvertrag): vnitřní SŠu
 - omezení suverenity slovenského státního útvaru
 - zahraniční, hospodářská, branná politika – výkon jen v „úzké dohodě“ s Německem

- vyhrazené slovenské území (tzv. ochranná zóna) – Německo na něm mohlo budovat vojenská zařízení a vydržovat brannou moc
- za tyto ústupky = Německo na 25 roků garance ochrany nezávislosti Slovenského státu a integrity jeho území
- 18.3.1939 – **Protokol o hospodářské a finanční spolupráci**
 - pod německou kontrolu: slovenské peněžnictví + Slovenská národní banka
 - vliv ve sféře státního rozpočtu + finanční kooperace SVK s dalšími státy
- 30.1.1940 – **Smlouva o vojenském hospodářství**
 - Německo ovládlo nejvýznamnější slovenské podniky s vojenským významem
 - produkce podniků dodávaná Německu na úvěr, k jehož zaplacení nikdy nedošlo
- **berátoři** – nástroj prosazování německého vlivu – postupné dosazování poradců do slovenských úřadů a institucí, i do ústředního sekretariátu HSĽS, postavení přibližně jako diplomatictí zástupci
- další zásahy říšských institucí do slovenských poměrů
- **Ribbentropovo určení**, kdo a jaký ministerský úřad bude v slovenské vládě zastávat v r.1940
- poměr SVK k říši **VAZALSKÝ**; Německo: SVK považovalo za **satelitní útvar**, za příklad vzorového uspořádání pro státy malých národů
- **samostatnost SVK: fiktivní charakter**
- podzim 1944: fikce samostatnosti → faktická okupace území, na kterém se vedly vojenské operace

Slovenský stát v mezinárodních vztazích

- od vzniku vnější znaky samostatného státu X limit jejich mezinárodního uplatnění = ochranná smlouva s Německem
- **uznání** Slovenského státu: celkem **26 zemí** (Německo, Itálie, SSSR po německo-sovětském paktu z r. 1939), některé později kvůli vojenskému konfliktu přerušily styky
- **USA samostatné SVK nikdy neuznalo**, ani nenavázalo styky
- 1940 – přistoupení slovenské vlády k „Paktu tří“ → deklarace úzkého vztahu s fašistickými režimy
- vojenská spoluúčasť slovenské armády na německém tažení
- září 1939 – slovenské vojsko se bez vyhlášení války přidalo k napadení Polska
- 1941 – SVK vyhlásilo válku SSSR, USA, VB (vyhlášení války protiústavní, akt vyhlásil ministerský předseda a ministr zahraničních věcí V. Tuka bez ústavou stanovené pravomoci sněmu)

Ústava Slovenského státu a její širší rámec

- **21.7.1939 - ústavní zakotvení slovenské samostatnosti = sněm Slovenského státu přijal návrh ústavy zvláštní komise jmenované HSĽS; 185/1939 Sl.z.**
 - 13 hlav, 103 §
 - Slovenský národ pod ochranou Boha Všemohoucího od věků se udržel na životním prostoru mu určeném..., slib prezidenta republiky: Přisahám na Boha Všemohoucího a Vševědoucího.. - výňatky z ústavy = **vazba na křesťanství**
 - **republikánská** forma státu
 - **stavovské zřízení** = občané se rozdělovali do 6 stavů, zůstalo nenaplněné
 - **podřízení jednotlivce státu**, neměl možnost účinné ochrany proti nárokům státu
 - důraz na **občanské povinnosti**,
 - **bez zmínky o rovnosti občanů**
 - význam občanských práv a svobod **zatlačený** do pozadí
 - **vlastnictví** – chápáno v duchu ideologie národního socializmu – vlastník ho musel využívat v zájmu nejasného **všeobecného dobra**
 - **popření** právní rovnosti politických stran, **politického pluralizmu**
 - **vedoucí postavení HSĽS**
 - **koncentrace** moci
 - neexistoval mechanismus zapojení občana do správy státu / tvorby právních norem
 - **vzory ústavy**: Itálie, Španělsko, Portugalsko, Německo
 - koncepční nejasnost ohledně dalšího vývoje státního útvaru a jeho charakteru
 - některé ústavní instituty **nebyly vůbec realizovány**
 - oficiální označení – **Slovenská republika**
 - soustava nejvyšších státních orgánů = prezident, sněm, vláda

• PREZIDENT

- 26.10.1939 – na 7 roků zvolen prezidentem J.Tiso (v úřadu až do zániku SŠ = Slovenského štátu)
- **SNĚM**
 - 80 členů, volený v tajných volbách (nedošlo k nim), po dobu fungování obsazený jen neúplně, nejvíc v něm zasedalo 63 poslanců (zvolených ještě v r.1938 do autonomního sněmu), počet se snižoval, doplnění jmenováním prezidenta, činnost zatlačovaná exekutivou, minimální uplatnění
- **VLÁDA**
 - výjimečné postavení
 - vládu tvořili: předseda, 8 ministrů (všichni členové HSĽS až na ministra obrany F. Čatloša)
 - § 44 – zmocnění vlády k vydávání předpisů s mocí zákona, hojně využito
 - potřebovala důvěru sněmu, ale vyslovení nedůvěry by nevedlo k jej pádu
- **STÁTNÍ RADA**
 - zvláštní kontrolní, poradní, iniciativní orgán
 - pravomocí koncipované ústavou značně efemérně
- **SOUDNICTVÍ**
 - vzor čsl.ústava z r.1920, ušetřeno autoritářství, soudcovská nezávislost, soudce vázaný jen zákonem
- **Z č. 215/1942 Sl.z.** – zakotvení **vůdcovského principu** v HSĽS – **likvidace kolektivního rozhodování**, vůdce = prezident státu

Protizidovské zákonodárství Slovenského štátu

- projevy protizidovského postoje v HSĽS už před vytvořením SŠ; po vzniku → oficiální ideologie vlády
- zdroje: tlak nacistů, domácí hospodářské a konfesní konflikty
- **vl. nar. č.63/1939 Sl.z.** - **konfesní kritérium** při určení židovské komunity; cca 90 000 osob
- **vl.nar.65 a 74/1939 Sl.z.** + jiné - omezování a vyřazování Židů z veřejného a hospodářského života, stěžování přístupu k výkonu určitých povolání, komplikování přístupu do škol, revidování udělených živnostenských opatření...
- současně připuštěna dobrovolná emigrace Židů – finančně výhodná
- polovina r.1940 – vyostření židovské otázky – pod vnějším tlakem se na SVK začal uplatňovat německý vzor vypořádání se s židovskou otázkou
- majetkový aspekt problému → **arizace** – odprodej židovských majetků křesťanským zájemcům
- **úst.z.č.210/1940 Sl.z.** - sněm udělil vládě plnou moc aby vyřešila židovský problém
 - Židé přišli o povolání, majetek, řadu občanských a lidských práv
- **ŽIDOVSKÝ KODEX - 198/1941 Sl.z.**
 - **rasové kritérium** při určování kdo je a kdo není Žid X protesty slovenských biskupů, ohradila se i Svatá stolice
 - důsledek kodexu: utvoření skupiny obyvatelstva na okraji společnosti téměř bez prostředků
- násilné vyvážení Židů na návrh nacistů – za každou vyvezenou osobu vláda platila Německu 5000 korun
- deportace do polských koncentračních táborů probíhaly od jara 1942, vyvezeno asi 58 000 osob
- **z.č.68/1942 Sl.z.** - dodatečné legalizování vyvážení
- říjen r. 1942 – vyvážení zastaveno
- podzim 1944 – obsazení SVK německými ozbrojenými silami → dalších 13 000 deportovaných Židů
- Slovenské státní orgány = genocida na vlastním obyvatelstvu

Zánik Slovenského štátu

- od jara 1944 – krizové jevy
- vojenské neúspěchy Německa = podlomení jeho stability
- mnozí obyvatelé: odpor vůči ľudáckému režimu
- 1943 – vznik ilegální **Slovenské národní rady (SNR)** jako společného ústředního orgánu občanského a komunistického protifašistického odboje

- program: **Vánoční dohoda** – obnovení ČSR, ale na principu rovný s rovným + převedení rozsáhlých sociálních a hospodářských reforem
- o definitivní úpravě těchto otázek, jmenovitě o „definitivní úpravě poměru slovenského národa k českému“ měli rozhodnout výlučně svobodně zvolení zástupci slovenského národa
- počátek 1944: vznik **Vojenského ústředí** – intenzivní hledání cesty k SNR
- 1944 – konec srpna - **Slovenské národní povstání** – přihlášení se k ideje obnovené ČSR, proti fašismu, nestavělo se proti myšlence slovenské státnosti
- **většina obyvatelstva se neztotožnila se SŠ**
- 1.9.1944 – SNR vydala prohlášení, podle kterého přebírala na SVK nejvyšší zákonodarnou a výkonnou moc jako jediný oprávněný zástupce slovenského národa a to až do doby, než se demokratickým způsobem zřídí legitimní slovenské orgány
- uvedená deklarace byla potvrzená vydáním **nařízení č. 1 SNR, podle kterého SNR vykonávala všechnu Z, V a vládní moc na SVK**
- SNR: Z moc hodlala uskutečňovat prostřednictvím nařízení publikovaných v **Sbírce nařízeních SNR**
- SNR též řešila problém platnosti stávajících čs a sl právních předpisů, které na SVK dočasně zůstávali v platnosti, pokud neodporovali republikánskému zřízení a demokratickému duchu
- SNR – čsl exilová vláda pokládá za reprezentata ČSR v zahraničí, avšak postavila sa proti Benešovu pojetí právní a politické kontinuity ve vnitrostátním měřítku; potvrdila požadavek obnovení ČS rep jako státu **rovnoprávných národů**, českého a slovenského
- SNR převzala řízení povstání, obranu SVK a vyhlásila, že chce postupovat v souladu s čs zahraničním odbojem a pracovat na vytvoření nové ČS republiky
- 1945: konec března – politická špička opustila území SVK, duben = zánik posledních atributů ľudáckeho režimu
- nařízení SNR a politický vývoj na SVK způsobili, že na území SVK nebyla celá řada dekretů prezidenta republiky aplikovaná + došlo k asymetrickému uspořádání čsl orgánů
- po ustanovení nové čsl vlády v KĚ vydával prezident svoje dekrety ve smyslu **nařízení SNR č. 30 ze dne 21.4.1945 s celostátní platností jen po dohodě se SNR**
- Beneš + londýnská emigrační vláda = nechťeli se smířit s vývojem na SVK → proto byl na SVK vyslán vládní delegát, 2. Paradesantní brigáda a 1. Čs stíhací pluk
- Velení nad 1. Čs armádou na SVK převzal člen londýnské exilové vlády generál RUDOLF VIEST
- Jejich působení však nebylo úspěšné, neboť vládní delegát se dostal do sporu se SNR a po porážce povstání bylo jasné, že obnovení ČS republiky bude v rukách Rudé armády a že autorita SNR nemůže být opomíjená

* *DČaČSP do r.45, 4. prepracované vydanie, str. 472 - 482, 495 - 496*

2.25. Obnovení právního pořádku 1944-1945

- V posledním roce svého fungování se exilové státní zřízení soustředilo na přípravu aktů pro zajištění obnovení právního řádu a státních orgánů osvobozeného ČSR
- Zřetelně se projevoval vliv názorů moskevského vedení Komunistické strany ČSR, které své požadavky tlumočilo Benešovi v Moskvě v roce 1943, k prosazení komunisté využívali prestiž a vojenskou sílu SSSR
- Na základě smlouvy z 8.5.1944 se SSSR (o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území) vydal Beneš ústavní dekret č. 10 o dočasné správě osvobozeného území Republiky Československé – do té doby, než se na území přesune sídlo vlády, vykonává správu Úřad pro správu osvobozeného území vedená vládním delegátem, jmenovaným prezidentem
- Vládní delegát se řídil československými právními předpisy do 29.9.1938, dekrety a nařízeními exilové vlády, pravomoc zastupovat resortní ministry, mohl vydávat vládní nařízení schvalované poté vládou, byl to František Němec

Základem se bezpochyby stal ústavní dekret prezidenta republiky o obnovení právního pořádku č.11/1944, v konečné podobě přijat NS jako 12/1946 Sb.

- I.HLAVA: o obecných právních normách – ústavní a jiné československé právní předpisy vydané do 30.9.1938 byly považovány za čsl. právní řád, zatímco předpisy vydané v době nesvobody nebyly součástí – nebyly vydány ze svobodné vůle čsl. lidu
 - Na přechodnou dobu mohou být užívány ty předpisy, které se nepřící ústavní listině, vyloučeny všechny předpisy práva osobního, rodinného, soudního práva trestního a soudního řízení trestního; zda předpis vyhovoval, určil soud – musel zdůvodnit
 - Všechny předpisy exilového státního zřízení podléhají dodatečné ratihabici

- II. HLAVA: individuální správní rozhodnutí – možno na návrh stran zrušit nebo změnit, pokud se předpisy přičily ústavě
 - zvl. podmínky stanovil ústavní dekret o trestních rozsudcích – nicotné ty rozsudky, podle kterých byl někdo odsouzen za čin, který podle čl. práva nebyl trestný, nebo pokud byly spáchány s úmyslem osvobodit ČSR
- IV. HLAVA vláda měla možnost určit svým nařízením, které soudní a správní orgány, zřízené v době nesvobody, mohly dále úřadovat
- Doba nesvobody skončila 4.5.1945

Ústavní dekret o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění č.18/1944

- Jako prozatímní orgány veřejné správy měly vznikat místní, okresní a zemské výbory, podřízené vládě
- Z těchto národních výborů mělo vzniknout Prozatímní Národní shromáždění, jakožto prozatímní nejvyšší zákonodárný orgán ČSR
- Otázka fungování dosavadního systému orgánů státní správy a délka prozatímního období - otevřená (řeší ji až nařízení košické vlády, č. 4/1945 Sb. a dekret prez. republiky č. 47/1945 Sb.)

Ústavní dekret č.47/1945 o Prozatímním Národním shromáždění

- řeší otázku fungování dosavadního systému orgánů státní správy a délka prozatímního období (viz předchozí dekret)

Ústavní dekret č.3/1945 o výkonu moci zákonodárné v přechodném období

- Prezident republiky se zmocňoval pokračovat na osvobozeném území ve vydávání dekretů podle ústavního dekretu z roku 1940 až do doby, než se ustaví Prozatímní Národní shromáždění (Státní rada zanikla s přechodem na osvobozené území)

Dekret č.6/1945 (později nahrazen č.16/1945) o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

- Stanovoval přísnější trestní sazby pro v dekretu uvedené trestné činy a zřizoval pro jejich rozhodování mimořádné lidové soudy
- Tento dekret také stanovuje počátek doby zvýšeného ohrožení republiky dnem 28.5.1938

Slovensko

- Na Slovensku se uplatnilo nařízení SNR č.33 o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zločinců a kolaborantů,...
- Na Slovensku došlo v roce 1943 k vytvoření SNR jak společného ústředního orgánu občanského a komunistického protifašistického odboje – programem se stala tzv. Vánoční dohoda – požadovala obnovení ČSR, avšak na principu rovný s rovným; o definitivní úpravě těchto otázek, zejména o definitivní úpravě poměru slovenského národa k českému, měly rozhodnout svobodně zvolení zástupci slovenského národa
- SNR se pokusila převzít moc po vypuknutí SNP a vydala prohlášení, podle něhož přebírala na Slovensku nejvyšší zákonodárnou a výkonnou moc, až do doby, než se demokratickým způsobem konstituuji orgány
- SNR chce postupovat v souladu s československým zahraničním odbojem a pracovat na vytvoření nové Československé republiky
- 1/1944 – nařízení SNR – potvrzení předešlého, zákonodárná moc prostřednictvím nařízení ve Sb n. SNR
- Na rozdíl od Česka, na Slovensku zůstávaly v platnosti všechny právní předpisy, které neodporovaly republikánskému zřízení a demokratickému duchu, SNR se postavila proti Benešově pojetí právní a politické kontinuity ve vnitrostátním měřítku
- Na Slovensku nebyla řada dekretů prezidenta republiky aplikována – asymetrické uspořádání česko-slovenských orgánů, První pražská dohoda – prezident vydával dekrety po dohodě se SRN
- Zřízena pověřenectva a Předsednictvo SNR, prezident Beneš a londýnská vláda se s tímto vývojem na Slovensku nechtěli smířit, poslali tam vládního delegáta, brigádu a stíhací pluk, působení ale nebylo úspěšné a bylo jasné, že obnovení bude v rukou Rudé armády, a že autorita SNR se nesmí opomíjet

Košický vládní program

- Postup SS na Podkarpatské Rusi – ohrožení Benešovi teorie continuity, Beneš nucen akceptovat odtržení a její připojení jako Zakarpatské Rusi k SS, po válce stvrzeno
- Na nátlak komunistické strany a jejího moskevského vedení londýnská vláda nucena podat demisi a byla vytvořena nová vláda, Státní a Právní rada zanikají
- Březen 1945 Beneš do Moskvy, kde se dohadovali s moskevským vedením KSČ na složení vlády → Košický vládní program
- Ustavení první poválečné vlády Národní fronty Čechů a Slováků, 16 českých a 9 slovenských členů, předseda Fierlinger, znovu zaveden institut státních tajemníků

Košický vládní program (5.4.1945)

- Základní zásady vládní politiky ve vnitropolitické a mezinárodní oblasti
- Definoval vládu Národní fronty Čechů a Slováků, existence limitována provedením volby do Ústavodárného shromáždění, jehož hlavním úkolem vypracování ústavy
- Další články věnované vybudování branné moci za pomoci Rudé armády
- Linie zahraniční politiky na základě spojení se SSSR a přátelství s VB, F, USA
- Požadavek nahrazení dosavadního byrokratického aparátu volenými národními výbory, zrovnoprávnění žen, volební právo od 18 let (i příslušníci branné moci)
- Zaručení ústavní svobody (osobní, shromažďovací, spolkovací, projevu slovem, tiskem, písmem, listovní tajemství, . . .)
- Represivní postup proti menšinám prostřednictvím úpravy státního občanství, konfiskací a celkově retribucí (s ohledem na loajální německé, maďarské občany a dále židovské obyvatelstvo německé národnosti, kteří nebyli trestáni)
- Retribuce, vytvoření mimořádných lidových soudů a Národního soudu – s politickými představiteli
- Forma institutu Národních správ – zajištění majetku zejména u Němců a Maďarů, jakož i u zrádců a kolaborantů, konfiskace jako počátek pozemkové reformy, také restituční majetku odňatého
- Znárodnění klíčových odvětví národního hospodářství a peněžní reforma
- Zabezpečení zásobování obyvatelstva potravinami, základy sociální politiky

chybí prameny

2.26. Potrestání válečných zločinců a domácí kolaborace 1945 – 1947

Potrestání

- české vyrovnání se se zločinci bylo unikátní svým rozsahem v Evropě
- vývoj na Slovensku a v Česku rozdílný – Slováci si chtěli vyřešit potrestání zrádců sami - uplatnilo se **nařízení SNR č.33 o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zločinců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví**
- pro Česko se používalo slovo retribuce - pojem pro potrestání válečných zločinců a domácí kolaborantů
- retribuce se řídila hlavně třemi dekrety presidenta:

Velký retribuční dekret (č. 16/1945 Sb) na potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů

- připravený v Londýně (neměl komunistický původ), neodpovídal příliš situaci v Čechách – např. netrestal nařčení z udavačství
- zřídilo se 24 mimořádných lidových soudů
 - senát se skládal z profesionálního soudce a čtyř laiků vybraných podle politického klíče na návrh ONV (socdem, nársoc, lidovci, komunisté)
 - obžalobu předkládal soudu veřejný žalobce, velký význam mělo vyšetřování komisemi ONV
 - rozhodování se postupem času zmírňovalo, čím dál tím více osvobozených
 - zpočátku příliš případů – mnoho lidí drženo ve vazbě po několik měsíců bez obvinění, často nebyly dodány pořádné důkazy
 - z obžalovaných většina osvobozených ⇒ nezaujaté soudnictví
 - nemožnost odvolání, vykonání trestu smrti do tří hodin
- trestání jak Němci (např. K.H. Frank), tak Češi, kteří kolaborovali (např. šéfredaktor časopisu *Árijský boj*)
- porušení principu nulla poena sine lege

- nové trestní skutky - členství v nacistických či fašistických organizacích, propagace nac., faš. hnutí, udavačství - až smrt
- tresty - odnětí svobody, ztráta občanské cti - nucené pracovní oddíly - budou pracovat na odstranění těch škod, které napáchal režim, založeno dekretem, neměli nárok na mzdu, pouze v Čechách platil, na Slovensku nařízení SNR; propadnutí majetku, trest smrti, cca 800 trestů smrti, 750 doživotí (co se týče kauz s významnými představiteli)
- od května 38 do prosince 46 přísnější trestní sazby pro v dekretu uvedené trestné činy, trestalo se i podle zákona na ochranu republiky, pro jejich rozhodování byly zřízeny mimořádné lidové soudy

dekret č. 17/1945 Sb. pro české prominentní kolaboranty zřizoval Národní soud

- jak čestný, tak trestní soud
- národní prokurátor rozhodoval, kdo půjde před soud a kdo ne – celkem 80 osob
- nikdo ze členů protektorátní vlády nedostal trest smrti, někteří pouze malé tresty, zbavení aktivního, pasivního volebního práva a pol.práv
- k trestu smrti např. představitelé Vlajky či aktivističtí novináři (7 trestu smrti) - 18 trestu smrti
- Hácha ještě předtím umřel, souzen třeba Beran (předseda vlády 2.rep.)

malý retribuční dekret (č. 138/1945 Sb.), který umožňoval místním správním orgánům trestat občany za některá provinění proti národní cti

- podepsán den před koncem možností vydávat dekreta, připraven narychlo (pouhé 4 §)
- subsidiární charakter k velkému retribučnímu dekretu, řešil případy, které MLS nemohli řešit, nepřístojné chování, které vzbuzuje veřejné pohoršení
- udělení pravomoci národním výborům trestat občany za nepřístojné chování, urážení národního cítění českého nebo slovenského lidu v době zvýšeného ohrožení republiky (28.5.1938 – 31.12.1946) pokutou do 1 mil. korun či vězením do výše 1 roku
- urychleně, možno odpustit, pokud to bylo pod nátlakem či pro dobro ČSR
- významná úloha při aplikaci - bezpečnostní komise místních národních výborů - zde se soustřeďovala veškerá trestní oznámení
- vydávány závazné směrnice ministerstva vnitra, které např. stanovovaly, že kolaboraci s Němci představoval i více než nutný společenský styk s Němci nebo Maďary – podmínkou veřejné pohoršení, propagování nacismu, snaha zalžít se okupantům, ...
- s Němci se tedy člověk nemohl veřejně bavit ani rok a půl po skončení války

dekret o zajišťovací vazbě státně nespolehlivých osob

- zpětné zajištění vazby státně nespolehlivých osob, i pokud se tak stalo i mimo případy zákonem dovolené či přes dobu přípustnou
- žádný nárok na náhradu škody
- prodlužoval policejní vazbu z 48hodin na 8 dní

Další nařízení/dekreta

- SNR o rozpuštění fašistických stran a org., o zrušení maďarských a německých škol
- dekret o zpřísnění postihů některých vojenských deliktů
- **znárodňovací dekreta - týkaly se Maďarů a Němců (pokud nebyli aktivně účastni odboje), zrádců, kolaborantů ap., tedy osob státně nespolehlivých**
 - č. 5/1945 Sb. z 19.5 - restituce majetku, byl-li převod proveden pod nátlakem po 29.9.1938
 - * majetek osob státně nespolehlivých pod ochranu národních správců - vlastníků omezena vlastnická práva
 - * u podniků, u kterých bylo požadováno zajištění plynulého chodu výroby a hospodářského života či které byly v držení osob státně nespolehlivých - např. i členové českých nacistických organizací
 - * vlastník nemohl právně jednat ohledně podstaty majetku po účinnosti dekretu
 - * velmi rozšířené - ke konci září 1945 na podniky s 1 mil. zaměstnanců v české části, na Slovensku podobné, ale jinak upravené
 - č. 12/1945 Sb. z 21.6 - znárodnění pozemků výše uvedené skupiny za účelem pozemkové reformy
 - * konfiskováno bez náhrady
 - * zřizovány Osídlovací úřady - k řízení osídlování - v Praze a Bratislavě
 - na Slovensku nařízení SNR č. 104/1945 Zb.n.SNR - konfiskace půdy nad 50 ha výše zmíněným skupinám

- č. 108/1945 Sb. z 25.10 - konfiskace bez náhrady pr. osobám německým a maďarským + výše zmíněným skupinám
 - * majetek spravoval do přidělení Fond národní obnovy
- rozhodnutí prezidenta o amnestii
- dekret o přísném potrestání drancování

Odsun

- první fáze divoký odsun – ihned po válce, cca 650 000 osob – cca 40 000 obětí, silně z rukou Revolučních gard
- **dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské**
 - teorie: teprve tímto dekretem přišli o čl. státní občanství
 - ze zákona zachováno těm, kteří byli buďto pronásledováni pro loajalitu k ČS nebo se aktivně zúčastnili boje proti nacistům, či byli členové čl. vojska či odboje a zároveň nebyly členové nacistických organizací
 - * potvrzovalo ministerstvo vnitřní či okresní národní výbor (ONV)
 - * zachováno i těm, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili za Čechy či Slováky
 - o občanství přišli i Češi a Slováci, kteří se dobrovolně prohlásili za Němce či Maďary
 - ti, kdo nabyli něm. či maď. st. občanství během okupace nejsou čl. občany – usnadnění deportací, vyhnutí se nutnosti jejich souzení podle retribučních dekretů
 - deportováno 2,3 milionů Němců
- povinnost pracovat pro osoby zbavené čl. občanství (dekret č. 71/1945 Sb.)
- omezující opatření připomínající zacházení s židy – snížené potravinové dávky, omezení nákupní doby, povinnost nosit bílou pásku ap.

* *Frommer Benjamin, Národní očista, Academia, Praha 2010; * Čech po 1945, Kuklík - str. 15-59*

2.27. Změny ve vlastnických vztazích 1945-1948

Znárodnění a státní zásahy do ekonomiky

- jednou ze skupin prezidentských dekretů po 2. světové válce jsou **znárodnovací dekrety**
- požadavek znárodnění klíčových odvětví těžkého průmyslu, bankovníctví a pojišťovnictví se objevuje jak v londýnském exilu, tak v domácím odboji
- znárodnění provedeno dekrety před svoláním Národního shromáždění, Košický vládní program znárodnění podrobně neupravoval
- hektická atmosféra znárodnění, politické i právně teoretické spory → o rozsah, tempo i způsob znárodnění – komunistická strana a socdem prosazují jednorázové a rozsáhlé znárodnění (ostatní strany požadují znárodnění etapové či s využíváním družstevních forem vlastnictví)
- nátlak na vládu, rozsáhlá tisková kampaň, významná v tlaku na znárodnění hrály odbory reprezentované **Ústředím a radou odborů (ÚRO)**
- **série dekretů z 24. října 1945** (č. 100-108/1945 Sb.) – dochází k zestátnění všech dolů a klíčových podniků energetického a těžkého průmyslu (prvním znárodnovacím předpisem již dekret z 11.srpna o opatření v oblasti filmu)
- **kritériem pro znárodnění je počet zaměstnanců či objem výroby v období 1938-1940** (různé pro různá odvětví)
 - výjimka může být udělena na návrh ministra průmyslu vládou
 - ministr průmyslu po dohodě s ministrem financí může nechat podnik zavřít, pokud jeho provozování není ve veřejném zájmu
- **ministr průmyslu je zmocněn vydat vyhlášku, ve které jsou uvedeny znárodněné podniky**
 - aby nebylo pochyb, jaké podniky byly znárodněny
 - sama měla ale pouze deklaratorní charakter
- dekret výslovně nedefinuje pojem znárodnění zestátněním, ale **fakticky se jedná o vyvlastnění**, tzn. *odnětí vlastnického práva bývalým vlastníkům*

- **zestátnění** = způsob jeho provedení – *převod vlastnického práva ke znárodněnému podniku na stát*
 - * na stát přechází vlastnictví **k veškerým nemovitým věcem, zařízení sloužícímu k provozování podniku, veškerému příslušenství** (např. i patenty, licence, cenné papíry, hotovost, ...), **k hotovým i nedokončeným výrobkům, ložiskům a nalezištím surovin a k veškerým podnikům tvořících se znárodněným podnikem nerozlučný hospodářský celek** → takový majetek se stává **kmenovým jménem** nových subjektů, tj. **národních podniků, stát se stává jejich zřizovatelem, řídicí fce, dozorčí fce**
 - přechod vlastnického práva se zapisuje do pozemkových knih a dalších úředních rejstříků
 - národní podnik vstupuje do závazků původního subjektu
 - zároveň vyhlášeno jen pro stát výhradní právo zakládat podniky nové v oblastech průmyslu těžkého, zbrojního a energetického
- znárodnění probíhá zásadně **za náhradu** – obecná cena měla být určena dle úředních cen ke dni vyhlášení dekretu, popř. dle úředních odhadů
 - měla být vyplacena v hotovosti, cenných papírech (vydané Fondem znárodněného hospodářství a garantovaných státem), či v jiných hodnotách
 - dochází ke konfiskaci nepřátelského majetku - tady je znárodnění bez náhrady (majetek německý, maďarský)
- dekret zmocňuje vládu, aby porobnosti o struktuře a způsobu fungování národních podniků upravila zvláštním vládním nařízením – **statut národních podniků, národní podniky jsou samostatné právnické osoby**
 - podniky se řídí zásadami obchodního podnikání, stát neručí za jejich závazky, ale zisk jde do státního rozpočtu, zaměstnanci jsou v soukromoprávním pracovním poměru
 - správa podniků – představenstvo (v čele ředitel, členové jsou zástupci státu a zaměstnanců), ministerstvo má dozorčí funkce
 - plánovaný, administrativně řízený systém hospodářství – **zákon o dvouletém hospodářském plánu**
- dále přišlo na řadu znárodnění potravinářského průmyslu, bank provozujících bankovní a peněžní obchody, soukromých pojišťoven
- zavedení zájmových zastupitelstev zaměstnanců
- znárodněování je vnímáno jako obrovský zásah do předmnichovského pojetí soukromého vlastnictví
 - první zásadní systémové změny, snaha o přechod od tržní ekonomiky k plánované ekonomice socialistického typu
 - normy musely reagovat též na válečné zákonodárství protektorátu - zrušení systému nucených prací, rušily se pracovní poměry vzniklé tzv. nasazením, zrušení protektorátních pracovních úřadů, místo nich vznikly úřady na ochranu práce
- dekret o **všeobecné pracovní povinnosti** - jednal-li se o práci která je neodkladná a je ve veřejném zájmu, je pracovní povinnost pro muže 16-55 a pro ženy 18-45, výjimkou jsou vojáci, vysokoškoláci, těhotné... → osoba se musí dostavit k okresnímu úřadu práce, tam je jí konkrétní práce u konkrétního zaměstnavatele přidělena - vznik soukromoprávního pracovního poměru
- dekretem vytvoření **Hospodářské rady** - příprava a koordinace opatření a rozhodnutí vlády v hospodářských věcech
 - předsedá jí předseda vlády, členi někteří ministři, guvernér Národní banky a zástupci ÚRO, SNR, apod.
 - činnost koordinována generálním sekretariátem
 - zřízení technických orgánů - Státní statistický úřad a Nejvyšší cenový úřad
- dekrety které se týkaly řízení národního hospodářství - např. o řízení výroby, o kontrole zahraničního obchodu
- znárodněování vytvářelo ekonomický systém, kde vedle sebe existuje sektor státní a sektor soukromý, činnost poradní + činnost směřující k zavádění plánovaného hospodářství
- **po skončení války je třeba vyřešit problém rozvratu československé měny**
 - zvýšil se podíl peněz v oběhu kvůli nedostatku zboží a poklesu výroby, okupace přinesla zvýšení státního dluhu, ČS přišlo o své měnové zlato a devizové rezervy, je třeba vyloučit z užívání ostatní měny na našem území → **měnová reforma** (dekret č. 91/1945 Sb.)
 - je **zavedena československá koruna** (Kčs) s poměrem ke staré koruně 1:1 – dosud obíhající peníze musely být složeny na tzv. vázané účty, z nich se pak uvolňuje 500 korun na osobu, podnikům se uvolňují prostředky na 1 měsíc provozu (prostředky na vázaných účtech se blížily v prosinci 300 miliardám korun)
 - většina vázaných vkladů zůstává blokována až do peněžní reformy v r. 1953
 - na reformu navazuje revize cen a přizpůsobení mezd, platů a penzí
 - je obnovena činnost Národní banky československé jako cedulové banky

Ekonomika v letech 1946-1948

- základním východiskem pro změny v ekonomické a sociální struktuře státu přineslo hospodářské plánování a státní zřízení
- v průmyslu bylo znárodněno více než 60% produkce a veškeré banky a pojišťovny
- **Budovatelský program** Gottwaldovy vlády z 8. června 1946
 - na nutnosti právního zakotvení hospodářského plánu se shodly všechny strany NF
 - obrysy dvouletého plánu obnovy a výstavby republiky
 - snaha rekonstrukce poválečné ekonomiky, zvýšit výrobu investičních a spotřebních statků, přivést ji na předválečnou úroveň, zvýšení životní úrovně obyvatelstva
 - 16.června na obecné proklamace navázala vláda - vládní nařízení → počátek konkrétní přípravy plánu
 - zřízena Ústřední plánovací komise - měla 16 pracovních komisí a navíc byly ministrům uloženy úkoly pro vypracování návrhů za jejich resorty, do příprav se zapojila i Hospodářská rada a Státní úřad plánovací
- **28.října 1946 - slavnostní podpis zákona o dvouletém hospodářském plánu prezidentem republiky (192/1946 Sb.)**
 - následovaly propagandistické manifestace a slavnostní přihlašování se k myšlence dvouletky
 - zákon nového typu, výraz lidové demokracie
 - nejprve první cíl → rekonstrukce ekonomiky, následně druhý cíl → rozvoj ekonomiky
 - dílčí povaha - cílem je plánovat ekonomiku po částech
 - zavazoval nejen národní podniky, ale i soukromé subjekty
 - snaha o dosažení předválečné produkce, v některých odvětvích dokonce její překročení
 - rámcové úkoly - zabezpečení dostatku pracovních sil, investic, zásady pro obchod se surovinami apod.
 - trestněprávní ochrana dvouletky - zákonem + vládními nařízeními a vyhláškami ministerstev
- do ekonomiky se nepříjemně promítne odmítnutí Marshallova rekonstrukčního plánu (americký program na pomoc poválečné Evropě) vynucené sovětskou stranou + hospodářské následky sucha
 - populistický návrh tzv. **milionářské dávky** = mimořádná jednorázová dávka z nadměrných přírůstků na majetku
 - **zákon o tzv. přepychové dani** – zvýšení spotřební daně z taxativně vymezených luxusních předmětů
 - organizace UNNRA - pomoc poskytnutá ze strany USA v podobě potravin, zdravotnického materiálu a léků, textilu, hnojiva → důležité pro obnovu ČS hospodářství (do konce června 1947)
 - SSSR - pomoc s potravinami, pohonnými hmotami, dopravními prostředky → od té doby SSSR majoritní partner obchodních vztahů
- tzv. průmyslové konfiskáty – části majetku, který byl konfiskován jako „nepřátelský“ nebo jako majetek „zrádců a kolaborantů“ (hlavně v pohraničí, např. majetek německý, maďarský) → **boj o konfiskáty** – KSČ prosazuje, aby nebyl takový majetek přerozdělován, ale sloučen se znárodněnými podniky, což se podaří ještě před únorem 1948 → posílení státního sektoru ekonomiky, důležité výrobní faktory ve vlastnictví státu

V letech 1946-1948 existují 3 související problémy

1. revize (dokončení) prvorepublikové „první“ pozemkové reformy
 2. příprava „nové“ pozemkové reformy
 3. diskuse o maximální výměře půdy v soukromém vlastnictví a o možnosti zakládání zemědělských družstev
- ministrem zemědělství Julius Ďuriš
 - vytvořena jednotná, formálně nepolitické organizace Jednotný svaz českých zemědělců (samosprávná korporace veřejného práva)
 - Ďuriš i Gottwald se snažili získat na svou stranu venkovské obyvatelstvo příslibem dalších reforem, ale odmítali združstevňování dle sovětského vzoru
 - „Ďurišovy zákony“ – 6 návrhů zákonů, na jejich uskutečnění naléhá KSČ, proti jsou národní socialisté, lidovci, na Slovensku Demokratická strana
 - návrhy zákona o revizi pozemkové reformy, o technicko-hospodářských úpravách pozemků, zaknihování přiděleného majetku, o zajištění zemědělského výrobního plánu apod.
 - podpora z venkova - příslib přidělů další půdy
 - Ďuriš představuje tzv. **Hradecký program**
 - duben 1947, *půda patří těm, co na ní pracují*
 - požadavky dořešení otázek spojených s přidělem půdy, rozdělení veškeré zemědělské půdy nad 50 ha, mechanizaci zemědělství, uzákonění národního pojištění pro rolníky, jednotná zemědělská daň apod.

- do února 1948 nebyl ve svém celku realizován, v r. 1947 však parlament přijal vesměs všechny Ďurišovy zákony
- nejdůležitější z předkládaných norem je **zákon o revizi první pozemkové reformy č. 142/1947 Sb.**
 - revizi byl podle §1 tohoto zákona podroben zejména:
 1. pozemkový majetek, který byl ze záboru vyloučen, propuštěn z důvodu veřejného zájmu nebo byl vlastníkově přidělován zákonem ponechán
 2. Pozemkový majetek, který již sice byl zabrán, avšak nebylo u něj rozhodnuto o propuštění ze záboru či provedeno přidělové řízení
 3. pozemkový majetek ve formě tzv. zbytkových statků ve výměře větší než 50 ha, přičemž vlastník takového statku si mohl půdu do 50 ha nespadaající pod revizi vybrat
 - během revize se s majetkem spadajícím do jedné z kategorií smělo nakládat jen se souhlasem ministerstva zemědělství
 - z revize jsou taky stanoveny výjimky
 - je vytvořen **soupis půdy**, která revizi podléhala a v pozemkových knihách je revize vyznačena (na základě vládního nařízení)
 - * soupisovou povinnost má vlastník (popř. uživatel nebo národní správce), provedením reformy je pověřena **revizní komise ministerstva zemědělství** vytvořená podle politického klíče
 - * zbytkové statky - nepřerozdělovány, přebrány do vlastnictví státu
 - obsahuje též otázky hmotného zabezpečení zaměstnanců pracujících na zabraném majetku, finančních prostředků nutných k provedení revize, správy fondů pozemkové reformy apod.
- **konečnou fází reformy je přiděl revizí**
 - majetek mohl být přidělen malým a středním zemědělcům, zemědělským zaměstnancům, rolnickým synům a dcerám, zemědělským výrobním družstvům, dělníkům, drobným živnostníkům, veřejným a soukromým zaměstnancům a dělníkům
 - * ucházet se může ten, kdo prokáže, že je **československým občanem** nebo je za něj považován, musí mít českou, slovenskou nebo jinou slovanskou národnost, musí být národně a státně spolehlivý
 - majetek je přidělován **za úplatu**, o přidělu rozhoduje ministerstvo po vyjádření rolnických komisí
 - stát si část majetku ponechal pro účely všeobecně prospěšné
 - za pozemek který byl zabrán/převzat na základě revize měla být jeho vlastníkově vyplacena náhrada dle náhradového zákona z první republiky
- spolu se zákonem o provedení revize „první“ pozemkové reformy byl přijat kontroverzní zákon o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou bez náhrady (**Lex Schwarzenberg**)
- po přijetí Ďurišových zákonů se soustředí politika KSČ i dalších stran Národní fronty na stanovení maximální výměry vlastnictví půdy jednotlivcem nebo společně hospodařící rodinou
 - KSČ tvrdí, že vlastnictví do 50 ha bude garantováno a nebudou se tvořit sovchozy ani kolchozy sovětského typu

- následný vývoj - 2.39 a 2.35

* *Vývoj ČS práva 1945-89, strany 35-43, 77-87*

2.28. Postavení Slovenska 1944-1948

Zánik slovenského státu

- od jarních měsíců r. 1944 se objevovaly uvnitř SŠ krizové jevy
- s vojenskými neúspěchy Německa se podlamovala stabilita SŠ
- oficiální představitelé SVK si uvědomovali bezvýchodnost situace, ale nemohli ji nijak změnit
- objektivnost vnějšího vývoje byla provázena nutnou vnitřní erozí, rezignací, ale též přechodem mnohých k resistenci proti ľudáckému režimu
- počátek r. 1944 – vznik **Vojenského ústředí** z popudu vysokých důstojníků;
- vojenské kruhy hledaly intenzivně cestu k ilegální SNR, na půdě sněmu byla dokonce zvažována možnost deklarativního prohlášení o opětovném připojení SVK k obnovující se ČSR

- Konec srpna 1944 – vypuknutí **Slovenského národního povstání** na středním SVK – přihlásilo se k ideje obnovení ČSR; směřovalo především proti fašismu, ale nestavělo se proti myšlence slovenské státnosti
- 1.9.1944 – SNR vydala **prohlášení**, podle kterého **přebírala na SVK nejvyšší zákonodárnou a výkonnou moc jako jediný oprávněný zástupce slovenského národa a to až do doby, než se demokratickým způsobem konstituují legitimní slovenské orgány**
- SNR převzala řízení povstání, obranu SVK a vyhlásila, že chce postupovat v souladu s čs. zahraničním odbojem a pracovat na vytvoření nové ČS republiky
- uvedená deklarace byla potvrzená vydáním **nařízení č. 1 SNR, podle kterého SNR vykonávala všechnu ZD, V a vládní moc na SVK**
- SNR: ZD moc hodlala uskutečňovat prostřednictvím nařízení publikovaných ve **Sbírce nařízení SNR**
- SNR též řešila problém platnosti stávajících čs. a sl. právních předpisů, které na SVK dočasně zůstávaly v platnosti, jestliže neodporovaly republikánskému zřízení a demokratickému duchu
- SNR – čsl. exilovou vládu pokládá za reprezentanta ČSR v zahraničí, avšak postavila se proti Benešovu pojetí právní a politické kontinuity ve vnitrostátním měřítku; potvrdila požadavek obnovení ČSR jako státu rovnoprávných národů, českého a slovenského
- Nařízení SNR a politický vývoj na SVK způsobily, že na území SVK nebyla celá řada dekretů prezidenta republiky aplikovaná + došlo k asymetrickému uspořádání čsl. orgánů
- Beneš + londýnská emigrační vláda = nechtěli se smířit s vývojem na SVK → proto byl na SVK vyslaný vládní delegát, 2. Paradesantní brigáda a 1. Čs. stíhací pluk
- Velení nad 1. Čs armádou na SVK převzal člen londýnské exilové vlády generál RUDOLF VIEST
- **jejich působení však nebylo úspěšné**, protože vládní delegát se dostal do sporu se SNR a po **porážce povstání** bylo jasné, že obnovení ČSR bude v rukou Rudé armády a že autorita SNR nemůže být opomíjena
- představitelé SŠ zůstali v izolaci
- většina slovenského národa neztotožnila svoje zájmy a představy se SŠ
- Bratislavská vláda ztrácela kontrolu nad stále se zmenšující částí slovenského území
- konec března 1945 – politická špička opustila území SVK
- dubem 1945 – zánik posledních atributů Ľudáckeho režimu

Postavení Slovenska

- *pro kontext viz otázky 25,26,29*
- Na SVK se uplatnilo **Nařízení SNR č. 33 o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zločinců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví z r. 1945**
- při faktické obnově ČSR však došlo k významným změnám v Benešově koncepci, připravované v Londýně – vyvolal je hlavně vývoj na SVK, vzestup vlivu komunistické strany a postup SSSR na Podkarpát. Rus
- **ÚDPR z 2.4.1945 o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné**
- vláda 16 českých a 9 slovenských členů
- **KOŠICKÁ VLÁDA** - institut státních tajemníků, kteří měli na klíčových ministerstvech, v jejichž čele stál Čech, reprezentovat Slovensko - V. Clementis (min.zahr.), M. Ferjenčík (min.nár.obr.) a J. Lichner (min.zahranič.obchodu)
- **ÚDPR 1/1945** - jestliže byl na těchto ministerstvech Čech, státním tajemníkem byl Slovák
- **KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM**
 - článek VI - zásada nového vztahu českého a slovenského národa v ČSR - rovný s rovným
 - požadavek vytvoření Národního soudu - proces s představiteli protektorátu a SŠ
 - pol. strany - na SVK jen KSS a DS (Demokratická strana)
 - rovnoprávnost Čechů a Slováků
 - asymetrický model - SNR vydávala nařízení platné pouze pro SK
- duben 1945 - dohoda vlády a SNR, že některé dekryty budou schváleny pro území SVK
- v ČSR - 3 druhy předpisů - celostátní, dekryty (platné v CZ) a nařízení SNR (platné na SVK)
- asymetrie i ve správě - jiný systém národních výborů, všechny podřízeny SNR, nevytvořen slov. zemský NV
- celostátní vláda x SNR + její pověřenci - mohli řešit otázky vlastní správy, spravedlnosti, hospodářství, dopravy, ...
- **DPR č. 19/1945 Sb. o Sbírce zákonů a nařízení republiky československé**
 - výslovně respektoval zvláštní publikaci předpisů platných jen pro SVK = Sbírkka nařízení SNR
- Po ustanovení nové čs. vlády v **Košicích** vydával prezident svoje dekryty **ve smyslu nařízení SNR č. 30 ze dne 21.4.1945 s celostátní platností jen po dohodě se SNR**
- **PRVÍ PRAŽSKÁ DOHODA z 2.6.1945**

- vymezení záležitostí, kde musí ČSR postupovat jednotně, např. menšiny, pozemková reforma; k celostátním předpisům musela dát souhlas SNR; shoda o vytvoření prozatímního NS - odlišné volby v CZ a SVK
 - politicky řešila uvedenou situaci mezi vládou a SNR
 - místo stávajících slovenských ústředních úřadů byly zřízeny tzv. **pověřnictví a Předsednictví SNR**, na které byly ke konci povstání přeneseny všechny pravomoci podle nařízení č. 1 SNR, stejně jako funkce pověřnictví
 - celostátně upravované a řízené záležitosti národního hospodářství, sociálních, kulturních a administrativě-politických otázek
 - souhlas SNR s dekretem prezidenta republiky byl potom vyjadřován skrze slovenské členy čs. vlády
- **ÚDPR 47/1945 Sb. O PNS**
 - ústavní postavení SVK – nutnost souhlasu většiny přítomných slovenských členů PNS – zákaz majorizace; SVK – volební obvod s 100 poslanci; volby do Okresních národních výborů na SVK upravovaly příslušné předpisy SNR
- **DRUHÁ PRAŽSKÁ DOHODA mezi vládou a SNR z 11.4.1946**
 - snaha vytvořit mechanismy na řešení rozdílů; obnovení nejvyššího soudu pro celou republiku (2 části - Brno a BA); dohoda, že další otázky se budou řešit až po volbách
 - řešení otázky postavení SVK
 - podrobnější úprava pravomocí prezidenta, přípravy celostátních norem a koordinace plánování, statistiky a soudní soustavy
 - deklarovala též snahu odstraňovat i nejvýznamnější rozdíly v platném právu v CZ a na SVK
- **PARLAMENTNÍ VOLBY – 26.5.1946**
 - odlišné výsledky v CZ a na SVK
 - CZ: KSČ 40,17%, národní socialisti 23,66%, lidovci 23,66%, sociální demokracie 15,18%
 - SVK: Demokratická strana 62%, KSS 30,37%, Strana svobody 3,37% , Strana práce 3,11% = velké zklamání pro komunisty
 - celostátní hledisko = přesvědčivé vítězství komunistů
 - SVK: KSS se nevyrovnala s volební porážkou, snažila se podkopat postavení DS = projev vnitropolitické krize; slovenští demokraté se nemohli spolehnout na účinnou pomoc českých nekomunistických stran, protože politická situace na SVK byla z české strany posuzovaná i jako otázka rozsahu slovenské autonomie; po volebním fiasku na SK přestali komunisté podporovat SK autonomii, přidaly se i další strany
 - odhalení do značné míry vykonstruovaného „protistátního spiknutí“ bývalých příslušníků Slovenské ľudové strany → vláda podpořila rozsáhlé zatýkání podezřelých a byl vytvořen nový Sbor pověřenců v listopadu 1947, v kterém už Demokratická strana ztratila absolutní většinu členů → vládní krize v r. 1948 → státní převrat - detaily = otázka 29
- **ÚZ 64 / 1946 Sb. O Ústavodárném Národním shromáždění – ZD moc pro celé území republiky, SNR měla do přijetí nové úpravy vydávat nařízení SNR v dosavadním rozsahu a rozsah působnosti obou orgánů byl odkázaný na první pražskou dohodu, zákaz majorizace při rozhodování o zásadních otázkách týkajících se státoprávního postavení SVK**
- **TŘETÍ PRAŽSKÁ DOHODA – 27.6.1946**
 - strany Národní fronty se na nátlak komunistů sešli ohledně řešení postavení SVK
 - posilovala centralizační tendence a politicky měla oslabit důsledky volebního vítězství Demokratické strany na SVK
 - týkala se způsobu přijímání celostátně platných norem a i příslibu pokračující unifikace českého a slovenského práva
 - centralizační tendence – posílení postavení vlády a ministerstev ve vztahu k SNR a sboru pověřenců a to hlavně v ekonomické oblasti
 - na SVK byl zvolen odlišný postup „obnovy celé SNR a národních výborů“ než v českých zemích
- Příprava nové ústavy – odlišné koncepce zastávali Vladimír Kubeš a Ivan Déer
 - **odhalení do značné míry vykonstruovaného „protistátního spiknutí“ bývalých příslušníků Slovenské ľudové strany → vláda podpořila rozsáhlé zatýkání podezřelých a byl vytvořen nový Sbor pověřenců v listopadu 1947, v kterém už Demokratická strana ztratila absolutní většinu členů → vládní krize v r. 1948 → státní převrat - detaily = otázka 29**

* J.Kuklák a kolektiv - *Vývoj československého práva 1945-1989, 2009* , 11-59; 61-66; 107

2.29. Ústavní vývoj ČSR 1946-1948

Vytvoření Ústavodárného Národního shromáždění

- provizorium představované Prozatímním NS a vládou vzešlou z dohod politických stran Národní fronty mělo být v roce 1946 nahrazeno parlamentem vzešlým z pokud možno demokratických voleb
- poté mělo dojít též k odpovídající proměně vlády a nové prezidentské volbě
- původní představy E. Beneše a nekomunistických stran o co nejrychlejší provedení voleb se nepodařilo naplnit, uvažovaný termín byl několikrát posouván → nakonec až 26. května 1946
- problémy s odchodem sovětské i americké armády z našeho území
- proměna postavení parlamentu a volebního práva
 - v porovnání s Ústavou 1920 a prvorepublikovou právní úpravou
 - nebylo uvažováno o obnově druhé komory parlamentu (Senát)
 - přijat zákon o stálých seznamech voličských (č. 28/1946 Sb.)
 - * 21. února 1946, po politických dohodách Národní fronty a sloveské reprezentace
 - * volební právo do NS bylo vázáno na zápis do těchto seznamů a volič mohl volit pouze v té obci, kde byl ve voličském seznamu zapsán
 - * podle § 2 to mohli být pouze státní občané Československé republiky, české, slovenské, nebo jiné slovanské národnosti → volebního práva tak byly zbaveny menšiny Němců a Maďarů
 - * do těchto seznamů se nezapisovaly osoby, proti nimž bylo zahájeno přípravné soudní vyšetřování pro trestný čin podle velkého retribučního dekretu nebo nařízení SNR a také osoby odsouzené podle malého retribučního dekretu
 - * za určitých okolností znemožněno volit i osobám, na něž bylo podáno jen trestní oznámení pro retribuční delikt a osobám, které byly členy organizací, jejichž seznam přineslo prováděcí vládní nařízení (→ překážka volebního práva)
 - * aktivní volební právo sníženo z 21 let na 18 (tzn. + půl milionu oprávněných voličů)
 - * volební právo rozšířeno na vojáky a příslušníky SNB (bezpečnostní sbory), což mělo posílit radikální levice
 - * voličské seznamy se sestavovaly na dobu tří let zvláštními volebními komisemi (zde zaručeno rovnoměrné zastoupení stran Národní fronty)
 - * zákon obsahoval i předpisy o řízení a o námitkách proti nezapsání do seznamu, rozhodoval v zásadě nadřízený Národní výbor
 - * zákon měl i trestní sankce při porušení povinností, ve snaze být zapsán do více voličských seznamů, či při úmyslném i nebalostním uvedení nepravdivých údajů
 - * podrobněji proveden vládním nařízením
- volebního práva a podoby ÚNS se týkal **ústavní zákon o Ústavodárném Národním shromáždění** (č. 65/1946 Sb.)
 - z 11. dubna 1946
 - v tomto zákoně deklarována podoba parlamentu podle všeobecného, rovného a tajného práva... a podle zásady poměrného zastoupení
 - potvrzení aktivního volebního práva čs. občanů od věku 18ti let, právo pasivní od 21 let
 - hlavním úkolem ÚNS bylo projednávání, příprava a přijetí nové ústavy
 - funkční období stanoveno do doby, než se sejde zákonodárný sbor ČSR, nejdéle však na dobu dvou let
 - ÚZ řešil otázku zákonodárné moci → tu mělo ÚNS pro celé území republiky, SNR měla do přijetí nové úpravy vydávat nařízení SNR v dosavadním rozsahu (s odkazem na první pražskou dohodu)
 - **druhá pražská dohoda**
 - * řeší posavení Slovenska
 - * mezi vládou a SNR. 11. dubna 1946
 - * podrobnější úprava pravomocí prezidenta, příprava celostátních norem, koordinace plánování, statistiky a soudní soustavy
 - * deklarace snahy o odstraňování nejvýraznějších rozdílů v právu platném v českých zemích a na Slovensku
 - * zásada zákazu majorizace v zásadních otázkách týkajících se státoprávního postavení Slovenska
- **Ústavodárné Národní shromáždění**
 - jednokomorové, 300 členů
 - v čele 24členný Stálý výbor
 - platila pro něj ustanovení z Ústavy 1920 o poslanecké sněmovně
 - zrušen volební soud → nahrazen ověřovacím výborem ÚNS

Volby 1946

- 28 volebních krajů (13 v Čechách, 6 na Moravě, 9 na Slovensku)
- právo volit → nutno splnit pět podmínek
- stanovena povinnost volit, kdo nešel, hrozila pokuta 10 tisíc (s výjimkou osob nad 70 let, nemocných, vzdálených v den voleb o více než 100 km, neodkladné povinnosti úřadu či povolání)
- poměrné zastoupení
- vázané kandidátky
- kandidovat mohli pouze členi stran Národní fronty (ty ale neměly celostátní působnost)
- volby vypsal ministr vnitra 19.dubna 1946 svoji vyhláškou
- v českých zemích o na Slovensku kandidovaly 4 strany
- voliči, kteří nesouhlasili se stávajícím režimem nebo se nerozhodli pro žádnou z nabízených stran, dostali možnost vhodit ve volbách tzv. bílý lístek (u voleb odevzdáno pouze 0,4%)
- Národní fronta - předvolební dohoda o volební soutěži → nenapadání dosavadního vládního programu a dekretů prezidenta, zdžení se osobních útoků, připravenost na povolební spolupráci
- komunisté šli do voleb s heslem republiky více práce, to je naše agitace!, národní socialisté pojdte s námi, s námi nezabloudíte, lidovci totalita bude bita
- výsledky - Č: 40% komunisté, 24% národní socialisté, 20% lidovci, socdem 15% / S: demokraté 62%, komunisté 30%, strana práce 3% → z celostátního hlediska zvítězili přesvědčivě komunisté
- ÚSN - 114 mandátů komunistům, národní socialisté 55, lidovci 46, slovenští demokraté 43 mandátů, socdem + strana práce 39 mandátů, strana slobody 3 mandáty
- před dokončením jednání o sestavení nové vlády se sešly strany Národní fronty a řešila se otázka Slovenska
 - * **třetí pražská dohoda**
 - 27.června 1946
 - posílení centralizační tendence, politické oslabení důsledků volebního vítězství demokratů na Slovensku
 - týkala se způsobu přijímání celostátně platných norem
 - příslib unifikace práva
 - posílení postavení vlády a ministerstev ve vztahu k SNR a sboru pověřenců (zejména v ekonomické oblasti)

Situace po volbách

• ÚNS

- ustavující schůze 18.června 1946
- předsedou Zápotocký, po měsíci David

• 19.června - nová volba Beneše **prezidentem** (jednomyslně)

• 2.července - jmenována nová **vláda** → první v jejím čele komunista Klement Gottwald

- KSČ 7 členů vlády, KSS další dva, národní socialisté, lidovci a demokraté po 4 křeslech, socdem 3, dva ministři bez politické příslušnosti (Masaryk, Svoboda)
- měla pokračovat vláda všech stran Národní fronty
- přijetí **Budovatelského programu**
 - * vcelku umírněný, přednesen 8.července
 - * zaměřen na rekonstrukci válkou poničené země založené na dvouletém hospodářském plánu
 - * z právního hlediska byla klíčová ustanovení týkající se přípravy nové ústavy
 - měla vycházet z dosavadních demokratických zásad Ústavy 1920 i ze změn, které přinesla válka a vývoj po ní
 - zmíněny - národní výbory, znárodnění, národní pojetí státu jako státu slovanských národů Čechů a Slováků (bez zvláštních práv národnostních menšin), dokončení tzv. národní očisty
 - spojenectví se SSSR
 - vyvážené prohlubování politických, hospodářských a kulturních vztahů s VB, USA a Francií
- částečná rekonstrukce vlády na konci listopadu 1947 - vyvolala ji politická krize na Slovensku, změny ve Sboru pověřenců SNR → personální výměna

• ústavní výbor

- zřízen k přípravě ústavy a souvisejících zákonů zvláštním ústavním zákonem č. 197/1946 Sb.
- 36 členů, zástupci všech stran Národní fronty dle zásad poměrného zastoupení

- generální zpravodaj - komunista Procházka
- práce formou subkomisí k jednotlivým částem ústavy
- spory o míru decentralizace, pojetí zákonodárného sboru, postavení národních výborů
- poradním orgánem → sbor expertů (členem např. i Weyr, jeden z tvůrců Ú20)
- Kubeš - profesor MUNI v Brně, ucelený návrh ústavy
 - * postavili se za něj národní socialisté, vyšlo dokonce tiskem
 - * snaha o harmonizaci principů z Ú20 a pomnichovským vývojem na základě Masarykových ideálů socializující demokracie
 - * odmítá asymetrické postavení Slovenska, zemská decentralizace
 - * dělba kompetencí mezi NS a zemské sněmy, respektive vládu a zemské vlády
 - * tzv. rozestupová varianta - existence NS a národních rad
 - * důraz na kontinuitu úpravy občanských práv a svobod + sociální práva
 - * počítal s Ústavním soudem
- další návrhy ústavy i z per slovenských právníků (v zásadě vycházeli z asymetrického postavení Slovenska)

Únorové události 1948

- komunisté po volbách - cílem získání moci ve státě jakýmkoli způsobem, na ostatní strany NF začali pohlížet jako na opozici
- nekomunistické strany - kritika komunistických praktik
- 1947 - krize systému NF, která dospěla v roce 1948 k únorovému vyvrcholení
- situaci zhoršovala stále větší zahraničněpolitická orientace na SSSR (odmítnutí Marshallova plánu) a vnitropolitická krize se nejprve objevila na Slovensku (komunisté se tu nesmířili s porážkou od demokratů, ti se zase nemohli spolehnout na pomoc od nekomunistických českých stran)
- vykonstruované spiknutí Slovenské lidové strany → vláda podpořila rozsáhlé zatýkání podezřelých a vytvoření nového Sboru pověřenců v roce 1947, demokraté tu ztratili většinu členů
- Krčmanský případ - vyhocení vztahů komunisti x nekomunisti
 - na Zenkla a Drtinu (ministři národních socialistů) byl spáchán atentát prostřednictvím balíčkových bomb → stopy vedly k sekretariátu KSČ → komunistický ministr vnitra a bezpečnostní složky se postaraly, aby případ nebyl řešen
- konkrétní podnět k vypuknutí krize v roce 1948 byla právě situace v bezpečnostních složkách → ty se stávaly nadměrně pod kontrolou komunistů
 - nekomunisté - kritika postupu vyšetřování spiknutí na Slovensku a dalších politických afér
 - 13. února - protest národně socialistických ministrů proti přesunutí několika velitelů SNB v Praze (mělo to posílit KSČ)
 - ministr vnitra na protesty nereagoval → ministři nekomunistických stran odmítli účast na příštím zasedání vlády
 - 20. února - 12 nekomunistických ministrů podalo demisi (to bylo ale méně než 1/2 členů, vláda mohla fungovat dál)
 - vypukla otevřená politická krize
 - ministři, kteří podali demisi, předpokládali, že komunisté buď ustoupí, nebo že prezident jmenuje přechodnou vládu a dojde k novým volbám
 - KSČ se soustředila na ústavní vyřešení krize, vyzývala k plnění vládního programu a vládu považovala za stále funkční a hledala v řadách stran kritiků kolaboranty
 - akční výbory NF - hlavní úloha, čistky a vylučování členů (právně zajištěno, aby to šlo snadným způsobem)
 - Beneš nucen přijmout požadavky KSČ, Gottwaldovi měl umožnit vládnout dál (masivní kampaň proti stranám, jejichž ministři podali demisi, demonstrace, činnost odborů a lidových milic)
 - Vedení KSČ - svolání sjezdu závodních rad a sjezdu zástupců rolnických komisí pod záštitou Ústřední rady odborů → výzva k podpoře KSČ
 - nekomunističtí ministři věřili v parlamentní řešení krize a spoléhali na Beneše, ti jenž je podporovali nekonali výraznější protikroky proti KSČ
 - Masaryk demisi nepodal, navíc západní země situaci jen přihlížely
 - SSSR zprostředkované zásahy do krize
 - v rozhodování vyloučen parlament
 - KSČ požadovala na Benešovi, aby demisi přijal a jmenoval přebudovanou vládu (kdyby to Beneš nepřijal, byla připravena generální stávkou)

- Beneš rezignaci ministrů přijal a souhlasil se změnami ve vládě, tak jak je navrhl Gottwald
- **únor 1948 - státní převrat**
 - * proveden bez otevřeného užití násilí
 - * změna charakteru státu
 - * KSC se chopila moci a vyhlásila ve státě nové období, tzv. lidovou demokracii (soustředěna na budování socialismu)
 - * období diktatury proletariátu (totalitní systém, potlačení opozice)
 - * nová vláda - mocenský monopol KSC, tvořena Gottwaldem, NF pouze převodní pákou a fasádou nového režimu
 - * zaváděný politický systém se měl stát kopií stalinistického sovětského svazu
 - * **Akční program**
 - 10.března, vláda jej předložila ÚNS
 - kritika třídního složení předmnichovské republiky
 - podání komunistického pohledu na poválečný vývoj a únorové události
 - nastínění programu v duchu přeměn na lidovou demokracii
 - zestátnění, centrálně plánovaná ekonomika, očista veřejného života
 - nová ústava
 - ÚNS má přijmout ještě před ústavou normy o znárodnění, pozemkové reformě, volbách, národním pojištění a základním školství
 - * očištěno i ÚNS a vytvoření Akčního výboru parlamentní NF
 - * někteří poslanci raději emigrovali, jiné se vzdali poslanceckého mandátu, někteří zatčeni
 - * přijat ústavní zákon, kterým byla upravena volba, pravomoc a činnost NS (č. 74/1948 Sb.) do účinnosti nové ústavy
 - * stávající ÚNS pokračovalo ve své působnosti do volby nového NS
 - * NS
 - zachována jednokomorovost, 300 členů
 - volební období na 6 let
 - * na tento zákon navázal zákon č. 75/1948 Sb., o volbách do NS, vycházel z volebního zákona z roku 1946 včetně úpravy aktivního a pasivního volebního práva + povinnosti volit a byl rozšířen počet osob, u kterých existovala překážka volebního práva, narušena též tajnost hlasování
 - * legitimizací nového komunistického režimu se měly stát nové parlamentní volby, plánované na konec května 1948
 - do jejich příprav se promítl postoj totalitní moci
 - jedna volební kandidátka NF → KSC v ní měla 70% kandidátů, zbytek kandidátů byli členové obrozené NF (chybí tedy skutečně opoziční politici)
 - volič dvě možnosti
 - souhlasit s navrženou kandidátkou
 - vhodit tzv. bílý lístek
 - volby proběhly v atmosféře zastrašování, v žádném případě nebyly demokratické ani svobodné
 - stíhání projevů protikomunistické agitace
 - na mnoha místech nebyla použita ani plenta
 - úpravy výsledků voleb
 - nový režim → 87% hlasů
- 7.června - abdikace Beneše, 14.června prezidentem Gottwald
- otázka ústavy → více o průběhu a samotné ústavě v otázce 2.31

* učebnice *Vývoj československého práva, Kuklík, strany 61 až 66 a 107 až 114*

2.30. Národní výbory 1944-1948

Zřízení NV a jejich pravomoci

- NV nahrazují **orgány obecní a státní správy a samosprávy**
- předjímá je **dekret č.18/1944 Úř.v.čsl., o Národních výborech a Prozatímním národním shromáždění**
- vládní nařízení č.4/1945 Sb. vytváří **v českých zemích** soustavu:
 - místní (MNV)
 - okresní (ONV)
 - zemské (ZNV)
 - **Ústřední NV hl.m.Prahy**

- nařízení SNR vytváří **na Slovensku** soustavu:
 - MNV
 - ONV
- **podmínky pro členství v NV:**
 - československé státní **občanství**
 - česká, slovenská nebo jiná slovanská **národnost**
 - věk **18 let**
 - stálé **bydliště** v obci nebo okrese
- MNV vykonávají pravomoci, které dříve vykonávaly **obecní (městská) zastupitelstva, obecní rada a starosta obce**
- ONV vykonávají funkce **okresních zastupitelstev, okresních úřadů a okresního přednosty**
- ZNV zastupují **zemské zastupitelstvo, zemský úřad a zemského prezidenta**
- **správní komise** - v místech s většinou nespolehlivého obyvatelstva, 3-6 čl., ne na SK
- **funkce NV** vyplývají z Budovatelského programu (7/1946, Gottwaldova vláda):
 - zásobování
 - retribuce
 - revize pozemkové reformy
 - národní správa, konfiskace
 - trestní agenda správní
 - spolupráce s SNB
 - kontrola cen
- **NV podřízeny Min.vnitra** (v českých zemích)
- v zakladatelském období se **nekonají přímé volby** (až na pár voleb do MNV v r.46)
- **1946 NV rekonstruovány** podle výsledků voleb do Ústavodárného Národního shromáždění, **převaha KSČ**
- **zákon o volbách do NV nikdy vydán nebyl!!!**

ZNV

1. plénum

- **Praha 120 čl., Brno 80 čl.**
- vydává **normativní právní akty**
- kreační fce (vytváří radu...)
- **hosp., finance**
- kontrolní pravomoci

2. rada

- výkonný orgán pléna
- **Praha 28 čl., Brno 30 čl.**
- vydává **obecně závazná nařízení**

3. předseda

- svolává schůze, reprezentace ZNV

4. komise

5. hospodářská rada

ÚNV hl.m.Prahy

1. plénum - 100 čl.
2. rada - 32 čl.
3. primátor + náměstci primátora
4. komise, popř. obvodní rady

ONV

1. plénum - 20-36 čl.
 2. rada
 3. předseda
 4. komise
 5. **referenti** - členové rady, mají za úkol přípravu jednání rady
- ne hospodářská rada!

MNV

1. plénum - 9-60 čl.
2. rada
3. předseda
4. komise
5. referenti

Slovensko

- podřízeny Pověřenectvu vnitra **Slovenské národní rady** (ne ústřednímu Min.vnitra)
- **jen MNV a ONV**
- výkonným orgánem ONV je úřad ONV, jeho přednostou je tajemník
- podobný princip jako v českých zemích je u MNV s tím rozdílem, že zde existuje obvodní úřad MNV pro několik místních NV v regionu
- **užší pravomoci** než v českých zemích
- **neexistuje zde předsednictvo a referenti!**

* *Vývoj ČS práva 1945-89*

2.31. Ústava 9. května

- ústavní rámec pro poúnorové období představovala hlavně právě Ústava 9.května 1948 (dále jen Ú48)
- do jejího vydání formálně platila Ústava z roku 1920
 - ale v její podobě byla pozměněna pomnichovským vývojem, dekrety prezidenta republiky, normotvornou činností SNR a legislativní činností poválečných parlamentů
 - změny se dotkly podoby vlády a parlamentu, volebního práva, státního občanství, postavení menšin a občanských práv vůbec
 - zásadní změnou prošel i systém veřejné správy → základem se stala soustava Národních výborů
 - měněna i soudní soustava
- návrhy Ú48 byly připravovány v Ústavodárném Národním shromáždění
 - obsahovaly prvky limitované a socializující demokracie poválečného období
 - platily v nich i některé principy parlamentní demokracie z Ú20 → koncepce dělby moci, zajištění základních občanských práv a svobod doplněné o katalog práv sociálních
 - * vědomé navazování na některé prvky Ú20 a také období po 2.sv.v. zdůrazňovala i důvodová zpráva k Ústavě
 - po únoru 1948 se charakter nového komunistického režimu projevil tím, že návrhy jednotlivých částí ústavy projednávaly nejen vláda, Národní shromáždění a jeho ústavní výbor, ale zejména předsednictvo KSČ a Národní fronta
 - sporná zůstávala otázka státoprávního uspořádání československého státu → vedoucí představitelé KSS chtěli rozšířit pravomoci slovenských orgánů → návrhy pozměňující ústavu → na podnět Gottwalda většina zamítnuta
 - návrh ústavy nakonec vyšel z připravených plánů ÚNS → nejvýznamější změny v preambuli a v koncepci tzv. základních článků + v pasážích týkajících se znárodnění, ekonomiky a národních výborů
 - * jednotlivé části ústavy nejprve schvalovalo předsednictvo ÚV KSČ, pak ústavní výbor
 - * koordinátorem dosavadní generální zpravodaj profesor Procházka
 - * ústavou se zabýval též Ústřední akční výbor Národní fronty (návrh schválil v polovině dubna) a rozhodl, aby se o ústavě vedla tzv. všenárodní diskuze (byla pouze formální)
 - * ještě před přijetím ústavy přijalo NS řadu zákonů, které obsah ústavy předznamenávaly a charakterizovaly cíle nového režimu (předpisy o znárodnění, pozemkové reformě, národním pojištění)

Přijetí Ústavy

- **9. května 1948** ve Vladislavském sále Pražského hradu
- jednomyslně ji přijalo 246 přítomných poslanců

- hlasovalo se jednotlivě o jednotlivých částech ústavy - o preambuli, základních člancích a o následujících kapitolách
- předseda vlády Gottwald při projevu k přijetí ústavy připomíná symboliku data přijetí - výročí osvobození slavnou sovětskou armádou
- prezident Beneš odmítl ústavu podepsat → před nabytím její účinnosti 7.června odstoupil, ústavu tak podepsal až Gottwald
- přijata jako ústavní zákon č.150/1948 Sb.

Členění Ústavy

- po formální stránce → prohlášení, 12 článků (v nich byly vyjádřeny základní ústavní zásady) a na podrobná ustanovení ústavy (10 kapitol, 178 paragrafů)
- **úvodní preambule**

- rozsáhlá, reflektuje ideologii nového režimu → československý lid je pevně rozhodnut vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu
- Č a ČS státnost - interpretována z marxistických a národně-pokrokových pozic

- **12 základních článků**

- státní zřízení - lidově demokratická republika
- čl. I - zásada že jediným zdrojem moci je lid
- čl. II - jednotný stát dvou rovnoprávných slovanských národů
- čl. III - základní občanská práva a svobody všem občanům bez rozdílu pohlaví (vč. nových sociálních práv → právo na vzdělání, práci, odpočinek po práci, spravedlivou odměnu, zaopatření při nezpůsobilosti k práci), tento článek zároveň vymezuje dvě občanské povinnosti (práce ve prospěch celku, obrana státu)
- čl. IV-VII + XI - definice formální koncepce dělby moci

- * volební právo do 1komorového Národního shromáždění mělo být obecné, rovné, přímé, tajné
- * Prezident - hlava státu, volen NS, 7 let
- * Vláda - nejvyšší orgán moci vládní a výkonné, jmenovaná/odvolávaná prezidentem, odpovědná NS
- * soudní moc - formálně nezávislá, ústava předpokládá nejen soudce z povolání, ale i soudce z lidu, kteří si byli při rozhodování rovni (soudci byli sice nezávislí, ale vázáni právním řádem lidové demokratické republiky)

- čl. VIII a XI - potvrzení zachování slovenských národních orgánů - Slovenské národní rady, Sboru pověřenců (jako představitelé svébytnosti slovenského národa)
- čl. X - nositelé a vykonavatelé státní moci a strážci práv a svobod lidu jsou národní výbory (v obcích, okresích, krajích)
- čl. XII - potvrzení sociální a ekonomické proměny poválečného období

- * hospodářství viděla založené na

- znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví
- vlastnictví půdy podle zásady půda patří tomu, kdo na ní pracuje
- ochraně drobného a středního podnikání
- nedotknutelnosti osobního majetku

- * jednotný hospodářský plán → řízení hospodářské činnosti státem, mělo to zajistit to, že hospodářství slouží lidu

- **podrobná ustanovení ústavy**

- základní články blíže rozvedeny
- první kapitola - práva, svobody a povinnosti občanů

- * deklarace zásady rovnosti před zákonem
- * **základní občanská práva a svobody** (např. osobní, domovní, tajemství listovní, svoboda po bytu, svědomí a vyznání, projevu, právo petiční a svoboda shromažďovací + spolčovací)
- * doplněno již o zmíněná sociální práva, právo na vzdělání
- * **povinnosti občana vůči státu a společnosti** - branná povinnost, povinnost pracovat dle svých schopností, zachování věrnosti republice, ctění ústavy a zákonů, dbát zájmů státu
- * **vlastenecká povinnost** - udržování a zvelebování státního majetku
- * **veřejné funkce**, k nimž je lid povolán, mají být vykonávány svědomitě a poctivě v duchu lidové demokratického zřízení

Ústava v praxi

- *ustanovení ústavy často jen proklamací, kterou režim nemínil v praxi dodržovat*
- *obcházena, následně měněna a uzpůsobovaná sovětskému vzoru*
- zejména ustanovení o základních občanských právech měla pouze proklamativní charakter
- **rozpor mezi ústavou de facto a in iure**
 - samotný text ústavy umožňoval její obcházení → tomu napomáhala taky neexistence ústavního soudu, likvidace NSS a ovládnutí formálně nezávislého soudnictví komunistickou stranou
 - příklad - shromažďovací právo jen pokud se jím nerozžije lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád, svoboda osobní porušována novými represivními předpisy, např. zákonem o táborech nucené práce
 - rozpor textu ústavy a praxe i u dělby moci - faktickým mocenským centrem nebyly ústavní orgány, ale orgány KSČ → všechna významná rozhodnutí ústavních orgánů byla projednávána nejprve politickými orgány, hlavně předsednictvem ÚV KSČ
 - personální propojení ústavních funkcí a stranické hierarchie
- **změna významu parlamentu**
 - volebními zákony a faktickým průběhem voleb dokázal kontrolovat komunistický režim jeho složení, proměna i jeho postavení
 - NS po únoru továrnou na přijímání zákonů, připravených vládou a politicky nejprve odsouhlasených orgány KSČ
 - ÚZ č.47/1950 Sb. o úpravách v organizaci veřejné správy → rozšíření nařizovací pravomoci vlády za spolupodpisu prezidenta republiky, což doplnilo vládní nařízení č. 5/1953 Sb. o nové organizaci vládních prací → řada otázek tak nemusela být vůbec parlamentem projednána a schvalována
 - počet zákonů přijatých NS mezi lety 1949 a 1955 neustále klesal
- **vláda**
 - zosobnění centralizace státní správy a jejího ovládnutí KSČ
 - prohlášena nejvyšším orgánem moci vládní a výkonné
 - formálně odpovědná NS, předsedu a členy jmenoval prezident
 - předseda vlády + náměstci + ostatní členové - ministři a státní tajemníci
 - 50.léta - růst významu v legislativním procesu
 - řada právně relevantních otázek nebyla upravována zákony NS, ale vládními nařízeními - zejména vyhláškami jednotlivých resortů
 - postavení posíleno též právním pojetím pětiletých - pětiletých hospodářských plánů
 - v pravomoci rušit a zakládat ministerstva, upravovat jejich působnost
- **soustava národních výborů**
 - Ú48 potvrdila dosavadní komunistické pojetí NV jako nového poválečného typu státních orgánů státní moci a jednotlivé lidové správy
 - soustava měla být upravena dle nového územně-správního členění státu → předpokládalo vytvoření místních, okresních a krajských NV, podřízených vládě, změna uvedena zákonem č. 280/1950 Sb.
- přestože byl zřejmý rozpor mezi ústavou na papíře a ústavou v praxi, nebylo uvažováno o její podstatnější změně (z důvodů propagandistických a politických)

Změny Ústavy v 50.letech

- v letech 1948 až 1960 byly doplňovány některé části ústavy novou úpravou
- týkalo se to např. státní občanství, voleb, soudnictví, národních výborů
- nejčastěji byly změny prováděny jen na úrovni prováděcích předpisů
- nejvýznamější změny
 - zákon o zlidovění soudnictví a ústavní zákon o soudech a prokuratuře (č. 64/1952 Sb.)
 - zákon o nabývání a pozbývání československého státního občanství (č. 194/1949 Sb.)
 - ústavní zákon o řízení národních výborů vládou (č. 81/1953 Sb.)
 - ústavní zákon o národních výborech (č. 12/1954 Sb.)
 - **ústavní zákony o volbách do NS a SNR (č. 26 a 27/1954 Sb.)**
- * změny ve způsobu volby do parlamentu, prezentované jako demokratizace voleb, na podstatě voleb se v totalitním režimu však nic nezměnilo

- * zrušení pevně daného počtu poslanců NS
- * úprava volebních obvodů (dle zásady, že počet poslanců má odpovídat určitému počtu obyvatel → 1/35 000)
 - teoreticky to mělo vést k větší zodpovědnosti poslanců a jejich úzkou vazbu na své voliče
- * konec institutu náhradníků při uprázdnění poslaneckého mandátu → nové volby
- * kandidáti do NS = automaticky kandidáti za Národní frontu (ta je svazem dělníků, rolníků a pracující inteligence a za kandidáty měli být voleni ti nejlepší z dělníků, členů JZD či příslušníků pracující inteligence)
 - vliv vládnoucího režimu maskován údajně větším rozhodováním lidu
- * 1954 - na základě těchto předpisů volby do NS i SNR

– **Osud kapitoly V.**, která pojednávala o slovenských národních orgánech

- * 1954 - obnovení diskuzí o jejich postavení, tím i diskuze o vztahu Čechů a Slováků
- * SNR byla na počátku padesátých let postížena personálně politickými procesy a perzekucemi, v letech 1950-53 prakticky nezasedala
- * duben 1956 - Politické byro (neboli politbyro) ÚV KSČ přijalo usnesení o nutnosti zvýšení pravomocí slovenských národních orgánů → neměla tím být ohrožena pozice komunistické strany, ani krok směrem k federalizaci či autonomii
- * usnesení bylo provedeno ústavním zákonem (č. 33/1956 Sb.) z 31.července 1956, pravomoci SNR a Sboru pověřenců se zvýšily v oblasti školství, kultury, zdravotnictví a zemědělství

• **změny politické situace**

- 1953 zemřel Stalin, hned po něm Gottwald
- nebyly naplněny naděje na větší politické změny a mocenské přesuny
- NS zvolilo prezidentem Antonína Zápotockého (další dělnický vůdce)
- ÚV KSČ přijalo v září 1953 usnesení o zahájení nového kurzu, ale snažilo se tak spíš vyhovět doporučení sovětského svazu
- XX. sraz KSSS - Chruščov, kritika Stalina (kult osobnosti, nezákonnost jeho vlády) → KSČ se poté měla také podívat na svoji minulost, zejména na politické procesy → část komunistů proreformní, zlepšení situace
- odbory - důraznější vyjadřování svých zájmů ohledně ochrany zaměstnanců, požadovaly větší podíl na řízení podniků
- Národní fronta - vyšší počet přijímaných členů
- celostátní konference KSČ 1956 → usnesení o likvidaci byrokratismu, změny v řízení ekonomiky, reflexe nejkřiklavějších příkladů nezákonnosti (požadavky novelizací trestního zákona a trestního řádu), ale pak proběhly prověrky v důsledku událostí v Polsku a Maďarsku (snažili se tam odstranit stalinistický režim) a zástánci významějších změn byli umlčeni
- 1957 - prezidentem Novotný (první tajemník ÚV KSČ) → opět propojení stranické a státní funkce
- druhá polovina 50.let - zaměření na ekonomické a sociální problémy, dovršení základů socialismu, cílem zmírnit společenské napjetí, nepřipustit vyhrcození vztahu strany a společnosti → to potvrdil i XI. sjezd KSČ 1958
- **Z hlediska dalšího ústavního vývoje bylo důležité, že nejvyšší orgány KSČ začaly hovořit o dovršení první fáze komunistického režimu a soustředily se na dobudování základů socialismu. To se promítlo do diskuzí o přípravě nové ústavy a do následných zásadních změn právního řádu.**

* *Vývoj ČS práva 1945 až 1989, Kuklík a kolektiv, strany 117 až 122, 143 až 146*

2.32. Vývoj rodinného a občanského práva 1949-1964

Občanské právo

- po Únoru 1948 cílená snaha o vybudování nového občanského práva, které je založeno na **ideologických tezích marxismu-leninismu** po vzoru Sovětského svazu
- odbourávaly se instituce a tradice ius civile (odtrhnutí od kontinentální civilistiky, která byla založená na římském právu)

- i přes velké snahy se odpoutání od *ius civile* nikdy nepodařilo a československé občanské právo mělo stále základ v římském právu - čs. OP se sice řadilo do právní rodiny **socialistického práva**, ale společné mělo pouze konkrétní instituty vzniklé na politickou objednávku
- vliv marxismu-leninismu, diktát stranického vedení KSČ, **snaha o beztřídní společnost** → OP mělo útočit na tradiční sociální vazby, rozrušovat je a vytvářet nové
- OP mělo být jedním z nástrojů k prosazení radikálních změn ve společnosti
- OP mělo napomoci **reformě státního zřízení**, jejímž cílem bylo:
 1. důsledně **regulovat oblast majetkových práv** – velmi přísná regulace (např. v důvodové zprávě k OZ 1950 bylo, že úpravy vlastnických vztahů spočívají v omezení), dohled státu nad veškerým majetkem
 2. **vychovávat jedince k novým hodnotám vlastní pro socialismus a komunismus** a zbavit ho kapitalistických návyků
- přísný státní centralismus – snaha státu autoritativně regulovat všechny oblasti každodenního života
- zatímco TZ měl mít funkci represivní, OZ měl funkci výchovnou – lidé se měli odnaučit vlastnit majetek a měli nahradit tento pocit spontánní představou věci kolektivně sdílet

Atributy OP, kterými se odlišovalo od kontinentálního pojetí

- **programová snaha o odstranění tradičních principů kontinentálního pojetí *ius civile* vybudovaného na základech římského práva**
 - kritika římského práva – straní buržoazii na úkor pracujících
 - římské právo prý vznikalo na jiných společenských základech
 - nové OP mělo odrážet zájmy lidu – dělnické třídy
 - OZ 1950 zachovával ještě většinu tradičních institutů x OZ 1964 byl radikální řez
- **odstranění tradičního právního dualismu rozlišující právo soukromé a veřejné**
 - dualismus je typický pro *ius civile*
 - soukromé právo je spojeno s vykořisťováním dělnické třídy
 - posunuté vnímání charakteru práva – vývoj společnosti měl končit odumřením práva a státních struktur
 - popřena soukromoprávní povaha občanského práva (díky centrální regulaci) – omezování základních principů – smluvní volnosti, autonomie vůle...
- **centralismus a kogentní právní úprava**
 - důraz na výchovné poslání OP a regulace soukromého života → posílení kogentních úprav na úkor dispozitivních
 - zostření státního dohledu nad dispozicí s majetkem – některé druhy smluv musely mít souhlas státního orgánu apod.
 - OZ 1964 připouštěl pouze absolutní neplatnost právních úkonů – to postihlo především závazkové právo (např. pokud ujednání o ceně v kupní smlouvě neodpovídalo cenovým předpisům, přestala platit celá smlouva)
- **snaha o potlačení individualismu a prosazování kolektivismu**
 - nadřazení kolektivního zájmu nad individuálním → snížení ochrany jednotlivce
- **třídní charakter práva**
 - ústřední motiv třídní antagonismus (třídní boj) – hybná síla evoluce lidstva, společnost je rozdělena do tříd, které pohání odpor proti nepřátelské vykořisťovatelské třídě - vlastnívýrobní prostředky, kterou nakonec svrhne a samy budou vládnout
 - třídní vidění společnosti se odrazilo v OP, hl. v průběhu právníkové dvouletky a na poč. 50. let přizpůsobení práva potřebám vítěze revoluce (dělnické třídy)
 - aplikace práva dle třídního hlediska – hl. 50. léta a počátek normalizace
- **rozdrobení tradičně rozsáhlé civilistické materie a zúžení občanského práva na majetkové právo**
 - tendence k silné oborové specializaci
 - rozdrobení občanského práva na kousky – nakonec se za OP považovalo jen majetkoprávní úprava
 - ostatní oblasti OP se staly samostatnými obory – právo rodinné, pracovní, pozemkové apod.
 - nové zákoníky – v první vlně zákon č. 265/1949 Sb. (o právu rodinném), v další zákoníky pracovního práva...

- **redukce funkce občanského práva na nástroj k prosazování hospodářských a ideologických cílů**
 - právo chápáno jako nadstavba hospodářské základny – funkce práva podřízena ekonomice státu – upevňování zásad plánovaného hospodářství
 - usměrňování jednotlivců a jejich vzájemných vztahů k plnění hospod. plánu
- **přehnaná snaha o zjednodušování právní úpravy**
 - OZ 1950 oproti ABGB redukován na necelou polovinu (ABGB prý bylo moc složité a laici tomu nemohli rozumět)
 - OZ 1950 zredukován ještě citlivě, OZ 1964 měl ale hodně mezer
 - inovace terminologie – aby byla srozumitelná laikům, např. „právnícká osoba“ → „organizace“

Periodizace

1. lidová demokracie (1.1.1951-31.3.1964) – budování základů nového právního řádu
2. socialismus (1.4. 1964 – 31.12.1982)
3. normalizace (1.1.1983 - 17.11.1989)

Ústavní základy OP

- 2.31– hl. čl. VI – znárodnění, základ všech odvětví, základy kolektivního hospodaření s půdou, vymezení nového pojetí vlastnického práva, zavedeno monopolní státní vlastnictví národního majetku a byly vymezeny kontury osobního vlastnictví, zakotvena ochrana soukromého vlastnictví, zavedeno komunální vlastnictví bez další úpravy, pracovní povinnost, rovnost mužů a žen, ...
- 2.40 - „Socialismus v naší zemi zvítězil“

Občanský zákoník 1950

- vydaný pod č. **141/1950 Sb.**, účinnost od 1.1. 1951
- sjednocení občanskoprávní úpravy na celém Československu (ABGB totiž neplatil na Slovensku)
- poplatný době (na rozdíl od OZ 1964 pouze **ovlivněn marxismem-leninismem**)
- kodifikační komise v čele s **Viktorem Knappem**
- cílem narušit tradiční „buržoázní“ principy a instituty
- koncepční předlohou byly **ruský občanský zákoník z roku 1922 a principy sovětské ústavy 1936 + předválečný návrh občanského zákoníku** (použit kvůli časové tísni)
- i přes ideologické inovace (princip nadřazenosti kolektivního zájmu, nová konstrukce vlastnického práva s preferencí socialistických forem vlastnictví) si **zachoval ráz civilního kodexu ve smyslu kontinentální tradice** – zachovány tradiční smluvní typy, typy obligací, věcných práv i obecné části
- vliv marxistické kritiky přirozených práv
- primární cíl - odstranění soukromého vlastnictví a jeho nahrazení kolektivní
- administrativní **regulace smluvní volnosti** podle potřeb hospodářského plánování (smluvní volnost je nástrojem vykořisťovatelů)
- plní **převýchovnou funkci**
- zavedení strukturovaného vlastnictví - rozlišení vlastnických typů (státní, družstevní, osobní, soukromé)
- zrušení institutu res nullius, resp. k deformaci na kategorii věcí ve vlastnictví státu a věci bez individuálního vlastníka
- zjednodušena úprava držby a vydržení
- zrušena zásada superficies solo cedit → stavby byly kvalifikovány jako nemovitosti
- derivativní nabývání vlastnictví - účinky převodu jsou v perfekci smlouvy, nikoliv zápisu do pozemkových knih

Občanský zákoník 1964

- zcela **deformován programem marxismu-leninismu**
- radikálností předčil i sovětský OZ
- nejkurióznější občanský zákoník historie kontinentálního práva
- ještě v roce 2011 byl v platnosti!
- vznikal v atmosféře konce 50. let, přijata nová ústava, která měla otevřít novou cestu (socialismus byl do- budován, nyní je **cesta komunismu**), ideologická rétorika však byla v kontrastu s realitou hospodářského vývoje
- práce na OZ započaty **na základě usnesení ÚS KSČ z 8. 12. 1960**
- měl vycházet z OZ 1950, ale zadání znělo, že nový OZ musí odrážet progresivní hospodářský a politický vývoj, OZ 1950 překonaný, nelze s ním budovat komunismus, je to brzda

- řada tradičních institutů vytlačena úplně či na okraj (eliminovány instituce držby, vydržení, služebnosti, nájemní smlouvy... x zavedeny alternativy v podobě osobního užívání...)
- **nové právní pojmosloví**
- veškeré potřeby měl zajišťovat **stát** prostřednictvím tzv. **služeb**, které měly nahradit závazkové vztahy mezi zákazníkem a poskytovatelem služby (namísto smluv se staly dominantním pojmem závazkového práva služby)
- **občanská výpomoc** – představa o socialistickém soužití – vzájemná výpomoc mezi občany, mělo to za následek rozvinutí šedé ekonomiky, **melouchaření** (stát totiž v zajišťování služeb selhával) → reakcí byly **Zásady pro poskytování některých služeb a oprav občany na základě povolení národního výboru** (č. 20/1965 Sb.), rezignace komunistického režimu -) **povolení určité formy soukromého podnikání**
- po vydání zákoníku bylo jasné selhání → **1982 novela** - návrat většiny stěžejních institutů

Související legislativa

- 2.33
- č. 99/1950 Sb., o **hospodářských smlouvách a státní arbitráži** - specifická povaha hospodářských smluv, základem pro hospodářské právo
- samostatný předpis **pro obchodní styky se zahraničím**
- 60. léta – tři samostatné kodexy, které byly vnímány jako společný základ občanského práva:
 - **zákoník mezinárodního obchodu** (č. 101/1963 Sb.)
 - **občanský zákoník** (č. 40/1964 Sb.)
 - **hospodářský zákoník** (č. 109/1964 Sb.)
- **pracovní vztahy se do 1965 řídily ABGB** (určitá ustanovení novelizována – č. 58/1965 Sb., 71/1958 Sb., 120/1950 Sb.) → prakticky fungovaly naráz dva občanské zákoníky, zákoník práce 1965

Rodinné právo

- **odštěpení rodinného práva od ObčZ**
- **kladné rysy:**
 - zrovnoprávnění manželů (celkové zlepšení postavení žen)
 - zrušena moc otčovská nad dětmi
 - zrovnoprávnění nemanželských dětí
 - stát podporoval sňatečnost bezúročnými manželskými půjčkami, podpora porodnosti
- **záporné rysy** - některé instituty ovlivněny marxismem-leninismem → **manžeství a rodina chápány jako společenská jednotka podřízená zájmu veřejnosti**

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

- v rámci právní dvouletky
- upravoval manželství a rodinu z ABGB
- zavedení **obligatorního civilního sňatku** (před národním výborem)
- **zrušil patriarchální moc a nahradil ji mocí rodičovskou** (oba rodiče měli při výchově stejná práva)
- **zrušení moci nad manželkou**
- zavedeno **majetkové společenství manželů** (souhrn majetku za dobu manželství)
- zrovnoprávnil postavení při rozhodování o výchově, majetku
- zreformoval proces **osvojení**
- **zrovnoprávnil nemanželské děti**

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

- původně měl být pouze novelou, nakonec ale zcela nový zákoník (bylo potřeba sjednotit roztržštěné právo)
- **ruší poručenství, ponechává pouze opatrovnictví**
- **odstranil „rodičovskou moc“ a nahradil ji institutem „práva a povinnosti rodičů“**
- **posílena úloha NV při společenské kontrole výchovy dětí**
- přenesení **majetkoprávní úpravy vztahu manželů do ObčZ**

učebnice (Linde, 2008) - str. 505-529 a 575-578

2.33. Právnická dvouletka

- již brzy po Únoru 1948 se vedení KSČ rozhodlo, že podpoří radikální přeměnu československého práva, aby odpovídalo změněným politickým, sociálním a ekonomickým poměrům „lidově demokratického státu“
- východiskem měla stát Ústava 9.května (2.31) + nejvýznamnější legislativní změny poválečného období a mělo jít o zásadní změnu právního řádu formou kodifikace, aby „svým obsahem a formou sloužila
 1. potřebám a funkci lidově demokratického státu a bylo jasným výrazem proměn hospodářské, politické a třídní struktury společnosti,
 2. bylo nástrojem, který aktivně působí při výstavbě socialismu, a
 3. který svým obsahem podporuje další vývoj a umožňuje jej pružností a konečně
 4. zajišťuje vše, čeho bylo již na cestě k socialismu dosaženo“
- nutnost kodifikací jedním ze zásadních bodů programového prohlášení vlády A.Zápotockého Národním shromáždění
- usnesením vlády ze dne 7. a 14. července 1948 bylo uloženo ministerstvu spravedlnosti, aby pokud možno do 1. září 1950 vypracovalo a předložilo ke schválení osnovy zákoníků, které spadají do působnosti ministerstva
 - mělo se jednat jak o normy procesní, tak i hmotněprávní a také o změnu v podobě organizace soudnictví
 - toto právo mělo být nově kodifikováno, a to způsobem odpovídajícím současným sociálním a hospodářským poměrům
- důležitým faktorem byl **unifikační efekt**, neboť zákoníky měly platit jednotně na celém území
- kvůli vyslovené lhůtě a také s ohledem na řízení, a tudíž plánované změny právního řádu se pro tento proces vžilo označení **právní dvouletka**
- ministerstvo již 1. září 1948 vytvořilo zvláštní kodifikační odbor a pro jednotlivé osnovy zákoníků i kodifikační komise a subkomise
- velký význam měla zejména tzv. politická komise ministerstva spravedlnosti, která nechala zřídit tři velké odborné kodifikační komise pro
 1. **Občanské právo** – ta se později rozdělila na komisi pro občanské právo hmotné a komisi pro občanský soudní řád
 2. **Trestní právo** – taky rozdělena na komisi pro trestní zákon a pro trestní řád
 3. **Zvláštní úkoly** – právo autorské, směnečné a šekové, část práva obchodního, známkové
- zvláštností vývoje bylo, že došlo k vytvoření dvou subkomisí pro občanský zákoník (Praha a Bratislava), kdy po následných jednáních mělo dojít ke skutečné unifikaci občanského práva
- ministerstvo spravedlnosti oslovilo vybrané profesory, soudy, státní zastupitelství, notářskou komoru, velké továrny, Svaz mládeže a další společenské organizace Národní fronty a požádalo je o potvrzení spolupráce
 - kromě **odborníků** (např. původně buržoazní profesori Solnař, Tureček, Štajgr, Andres, později i Krčmář) měl být zajištěn **lidový prvek** (dělníci např. z továren ČKD, Tesla, Křížík, odboráři, či osvědčení mládežnickí funkcionáři)
- kromě kodifikačních komisí bylo zřízeno i administrativně organizační oddělení, což bylo zvláštní studijní oddělení, které bylo pověřeno sledováním právní literatury a zákonodárství v SSSR a ostatních lidově demokratických republikách
- dále bylo zřízeno zvláštní informační a propagační oddělení, jehož úkolem bylo popularizovat práci na nových zákonech a informovat o ní veřejnost
- kromě ministerstva spravedlnosti se právní dvouletce podílelo i ministerstvo vnitra, a to zejména ve vztahu k trestnímu zákonu správnímu a odpovídajícím procesním předpisům
- práce na zákonících a dalších předpisech byla rozdělena na do tří fází:
 1. **Zpracování zásad všech připravovaných kodexů** (do poloviny roku 1949)
 2. **Práce na osnovách**
 - výsledkem byly tzv. elaboráty, které odpovídaly hlavám či kapitolám zákoníků, výjimkou byl zákon o právu rodinném, který byl vyčleněn ke zvláštnímu jednání (sjednocení s polským vzorem a přednostní přijetí)
 - za základ prací na občanském zákoníku byl vztah návrh nového čs. občanského zákoníku z roku 1937, který se nepodařilo přijmout do Mnichova
 - od poč. 1949 bylo zavedeno detailní týdenní plánování v rámci měsíčního bilančního vyhodnocování
 - výsledky prací v jednotlivých komisích byly předloženy odborným oddělením

3. Obhajoba výsledků

- konečná redakce v oddělení ministerstva spravedlnosti
- setkání s dělníky, zástupci společenských organizací a poslanci Národního shromáždění režim zakládal spolupráci na zákonících se zástupci pracujícího lidu
- dělníci měli hájit v kodifikacích třídní zájmy a profesorů např. vytýkali, že dávají příliš na odív svoji odbornost (tím, že používají mnoho latinských termínů), zákoníky měly být zbaveny všeho školského a zbytečného
- k 28.10.1949 byly návrhy všech osnov předloženy ministru spravedlnosti A. Čepičkovi s tím, že byl splněn „socialistický závazek“, který si ministerstvo „dobrovolně“ uložilo v lednu 1949
- do prací zasáhl IX. sjezd KSČ, který vytýčil generální linii výstavby socialismu a zákoníky měly být nejdůležitějším prostředkem, a také IV. sjezd čs. právníků, kde byly zákl. propagandistické motivy převedeny do právníkové mluvy
- významným prvkem kodifikačních prací se staly **sovětské zkušenosti a vliv sovětského práva**
 - „znalost zákonů Sovětské svazu a sovětské právní vědy je nezbytným předpokladem pro zdolání uloženého úkolu“
 - „právníci Sovětského svazu na podkladě marxismu-leninismu rozvíjejí bohatě právní vědu“
 - aby se všichni dobře seznámili se sovětskou právní vědou, byla organizována dobrovolná školení, dále bylo vyhotoveno 526 překladů právníkové literatury, učebnic a zákonů
 - snaha o maximální zužitkování sovětských zkušeností
- velmi důležité se ukázaly vztahy a konkrétní spolupráce i koordinace s některými jinými lidově demokratickými státy, zejména se sousedním Polskem, což se významně projevilo např. v rodinném a občanském právu
- probíhalo i klasické připomínkové řízení, především u jiných resortů, soudů a státních zastupitelství
 - např. trestní zákon správní byl podroben připomínkovému řízení ze strany národních výborů

Výsledky právníkové dvouletky

1. **zákon č.265/1949 Sb., o právu rodinném** (sladěn s polským zákonem, přijat přednostně již na podzim r. 49)
2. **trestní zákon**, č.86/1950 Sb.
3. **trestní řád**, č.87/1950 Sb.
4. **trestní zákon správní**, č.88/1950 Sb.
5. **trestní řád správní**, č.89/1950 Sb.
6. **občanský zákoník**, č.141/1950 Sb.
7. **občanský soudní řád**, č.142/1950 Sb.
8. **zákon č.100/1950 Sb., o podnikovém rejstříku**
9. **zákon č.243/1949 Sb., o akciových společnostech**

- právníkou dvouletkou byly vytvořeny základy pro podstatnou a celé jedno desetiletí trvající změnu československého právního řádu
- bylo vytvořeno právo, které otevřeně hlásalo, že se jedná o právo vyjadřující třídní, ideové a politické zájmy nového režimu, ideologické proklamace

* *Vývoj československého práva 1945-1989 – str. 122-129; * Vypracované otázky ke státnicím 2009/2010 z vakobobrů od uživatele Rothbard; * Právníková dvouletka – referát z vakobobrů od uživatele sniffer*

2.34. Vývoj trestního práva v letech 1948-1961

Rysy čs. trestního práva v 50. letech

- trestní právo jednou z nejdůležitější součástí lidově demokratického práva, socialistický typ
- třídní charakter a účel TP - chrání společenské vztahy
- akcentovaná výchovná role
- socialistický demokratismus (socialistické TP je na rozdíl od kapitalistického demokratické, protože chrání práva širokých mas pracujících)
- závazek trestat jednání namířené proti zájmům SSSR – projev proletářského internacionalismu
- tzv. socialistická zákonnost (přetvoření zásady není trestného činu bez zákona a není trestu bez zákona, vše se řídilo souladem se zájmy pracujícího lidu) - 1956 XX.sjezd KSSS odsoudil případy porušování soc. zákonnosti a řekl, že se na tom podílel trestní řád -) nový trestní řád
- trestní právo bylo prostředkem dosažení cíle nového režimu

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky

- Č. 231/1948 Sb.
- Hlavním účelem – stíhání odpůrců totality, vycházel také ze zákona z roku 1923, ale chráněn nebyl jen stát a celistvost, ale i lidově demokratické zřízení
- Znovuzavedení pojmu velezrada
- Velezrada, útok na život ústavních činitelů, vyděračství, válečné škůdnictví, tělesné poškození ústavních činitelů – mohlo být trestáno i smrtí
- Výrazné zvýšení trestních sazeb u většiny skutkových podstat
- 5 HLAV:
 1. Hlava: velezrada, sdružování proti státu, pobuřování proti republice, hanobení republiky
 2. Hlava: - zločiny proti vnější bezpečnosti státu – vyzvědačství, vyzvědačství proti spojenci, nedbalé uchovávaní státního tajemství, ohrožení obrany republiky, válečné škůdnictví, válečná zrada a nedovolené zpravodajství
 3. Hlava: - zločiny proti vnitřní bezpečnosti státu: skutkové podstaty ze zákona z r. 1923, zločiny podpory a propagace fašismu a podobných hnutí, zneužití úřadu duchovního, sabotáž a ohrožení jednotného hospodářského plánu
 4. Hlava: - zločiny proti mezinárodním vztahům republiky – prorada, neoprávněné opuštění území republiky, neuposlechnutí výzvy k návratu, poškozování zájmu republiky v cizině - umožnilo trestat emigraci nespojeného obyvatelstva, zločin hanobení spojeneckého státu
 5. Hlava – společná a závěrečná ustanovení, ustanovení o stíhání cizinců, o závěrečné lítosti, o ukládání trestů, o konfiskaci, propadnutí atd.
- Před tímto zákonem: Zákon na ochranu republiky z r. 1923
 - Č. 50/1923
 - Nejvýznamnější trestní zákon
 - Nejprve byl zaměřen proti stoupencům komunismu, ve 30.letech proti sudetským Němcům a po roce 1948 jím byli postihováni odpůrci komunistického režimu
- Zrušen trestním zákonem 1950.

Zákon O Státním soudu

- Č. 232/1948 Sb.
- Státní soud – nejdůležitější soudní orgán pro provádění politicky motivovaných řízení, konat řízení a rozhodovat o TČ podle předchozího zákona, Trestní zákon z r. 1950 to pak změnil pouze na 1.hlavu
- Před Státní soud – věci, u nichž bylo možné uložit trest smrti, trest odnětí svobody na dobu delší než 10 let, či případy, kdy to navrhl veřejný žalobce
- Prezident, viceprezident, občanští a vojenští soudci a soudci z lidu, vyšetřující soudce
- Veřejná žaloba – státní prokuratura (v čele státní prokurátor, podřízený přímo min. spravedlnosti)
- Obhajoba před státním soudem – pouze advokát zapsaný na zvláštním seznamu vedeném ministerstvem spravedlnosti
- Proces podle zákona z roku 1873

Trestní zákon z r. 1950

- Č.86/1950Sb.
- Vychází ze stalinského předpokladu o zostřujícím se třídním boji (tím se odůvodňovalo užívání represivních metod) – tuto teorii rozpracoval sovětský prokurátor Vyšinskij
- Opuštění původní rakouské (středoevropské) právní kultury
- TZ vychází z rozšiřování kriminalizace protispolečenských jednání – spáchání trestného činu se chápalo jako vyjádření politického nesouhlasu
- Nové pojetí – již ne „zločin“ ale „trestný čin“ (= čin nebezpečný pro společnost) – materiálně-formální pojetí trestného činu, i pokud jsou splněny znaky a nejedná se o nebezpečí pro společnost (nebo velmi nepatrné), můžeme opustit od stíhání, nebo se nejedná vůbec o TČ
- Přihlíželo se k míře zavinění, k osobě pachatele, k okolnostem přitěžujícím i polehčujícím
- Přestupky upravoval trestní zákon správní (88/1950 Sb.)
- Podle D. Císařové nebyl vliv sovětského práva na TZ z r. 1950 až tak velký, jak by se mohlo zdát, nepřijali jsme analogii v neprospěch pachatele
- TZ – část obecná a část zvláštní, věková hranice trestní odpovědnosti 15 let
- Obecná část – zavinění a formy trestné činnosti (i pokus, spolupachatelství, návod a pomoc ke spáchání trestného činu), nově definovaná i nutná obrana a krajní nouze, nepřičetnost

- Nově stanovuje i účel trestu (kombinace potrestání, převýchovy, zabránění další trestné činnosti a výchovné působení na společnost)
- Při srovnání s praxí je výsměchem ustanoven odstavce , že výkonem trestu nesmí být porušena lidská důstojnost
- Tresty – hlavní a vedlejší
 - Hlavní – trest smrti, trest odnětí svobody a nápravná opatření (odnětí svobody – max. výše 25 let, pak na doživotí)
 - Vedlejší tresty: ztráta čestných práv občanských, ztráta státního občanství, vyloučení z vojska, ztráta vojenské hodnosti, peněžitý trest, propadnutí jmění nebo propadnutí věci, zákaz pobytu, zákaz činnosti, vyhoštění a také uveřejnění rozsudku
- * Vedlejší trest bylo možno udělit pouze s trestem hlavním
- Nápravná opatření - 1-6 měsíců, stačí mírnější trest, na svobodě, výkon určitých prací, zaměstnání, ..
- Tzv. výchovná opatření – prostředky prevence či ochrany před osobami, kt. nebyli např. pro nízký věk či duševní poruchu trestně odpovědné, ale dopustili se jednání, kt. jinak bylo trestným činem (např. ochranná léčba, ochranná výchova, zabránění věci)
- mladiství 15-18 let, na 1.místě stát, na druhém jednotlivce
- Obecná část – 7 hlav
 1. HLAVA – účel trestního zákona
 2. HLAVA – základy trestní odpovědnosti
 3. HLAVA – působnost trestních zákonů
 4. HLAVA – tresty
 5. HLAVA – zánik trestnosti a trestu
 6. HLAVA – ochranná opatření
 7. HLAVA – společná ustanovení
- Zvláštní část – 10 hlav
 1. HLAVA – trestné činy proti republice
 2. HLAVA – trestné činy hospodářské
 3. HLAVA – trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných
 4. HLAVA – trestné činy obecně nebezpečné
 5. HLAVA – trestné činy proti rodině a mládeži
 6. HLAVA – trestné činy proti životu a zdraví
 7. HLAVA – trestné činy proti svobodě a důstojnosti člověka
 8. HLAVA – trestné činy majetkové
 9. HLAVA – trestné činy proti brannosti
 10. HLAVA – trestné činy vojenské (zákon z r. 1950 rušil dosavadní vojenský trestní zákon z r. 1855)
- Zvláštní část kritizována pro široké a vágní formulace
- Změněn r. 1956 (zákonem č.63/1956 Sb., účinnost od 1. 1. 1957) – měl napravit nejviditelnější nedostatky; reformami prošla zejména oblast trestů (odstraněny drakonické tresty, více se přihlíželo k okolnostem a osobě pachatele)

Zákon o trestním řízení soudním

- č. 87/1950 Sb.
- Rušil dosavadní úpravu trestního řízení Glaserova trestního řádu z r. 1873 i uherské procesní předpisy z r. 1896
- Patrné sovětské vlivy
- Upravuje především stadia trestního řízení – přípravné řízení, hlavní líčení před soudem, odvolací řízení, řízení o mimořádných opravných prostředcích (např. stížnost na porušení zákona)
- Rozhodující úloha v trest.řízení – prokurátor
- Státní prokurátor – přípravné řízení v činech podle I. hlavy zvláštní části TZ, pokud za ně zákon stanovil trest smrti, odnětí svobody na doživotí nebo jehož dolní hranice byla nejméně 10 let
- Mimo tyto činy – přípravné řízení okresní prokurátor (v jehož okrese byl TČ spáchán); tomu nadřizen krajský prokurátor a jemu generální
- prokurátor zahajoval vyšetřování, vedl výsledky, důkazy, rozhodoval o uvalení vazby, podával žalobu soudu, poté hlavní líčení - veřejné, odvolací řízení
- Prokurátor – rozhodnutí o vlastním výkonu trestu
- poměrně záhy proměněn - 1952 zákon o soudech a prokuratuře, znění pak z roku 1953

Trestní zákon správní a trestní řád správní

- č. 88 a 89/1950 Sb.
- TZ správní – trestání přestupků (=činů menší společenské nebezpečnosti než byly trestné činy), definice přestupků a trestů, odnětí svobody na 6 měsíců, pokuta, pokárání, zákaz pobytu, ...
- Trestní řád správní – trestní řízení před komisemi národních výborů

Zákon na ochranu míru

- č. 165/1950 Sb.
- Přísné trestní sazby za podněcování k válce a její propagaci
- Nepromlčitelnost zločinů proti míru

Zákon č. 102/1953 Sb. (změna trestního zákona správního)

- nejzávažnější přestupky projednávány už ne národními výbory, ale soudy
- snaha o prohloubení výchovného účinku trestů za přestupky

Zákon o trestním řízení soudním z roku 1956

- Č. 64/1956 Sb.
- Procesní zákon
- Součást reformy právního řádu z tzv. právníké dvouletky (viz otázku 33), původní TZ využit k první vlně perzekucí
- Snaha odstranit ty části trestního řízení, kt. umožnily dopouštět se nezákonností v politických procesech
- Základní zásady trestního řízení, výslovně presumpce nevinny, právo na obhajobu, volné hodnocení důkazů, obžalovací, legality, ...nemělo stačit pouhé doznání
- Zřízení institut vyšetřovatelů prokuratury - zpřesněny podmínky zahájení řízení
- Zaveden institut předběžného projednání obžaloby soudem, posílena role soudem

Zákon o umělém přerušení těhotenství

- trestání osob, které navedli ženu k potratu, z roku 1958

Trestní zákon 1961

- Byla přijata nová ústava → rekodifikovat právní odvětví, změna pojetí trestání NV (zavedení MLSu)
- Č. 140/1961 Sb.
- Vychází z představy, že společnost vstoupila do nového socialistického stádia vývoje
- Nahrazuje represi výchovným působením na odsouzeného
- Po mnohých novelizacích platil až do přijetí trestního zákona č. 40/2009 Sb.
- **Obecná a zvláštní část**

– Obecná část

- * účel TZ - chránit společenské a státní zřízení ČSSR, vlastnictví,..
- * materiálně-formální definice TČ (muselo být: společenská nebezpečnost vyšší než nepatrná (i když jinak obsahovalo prvky TČ), zavinění), pokus a příprava forma trestné činnosti
- * Důraz na ochranu společnosti před pachateli trestné činnosti
- * Snížení trestní sazby (odnětí svobody na max. 15 let, zrušeno doživotí, trest smrti prohlášen za vyjíměčný)
- * Pracuje s podmíněným odsouzením, podmíněným propuštěním, upuštěním od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti
- * Upravuje stíhání mladistvých (15-18 let)

– Zvláštní část – 12 hlav

- * I. Hlava – trestné činy proti republice (tři oddíly; 1. upravuje vlastizradu, rozvracení republiky, teror, záškodnictví, sabotáž, pbuřování, hanobení republiky a jejího představitele, požkozování státu světové socialistické soustavy, zneužívání náboženské funkce; 2. upravuje vyzvědačství, ohrožení státního tajemství, opuštění republiky; 3. upravuje TČ proti obraně vlasti)

- * II. Hlava – trestné činy hospodářské (pět oddílů; 1. upravuje spekulaci, nedovolené podnikání, zneužívání socialistického podnikání, ohrožení hospodářského tajemství, neplnění úkolů při provozu soukromého hospodářství, poškození spotřebitele; 2. upravuje TČ proti hospodářské kázní, 3. upravuje TČ proti majetku v socialistickém vlastnictví, 4. upravuje ohrožení devizového hospodářství, 5. upravoval nekalou soutěž)
- * III. Hlava – TČ proti pořádku ve věcech veřejných (1. oddíl – TČ proti výkonu pravomoci státního orgánu a orgánu společenské organizace a veřejného činitele, útok na veřejného činitele; 2. oddíl – zneužití pravomoci veřejného činitele, 3 – úplatkářství, 4 – schvalování, neoznámení, podněcování atd. TČ, 5 – jiné formy rušení činnosti stát. orgánu)
- * IV. Hlava – TČ obecně nebezpečné
- * V. Hlava – TČ hrubě narušující občanské soužití
- * VI. Hlava – TČ proti rodině a mládeži
- * VII. Hlava – TČ proti životu a zdraví
- * VIII. Hlava – TČ proti svobodě a lidské důstojnosti
- * IX. Hlava - TČ proti majetku
- * X. Hlava - TČ proti lidskosti
- * XI. Hlava – TČ proti brannosti
- * XII. Hlava – TČ vojenské

Nový trestní řád

- č. 141/1961 Sb.
- Snaha, aby se neopakovaly nejkřiklavější nezákonnosti (první poloviny) 50. let
- Snaha zvýšit úlohu pracujícího lidu a jeho organizací
- Snaha o prohloubení „socialistické demokracie“
- Orgány činné v trestním řízení (vyšetřovací orgány, prokurátor, soud) - mají posupovat tak, aby zaručili ústavou daná práva a svobody
- Zásada presumpce nevinny
- Zásada obžalovací (možnost stíhat jen na základě žaloby předložené prokurátorem)
- Zásady objektivní pravdy, ústnosti a veřejnosti
- Zásada volného hodnocení důkazů
- Zásada co nejširší spolupráce orgánů činných v trestním řízení se společenskými organizacemi
- Zásady sloužily jako vodítko pro interpretaci
- Spol. organizace mohly upozorňovat orgány činné v trest. řízení na porušování socialistické zákonnosti + mohly působit jako společenský žalobce/obhájce a mohly nabízet záruky za obžalovaného

TRÍDNĚ PERZEKUČNÍ CHARAKTER BYL SICE ZMÍRNĚN, ALE NEZMIZEL ÚPLNĚ

* *Právní dějiny na území ČR (Jiří L. Bílý); * Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 89 (Jan Kuklík a kol.); * Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989 (Karel Malý, Ladislav Soukup a kol.); * Zákon č. 231/1948 Sb. Na ochranu lidově demokratické republiky; * Zákon č. 86/1950 Sb.*

2.35. Vznik JZD a zemědělskodružstevní právo

Pozemková reforma

- 21.3.1948 - Klement Gottwald - program pozemkové reformy
- nejvyšší možná výměra půdy v soukromých rukou – 50 ha
- zákon č. 43/1948 Sb. - o zemědělském úvěru - půjčky státu zemědělcům na stroje - k zvýšení zemědělské produkce
- zákon č. 44/1948 Sb. - o změně a doplnění zákona o revizi pozemkové reformy – úprava přidělového řízení; stát mohl převzít i statky pod 50 ha
- zákon č. 45/1948 Sb. - změnil ustanovení zákona o úpravě dělení zem. podniků v pozůstal. řízení...- zcizování půdy jen se souhlasem ONV
- **zákon č. 46/1948 Sb. - o nové pozemkové reformě** = o trvalé úpravě vlastnictví k zem. a lesní půdě
 - omezení vlastnictví půdy jednotlivce na 50 ha
 - půda patří těm, kdo na ní pracují
 - NUCENÝ VÝKUP = vyvlastnění za náhradu (peníze na vázané účty) - půda výkonných zemědělců a rodinných příslušníků nad 50 ha (mohli si určit) + půda vlastníků, kteří na ní trvale nepracují bez ohledu na výměru + půda právnických osob (do 1 ha nechali)

- SPEKULAČNÍ PŮDA - vlastník koupil, ale sám neobhospodařoval, pronajímal
- výkupu nepodléhala: půda státních podniků, JZD, zděděná a obdělávaná půda,...
- SOUPIS PŮDY - i s právy na ní vázajícími, vlastník nad 50 ha; za špatně provedený - sankce (pozdě, chyby úmyslné), výpověď min. zemědělství nebo jiný orgán, i veřejnou vyhláškou po sklizni
- NÁRODNÍ POZEMKOVÝ FOND - spravování vykoupené půdy + její příděl - drobným pachtýřům, malozemědělcům poškozeným válkou, malým a středním zemědělcům, kterým byla půda zabavena po roce 1930,...
- přídělci omezení při dalším nakládání s půdou, pracovat osobně
- MÍSTNÍ A OKRESNÍ ROLNICKÉ KOMISE - provádění poz.ref. na nejnižší úrovni
- do května 1951 vykoupeno 250 000 ha půdy

- zákon č. 47/1948 Sb. - o technicko-hospodářských úpravách pozemků = scelovací zákon
- zákon č. 49/1948 Sb. - o zemědělské dani - zvláštní daňové podmínky pro osoby provozující zem.hospodářství

→ scelování + daně → ve prospěch vznikajících družstev

Vznik JZD

- zemědělské družstevnictví definováno už v Ústavě 9.května 1948 jako „lidové družstevnictví
- červenec 1948 - zřízena Ústřední rada družstev (ÚRD) (Slovenská rada družstev) → zrušeny předchozí družstevní svazy (členové většinou přešli do nových družstev) → družstevní hnutí centralizována → umožněno stranické zasahování do jeho činnosti (posílení role strany dalším znárodněním – šlechtitelské a výzkumné zemědělské ústavy)
- ÚRD – důležitá role – všechny existující a vznikající družstva jí podřízena
- podzim 1948 - vedení KSČ rozhodlo o nutnosti přetvořit československé zemědělství podle socialistického modelu kolektivizace a velkovýroby – vzorem SSSR
- listopad 1948, zasedání ÚV KSČ - K. Gottwald formuloval novou politiku jako tzv. socializaci venkova - zřizování státních traktorových stanic, společných výkrmů, podpora družstevnictví a zbavení vlivu vesnických boháčů – kulaků
- prosinec 1948, další zasedání ÚV KSČ – návrh na vytvoření jednotných místních družstev, případně jednotných vesnických družstev – došlo by ke sjednocení všech družstev v obci+scelování pozemků → tento koncept opuštěn → vytvořeno **Jednotné zemědělské družstvo (JZD)**
- Slovensko – odlišná právní úprava družstev - Jednotná rolnická družstva (JRD)

Jednotné zemědělské družstvo

- zákon č. 69/1949 Sb. - o Jednotném zemědělském družstvu - 23.února 1949
- samostatná právnická osoba
- o zakládání, orgánech, hospodaření, nabývání/(pozbytvání - neupravoval moc) členství v JZD → odstranění družstevní roztržitosti (původně strojní družstva, horská pastevecká družstva,...)
- jen jedno v obci – pokud více → sloučení
- dozor nad nimi ministerstvo zemědělství
- mohlo využívat možností daných zemědělskými zákony z 21. března 1948 = scelovat pozemky, podporovat mechanizaci, věnovat se řemeslné výrobě,...
- pro vznik se předpokládal **přípravný výbor** a řádné orgány volené na **valné hromadě**
- mohlo jednat za své členy i nečleny v obci, vyžadoval-li to veřejný zájem
- nejprve zakládána na nejvhodnějších místech – pozitivní vzor pro ostatní, agitace
- STÁTNI STATKY - hospodařily na státní půdě získané konfiskacemi a znárodněním; existovaly paralelně s JZD a samostatně hospodařícími rolníky
- vyzdvihována zásada dobrovolnosti – ta zajištěna legislativními kroky – ale začíná šikana a znevýhodnění těch rolníků, kteří odmítali kolektivizaci
- Vzorové stanovy JZD - březen 1949 - ministr zemědělství + ÚRD
 - podle nařízení se staly zvláštním druhem právního předpisu – závazné pro JZD, odchýlení možné jen výjimečně (postupně se měnily)
 - společně s nimi vytvořen Jednací řád JZD
- zákon č. 27/1949 Sb. - o mechanizaci zemědělství
 - nucený výkup zem. techniky - zisk pro státní účely (strojná a traktorové stanice)
 - zřízeno Ústředí pro mechanizaci zemědělství

- vládní nařízení - povinné uzavírání smluv o dodávkách - 1949
 - množství stanovoval ONV, následně zpřísněno oběžníkem ministerstva-vnucování nesplnitelného plánu → zabavování majetku
 - VELKODISTRIBUČNÍ POTRAVINÁŘSKÝ PODNIK - výhradní právo výkupu a prodeje potravin a nápojů + zřízení výkup zemědělských produktů od zemědělců (skladování, přidělování zpracovatelům)
- vládní nařízení - k ÚRD zřízeny zemědělské referáty krajských a okresních národních výborů
 - cíl - společné obdělávání půdy v celé vesnici pod vedením JZD

3 Typy JZD podle stupně společného hospodaření

1. Společný osev při zachování mezi jednotlivých pozemků; družstvo zajišťovalo sousedskou výpomoc
 2. Rozorání mezi a sklizeň se rozdělovala podle vložené výměry pozemku
 3. Družstevníci hospodaří na společných pozemcích (podporováno KSČ) - rozdělení podle práce, vložené výměry
- Řada družstev organizovala i společnou živočišnou výrobu, otázky společného hospodaření, přerozdělování řešily Provozní řády JZD, roli definitivně ztratila ÚRD - 1950 přeneseny na min. zemědělství a jeho Hlavní správu JZD

Postihy nepohodlných lidí

- 1950/1951 KSČ nespokojena s tempem kolektivizace → urychlení → další potlačení vesnických boháčů – trestní stíhání - za tento rok potrestáno skoro 50 000 zemědělců (pokuty, konfiskace, vězení)
- podstatné zvýšení původních úkolů první pětiletky - požadavek na zakládání JZD 4. typu se společnou rostlinou a živočišnou výrobou, nedělitelných fondů a odměňování podle pracovních jednotek, ne s ohledem na vloženou půdu
- půda ve vlastnictví členů, ale JZD rozsáhlé uživatelské právo
- naléhání KSČ na vylučování vesnických boháčů (kulaků) s majetkem nad 15 ha půdy z družstev (1961 zmírněno)
- zákon č. 65/1951 Sb. - o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy
 - omezení vlastnických práv k půdě - prodej, dědění v rodině - nutný souhlas ONV
 - z družstva na soukromou osobu nelze převést půdu
- POLITICKÉ PROCESY – Babický případ – trest smrti, žalář, vystěhování nepohodlných rodin+zabavení jejich majetku
- dodávkové úkoly byly zvýšeny i na malá hospodářství do 2 ha + výměna zvířat (plemenná do JZD)
- tresty za neplnění výkupních závazků, porážky hospodářských zvířat (radši než aby je dali)
- MÍSTNÍ KULACKÉ SEZNAMY - děti kulaků nemohly studovat
- Akce K = akce kulak – směrnice ministra vnitra,.. o uspořádání některých poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů-1951
 - jako trest pro kulaky hlavně propadnutí majetku a zákaz pobytu v dosavadním bydlišti i pro rodinné příslušníky – celkem 1800 rodin
 - směrnice fakticky nahrazovaly platnou právní úpravu
 - hrubé porušení Ústavy 9. května – svoboda pobytu
- zákon č. 77/1952 Sb. - výběr daní na základě třídního principu – zvýšení pro kulaky až o 30 %
- zákon č. 56/1952 Sb. - o dávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků
 - uzákoněna zvýšená dávková povinnost pro kulaky (10 % oproti ostatním zemědělcům), ostatní zemědělci mohli přebytek volně prodat
- Vzorové stanovy JZD - 1953 vytvořeny nové
 - předpisy pro další postup v kolektivizaci, vztahovaly na družstva III. a IV. typu - činnost družstev plně podřízena státnímu plánování
 - pozemky vložené členy do družstva zůstávaly jejich soukromým vlastnictvím - JZD k nim získávalo tzv. užívací právo, družstevník právo na příděl záhumenkového pozemku na pěstování plodin k vlastní spotřebě

- členy družstva nemohou být kulaci ani jiní vykořisťovatelé
- ve státních rukou celkem asi 1 milion ha půdy
- objevuje se vystupování z družstev - KSČ nepočítala → reakce KSČ - výhody pro družstva, odvolání kulackých seznamů, projevílo se až v roce 1955 + další postih ostatním
- klesala efektivita kvůli tomu, neblaze peněžní reforma

Zemědělskodružstevní právo

- zvláštní odvětví vzniklo v roce 1953
- 28.května 1958 - usnesení KSČ o dokončení přechodu k socialismu – likvidace kulaků jako třídy
- opatření k získání úpadkových statků – do rukou JZD nebo státního statku – když ne, mohli přikázat majetek socialistickému sektoru – nucený pacht - užíván JZD často bezplatně
- zákon č. 49/1959 - o Jednotných zemědělských družstvech (kromě toho např. o zemědělské dani, výkupu zem. výrobků,..)
 - zpřesnění družstevního vlastnictví (potvrzeno v Ústavě 1960 a novém občanském zákoníku)
 - dobrovolnost - připuštěno její porušování v minulosti
 - družstevní demokracie – podřízení menšiny většině
 - státní řízení, hmotná zainteresovanost, upevňování svazku dělnické třídy s pracujícími rolníky
 - vznik, orgány, slučování pozemků, vypořádání stran po zániku členství,...
 - *Vzorové stanovy JZD* (upravení vnitřního života družstva; podle nich každé JZD konkrétní stanovy - převzít ustanovení zásadní povahy) tvořily se zákonem jeden celek
 - také vytvořeno: vzorový prac. řád, pokyny pro odměňování za práci v JZD, vzorové výkonové normy → družstva je nahradila vnitřními předpisy
 - JZD = zvláštní druh právnické osoby, hl. fce - zemědělská výroba
 - JZD se řídilo hospodářským zákoníkem, financování dle finančního práva
 - JZD na vesnicích - i funkce společenské organizace
 - nejvyšší orgán – *členská schůze* – povinná účast všech členů
 - nevyšší člověk – předseda, jemu pomáhal zootechnik, agronom, ekonom
 - kontrolní a revizní komise
 - upraveno členství v družstvu - věk 15 let, písemná přihláška → projednání představenstvem; po ukončení členství – složitá právní situace – částečné vyplacení + navrácení většinou jiné horší půdy
 - člen - určitá práva a povinnosti
 - odměňování podle pracovních jednotek nebo pevně stanovené peněžní odměňování
 - družstevní kázeň
 - změna státního řízení JZD - výrobní zemědělské správy - řízení JZD i státních statků
- 60.-70.léta – slučování menších družstev – vytváření kooperací bez pr.subjektivitu x společný zemědělský podnik s pr.subjektivitou (platilo i pro jiné socialistické organizace)
- začátky práva ochrany životního prostředí
- 1968 – posílení družstevní demokracie – zákon o provozování přidružené výroby JZD, financování družstev a jejich hospodaření - nařízení o ekonomických nástrojích
- 70.léta – tlak na novou právní úpravu družstevnictví – Sjezdy JZD nahrazeny Svazem družstevních rolníků (součást Národní fronty)
- zákon č. 122/1975 - o zemědělském družstevnictví – 13.listopadu 1975
 - posílení státního dozoru, odstranění některých rozdílů mezi členy JZD a jinými zaměstnanci
 - JZD charakterizováno jako lidové družstvo, dobrovolné sdružení pracujících rolníků, dobrovolná společenská organizace
 - úkol JZD - socialistická zemědělská velkovýroba
 - upravení pojmu práva družstevního užívání ve vztahu k pozemkům sdruženým ke společnému družstevnímu hospodaření = neúplatné a časově neomezené právo
 - zrušena povinnost vrátit bývalému členovi jeho pozemky při ukončení členství
 - Vzorové stanovy JZD - vydány k provedení zákona
 - zákon č. 123/1975 - o užívání půdy a jiného zemědělského majetku k zajištění výroby
 - vlastník povinen oznámit Národnímu výboru, že není schopen plnit své povinnosti k půdě – měl být donucen, aby daroval půdu státu
- 80.léta - některá JZD – zavádění podnikatelského prostředí do centrálně řízené ekonomiky – JZD Slušovice
- zákon č. 90/1988 Sb. - o zemědělském družstevnictví – 15.června 1988
 - měl zajistit větší efektivnost a produktivitu práce, prohloubení družstevní demokracie
 - KSČ jádrem družstevních kolektivů

- posílení péče o družstevníky – vzdělání,...
- zvýšení hospodářské samostatnosti JZD
- odpovědnost družstva za ochranu životního prostředí
- upuštění od Vzorových stanov
- možnost soudního přezkumu při vyloučení z družstva
- ve výsledku žádné zásadnější změny – konec režimu

- POZEMKOVÉ PRÁVO - mělo být zvláštním právním odvětvím, ale použito jen právnických fakultách (právní vztahy týkající se půdy + účelová kategorizace půdy)

* *Vývoj ČS práva 1945 až 1989, Kuklík a kolektiv, strany 196-217, 625-633; * (inspirovala jsem se ještě co do podrobností kouskem státnicových otázek 2009-2010, ale přesnej název neřeknu páč mi vako nějak blbnou)*

2.36. Právní formy perzekucí a politické procesy 1948-1956

- hlavní vlna politických procesů – 1948- 1955; nikdy však zcela nevyzimely (ani v 60. letech) a jejich význam v období normalizace znovu vzrostl
- systematická, masová a plánovaná snaha likvidovat potenciální politické protivníky, atmosféra podezírání a strachu
- represivní složky – např. StB (= Státní bezpečnost) - napojeni na SSSR, významná úloha sovětských poradců
- StB – funkce: zpravodajské, policejní a vyšetřovatelské; metody: provokace, nasazování agentů, kruté a nezákonné metody vyšetřování (mučení a psychické týrání zatčených, obviněných i vězňů), bití hlavou o stěnu, ...
- Právní základ organizace a činnosti StB. – zákon č. 286/1948 Sb. O Národní bezpečnosti
- StB složkou SNB (Sbor národní bezpečnosti)
- Tzv. monstrprocesy – veřejně projednávané, odstrašující procesy → jeden z charakteristických rysů stalinismu (v Československu trvaly nejdéle, byly nejkrutější, vyznačovaly se širokým záběrem obětí a vysokým počtem trestů smrti)
- Soudily nejen soudy, ale i NV, souzeny i osoby roznášejí letáky či neúspěšní emigranti
- Nejvýznamnější procesy byly dopředu projednány politickými a bezpečnostními orgány – zde bylo rozhodnuto o vině i trestu.
- Zásada veřejnosti zneužita a pokroucena – veřejná hlavní líčení sloužila k propagandistickým účelům
- Některé politické procesy (zejména s důstojníky a vojáky) se konaly s vyloučením veřejnosti
- Obžalovaným bylo řečeno, jak mají na otázky odpovídat (nazpaměť) → zinscenované procesy, soudní divadla, justiční vraždy
- V jednotlivých krajích rozhodovaly o obžalovaných tzv. bezpečnostní pětky (příp. trojky) – místní komunističtí funkcionáři.
- Výběr obětí sledoval politické cíle, oběti i z řad KSČ.
- První procesy měly potvrdit správnost „Února 1948“ + byly odvetou proti politickým odpůrcům z let 1945–48
- Vykonstruované obvinění z protistátní činnosti soc.dem a nar.soc. → případ **Milady Horákové** (v jejím procesu také Vojtěch Dunder, Fráňa Zemínová, Zdeněk Peška, Závěš Kalandra atd.) – obvinění z rozsáhlé protistátní činnosti, velezrady, vyzvědačství, vyzrazování státního tajemství atd. (pozn. 26. 6. 1950 poprava – Den památky obětí komunistického režimu)
- Trest smrti nad ženou – protesty světové veřejnosti
- (V té době min. spravedlnosti – A. Čepička, min. vnitra – V. Nosek) - instruktážní porady na přípravu a režii procesu (i se soudci z lidu), advokati také připraveni - procvičovány otázky, ..., veřejnost byla vybírána (dělníci)
- Další známý případ – **gen. Heliodora Píky** (také popraven; 1949)
- Postižení důstojníci, kteří za 2.sv.v. bojovali na Západě, legionáři 1.sv.v., důstojníci známí svými demokratickými postoji, váleční letci, vojenští zpravodajští důstojníci, vojenští atašé, sportovci armádních klubů, nepohodlní vojenští soudci, církevní představitelé (zejména římskokatoličtí), sportovci, tvůrci přeměny čs.ekonomiky na centrálně řízenou (hledání viníci neúspěchu), představitelé typických prvorepublikových organizací – Orel, Sokol, Junák a další
- Na místní úrovni tzv. *kulacké procesy se zemědělci* – měli zastrašit odpůrce kolektivizace (zaměřeny proti vesnickým bohatcům či kulakům; obvinění i z úmyslu ničit úrodu, neplnit dodávkové povinnosti atd. – provokace StB)
- Největší kulacký proces – „**případ Babice**“ (členové ilegální skupiny, v čele provokatér StB – zastřelili 3 funkcionáře KSČ; do skupiny patřili i kněží – případ posloužil i k odsouzení „agentů Vatikánu“, případ propagačně využít, v babických procesech odsouzeno více než 100 osob)
- Rostoucí napětí studené války → komunismus hledá oběti i ve vlastních řadách (procesy řízeny sovětskými poradci) – nejznámější proces s **Rudolfem Slánským** (1952), generálním tajemníkem ÚV KSČ - prý v čele

protistátního spikleneckého centra, zpočátku se bránil, pokus o sebevraždu, cílem ho psychicky zlomit, unavit, podařilo se, ze 14 obžalovaných v tomto procesu 11 židovského původu, 11 trestů smrti, 3 doživotní tresty, žádosti o milost zamítnuty, dopad i na jejich rodiny

- 1954 – proces s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty (mezi nimi i Gustáv Husák)
- První pol. 50. let - procesy na Slovensku neprovázela taková brutalita a tak přísné tresty jako v Čechách; hlavní vlna v druhé pol. 50.let (rok 1958 – „rok procesov“), s církevními představiteli ještě v 60. letech
- Výslechy – kruté mučení, snaha obžalované psychicky zlomit, vyhrožování
- Předsednictvo ÚV KSČ – tajná instrukce o osudu příbuzných odsouzených z politicky motivovaných procesů – přestěhování z velkých měst, snížení sociálních dávek, omezená možnost studia
- 1952 zrušen Státní soud (jeho pravomoci převzaly krajské soudy)
- Po smrti Stalina a Gottwalda v r. 1953 hlavní vlna polit. procesů skončila; byla pozměněna forma represí
- 1955 – rehabilitační komise, rehabilitováno jen pár bývalých komunistických funkcionářů

Tábory nucených prací

- 1948 – 54 – propracovaný systém táborů nucených prací (zákon č. 247/1948 Sb. O táborech nucených prací)
- Přijetí zákona dva důvody – nespokojenosti s režimem vyvolané smrtí Beneše a nedostatek pracovních sil pro doly a těžký průmysl
- Kromě odsouzených pachatelů (politických vězňů) také osoby, které se „provinily“ sociálním původem – bývalí podnikatelé, živnostníci, kulaci, příslušníci „buržoazní“ inteligence a také osoby „práci se vyhýbající“
- Podmínkou – tělesná a duševní způsobilost, věk 18 – 60let
- O zařazení do TNP rozhodovaly komise vytvářené krajskými národními výbory
- Na vyhledávání vhodných osob se podílely orgány SNB (Sbor národní bezpečnosti), národní výbory, orgány národní fronty, úřady ochrany práce, odbory, Svaz mládeže, Svaz jednotných zemědělců
- akce T-43 měla v roce 1949 přivést desetitisíce lidí, tak moc se nerealizovala, využito k vystěhování (prostor pro KSČ, StB,..)
- Doba pobytu 3 měsíce až dva roky, mohla být však opakovaně prodloužena, často spojeno s vyklizením bytu, uvalením národní správy na majetek, ...
- Podmínky často velmi špatné, těžká fyzická práce
- TNP – např. tábor Vojna u Příbrami, České Budějovice I. a II., Kladno, Dolní Jiřetín, Ostrava-Kunčice, Ostrava-Vítkovice, Oslavany, Jáchymov...
- Tábor Mírov – pro bývalé důstojníky + zvláštní tábory pro ženy
- Slovensko – např. v Ilavě, Nováčích
- Trestní zákon a trestní zákon správní - v TNP mohl být odpykáván trest odnětí svobody, byly jsme ale zařazovány i osoby, které si už trest odpykaly, ale nebyl důvod se domnívat, že se „polepšily“
- 1954 – celý systém zrušen
- Kromě TNP i zvláštní nápravně pracovní tábory pro výkon trestu odnětí svobody a donucovací pracovní (klasická vězeňská zařízení)
- Političtí vězni – ve velké většině případů do uranových dolů v Příbrami a Jáchymově

Další formy perzekuce

- administrativní
- majetkové
- ekonomické
- v pracovněprávních vztazích
- v sociálním zabezpečení
- čistky na vysokých školách – muselo odejít 4,5 tisíce nepohodlných studentů, dále také pedagogové; studenti nahrazení třídně „nezávadnými“, pedagogové zastánci marxistického světového názoru
- vojenské jednotky pro politicky nespolehlivé – pomocné technické prapory (PTP) – sloužili beze zbraní a nosili černé pásky – označení černí baroni – práce v dolech, hutích, na stavbách + perzekuce (např. při studiu, v zaměstnání) i po skončení služby

→ Z pohledu komunistů perzekuce splnily svůj účel - rozbita možná organizační a personální základna pro protikomunistický odboj, který se tak na domácí půdě nepodařilo zorganizovat v větším rozsahu (vyjímkou byly akce izolovaných skupin, např. pokus bratří Mašínů a jejich společníků získat se zbraní v ruce prostředky pro útěk z Československa)

* *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 89 (Jan Kuklík a kol.)*

2.37. Vývoj veřejné správy 1949-1960

Obecná charakteristika

- obtížná, vládnoucí ideologie se vyvíjela
- po Únoru 1948 začala být budována nová, tzv. **lidově demokratická správa a správní právo**
- v nové správní soustavě důležitou úlohu - masové organizace, **KSČ, složky NF** (hodně stranické)
- nejvýznamnější prostředkem vlivu KSČ byla její **kádrová politika**, tzn. výchova, výběr a rozmísťování personálu státního aparátu
- funkce státu se výrazně rozšiřovaly - **KSČ se snažila řídit téměř všechny oblasti spol. života** - normy správního práva se objevovaly takřka ve všech právních oblastech, **opouští se dualismus soukromého a veřejného práva**, zdůrazňuje se veřejnoprávní dimenze všeho
- ústup od dvoukolejnosti správy směrem k **etatizaci veřejné správy** a opouštění dělby moci ve prospěch **konceptu jednoty moci**
- došlo sice ke zjednodušení, zprůhlednění a unifikaci všeobecných správních předpisů, ale **neúměrně narůstala produkce podzákoným norem**
- **znaky správního práva**: rozsáhlost, rozmanitost, v systému práva má velký význam, výrazná proměnlivost a pružnost (úzce spjato s politikou, reaguje na změny v hospodářství apod.)
- trochu rozpor mezi projevovaným odmítnutím minulosti a faktickou kontinuitou orgánů i norem (správní řád 1928)
- vznikala celá **nová odvětví státní správy a práva** – př. plánování, výkup, výstavba průmyslu apod., někdy přetrvával název odvětví, ale zcela se změnil jeho obsah (sociální zabezpečení)
- **správa po 1948** – snaha svěřit co nejvíce úkolů do působnosti všeobecných správních orgánů, národních výborů, a významně tak koncentrovat, zjednodušit a zpřehlednit soustavu správních orgánů → **zlidovění či laicizace správy** (Leninova teze, že správa má být tak jednoduchá, že „i kuchařka může řídit stát“)
- nové **úřední sbírky právních předpisů a vnitřních aktů**:
 1. *Úřední list Československé republiky* – předpisy vlády a ministerstev, do 1960
 2. *Sbírka oběžníků pro národní výbory* (názvy se měnily) – směrnice, pokyny, zásady pro činnost NV
 3. jiné – vyvěšení na úřední desce, zveřejnění v tisku, rozesílání organizacím apod.

Ministerstva

- **ústřední úřady státní správy vedené členem vlády**, vládě podřízené a odpovědné, které řídily přesně vymezené správní odvětví
- organizaci ministerstev zakládal **ústavní dekret č.1/1945 Sb.**
- **od 1949 vláda může upravovat působnost ministerstev**, pověřenectev i jiných orgánů veřejné správy, zřizovat a rušit ministerstva
- **1950 ... další ministerstva** - lehkého průmyslu, těžkého průmyslu, paliv, národní bezpečnosti...
- **vydávání právních předpisů**:
 1. obecně závazné právní předpisy - nařízení, vyhlášky
 2. vnitřní předpisy - instrukce, směrnice, pokyny
 3. individuální správní akty - správní rozhodnutí aplikující obecně závazný předpis na konkrétní skutkovou podstatu
- **POZOR!** - vláda a její předsednictvo rozhodovaly kolegiálně X ministerstva monokraticky

Resortní úřady s celostátní působností

- nenazývaly se ministerstva, ale v čele některých stál ministr a byly **podřízeny vládě**
- **Státní plánovací úřad (1949-59)**
 - návrhy národohospodářských plánů, kontrola jejich plnění, plánování cen
 - 1959 jej nahradila **Státní plánovací komise**
- **Státní mzdová komise**
- **Československý rozhlasový výbor**

Stav na Slovensku

- až do 1960 **asymetrický stav** - vedle celostátních ústředních orgánů souběžně existovaly jako jejich součást zvláštní ústřední slovenské orgány (pro české země podobná struktura vytvořena nebyla):

- **Slovenská národní rada** - volený zastupitelský orgán
 - **Sbor pověřenců** - pověřenectva, která byla obdobou ministerstev, vykonávala resortní ústřední správní působnost na Slovensku
- do 1950 dvojí správněprávní legislativa - na SK odlišné normy a jiná podoba správy
 - **1956** zreformováno postavení slovenských národních orgánů - **pověřenectva podřízena ministerstvům**
 - **Ústava 1960** - zrušen **Sbor pověřenců**

Prameny správního práva

1. **ústava a ústavní zákony**, resp. ty pasáže, které se dotýkaly národních výborů, dalších orgánů a správního práva
2. **zákony**, které upravovaly obecné otázky správního práva, dále normy regulující jednotlivé úseky a jim odpovídající úřady, anebo zákony, které se v určitých aspektech dotýkali správních vztahů, zákony Slovenské národní rady
3. **vládní nařízení** vydaná k provedení zákona (nejvýznamnější prameny administrativního práva)
4. **usnesení vlády**, pokud obsahovala obecně závazná pravidla
5. **nařízení ministerstev** vydávaná na základě zákonného zmocnění
6. **nařízení Sboru pověřenců**

Národní výbory

Zásady NV

- **demokratický centralismus** - orgány nižšího stupně vázány nejen zákonem a právními předpisy, ale též vnitřními akty vyšších ostupně; zároveň NV měly širokou **diskreční pravomoc** (=správní uvážení, mohou odmítnout)
- **dvójí podřízenost** - orgány NV jsou podřízeny vertikálně vyšším spr.orgánům a horizontálně plénu a radě NV
- **socialistická zákonost** - spíše metoda vládnutí než juristická kategorie
- **zlidovění správy** - veřejnost jednání NV, možnosti občanů přicházet na NV s oznámeními, iniciativami → systém důvěrníků lidové správy; realita jiná
- **národnostní rovnoprávnost**
- **socialistické plánování**

Právní akty NV

- NV vydávaly akty jednak jako správní orgány, jednak jako samosprávní orgány, a to jak navenek, tak i dovnitř:

1. obecně závazná nařízení

- týká se věcí státní správy i samosprávy
- ano *praeter legem*, ne *contra legem*
- v letech 1948-60 platnost pouze dva roky od počátku účinnosti
- orgán, který je vydal, byl sám oprávněn je zrušit, a stejně tak mohl učinit NV vyššího stupně

2. individuální právní akty = správní rozhodnutí

- *secundum et intra legem*
- velká diskreční pravomoc
- k zajištění zákonnosti - odvolací řízení, v některých případech přezkum soudem

3. interní normativní instrukce

- vnitřní předpisy
- organizační, ekonomické, řídicí a technické vnitřní akty
- zavazují podřízené NV, jejich funkcionáře, pracovníky X nezavazují občany

4. faktické pokyny - exekuční správní úkony

5. správněprávní smlouvy - s jinými orgány, družstevními organizacemi...

6. posudky, doporučení, stanoviska

Krajské NV

- zřízeny **zákonem č.280/1948 Sb., o krajském zřízení** → **zrušeny země česká a moravsko-slezská**
- **od 1.1.1949** nové správní uspořádání:
 - **19 krajů, 300 okresů**
 - **KNV, ÚNV (Praha), ONV (okresy), MNV (obce)**
- **KNV řízeny Min.vnitra, podřízeny vládě**, resp. jednotlivým ministerským resortům
- obrana státu, bezpečnost, hospodářství, kultura, zemědělství, průmysl

1. plenární zasedání

- do 1954 delegování jednotlivými složkami NF
- v čele předseda KNV
- obecně závazná nařízení

2. rada

- výkonný orgán plen.zas., vykonává jeho usnesení

3. předseda

- vydává neodkladná opatření
- může zastavit usnesení plen.zas., rady, komisí, referentů !!!

4. krajský tajemník

- jmenován radou se souhlasem Min.vnitra
- pomocník předsedy, poradní hlas

5. referenti

- i nečlenové NV
- zajišťují každodenní chod NV
- odpovědní plen.zas. i radě

6. komise

- i nečlenové NV
- poradní fce

ÚNV hl.m.Prahy

- **Praha, 100 čl.**
- **plenární zasedání, rada, primátor, ústřední tajemník, referenti, komise**
- dále ještě **30-ti členné obvodní výbory mětských částí** (těch bylo 16)

ONV

- mohly být **rozpuštěny Min.vnitra nebo zmocněným KNV**
- 1949 zrušena statutární města

1. plenární zasedání

- volený orgán X volby ve skutečnosti až v r.1954

2. rada

- 8-11 čl., kolegiální rozhodování
- provádí usnesení plen.zas. + přezkum rozhodnutí vydaných referenty nebo komisemi v případě, že proti nim strana vznesla odvolání

3. předseda

- odpovědný plenárnímu zasedání a radě

4. okresní tajemník**5. referenti**

- zbytková klauzule

6. komise

MNV

- dvojí podřízenost
- obdobné orgány X referenti jen výjimečně
- do 1954 členové pléna jmenování a odvolávání okresním NV na návrh místního nebo okresního akčního výboru Národní fronty
- dále důvěrníci lidové správy

Reforma NV v r.1954

- ještě v r.1953 řízení NV přešlo z Min.vnitra na vládu jako celek X nižší NV stále řízen vyšším národním výborem
- 1954 poprvé přímé volby do NV
- kraje: počet se zmenšil z 19 na 12
- okresy: počet se zmenšil z 300 na 179
- soustava NV:
 1. KNV, ÚNV v Praze, ÚNV v Bratislavě
 2. ONV, městské NV, obvodní NV (v jednotlivých městských obvodech Prahy)
 3. MNV a obvodní NV (v sídlech krajů)
- orgány:
 1. plenární zasedání - voleno na 3 roky, AVP 18, PVP 21, vázaný mandát, obecně závazná nařízení
 2. stálé komise - ne princip dvojí podřízenosti, kontrolní charakter
 3. rada - rozhoduje kolegiálně, dvojí podřízenost, tvoří další orgány:
 - (a) předseda
 - (b) Plánovací komise - řízena Státní plánovací komisí
 - (c) Úřednictvo rady - 1954 zrušení referenti, místo toho odbory
- XX.sjezd KSSS → 1956-58 úpravy:
 - posílení volené složky NV
 - decentralizace státní správy
 - posílení role odborů a komisí
- od 1960: 10 krajů, 108 okresů

Správní řízení

- vládní nařízení č.8/1928 Sb., správní řád - NV se mu ale nerady podřizovaly + teritoriální odlišnosti při správním rozhodování národních výborů
- vládní nařízení č.20/1955 Sb., správní řád → přednost zahájení řízení na návrh (z moci úřední, jen pokud to vyžadoval obecný zájem), zásada materiální pravdy, řízení tvořilo jeden celek, princip úplné apelace (skutkové + právní otázky), jen do 1960
- 1951 ... Ministerstvo státní kontroly - místo Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu (NÚKÚ)
- dále ještě kontrolní a revizní úřady + státní prokuratura
- 1.1.1953 zrušen Nejvyšší správní soud

Správní trestání

- trestní zákon správní, č.88/1950 Sb.
- trestní řád správní, č.89/1950 Sb.
- viz 2.34

* učebnice (2009) str. 253-322

2.38. Vývoj soudnictví 1948 – 1960

Obecně

- po převratu vyloučeno cca 10% elitních soudců (z 2000) - nepřátelští a nespolehliví, v polovině 50. letech alespoň polovina soudců z let před převratem, ale noví lidoví soudci ovládali nejdůležitější pozice

- starší soudci nezaručovali spravedlnost: předsedající soudce v procesu s R. Slánským soudil od roku 1924
 - soudci měli být aktivističtí nejen rozsudkem, ale i životem - měl žít oficiálním socialistickým životem (výchovná role justice), starší soudci narozdíl od nových museli projevovat větší loajalitu ke straně, noví soudci byli tzv. kontrolou starších
 - soudci byli (podobně jako v USA) vybírání podle politického přesvědčení (napříč věkovým rozptylem), od počátku 60. let opět kariérní soudci (po absolvování fakulty)
 - byli voleni podle zvláštního zákona č. 36/1957 Sb. o volbách soudců a soudců z lidu lidových a krajských soudů a o úpravě některých jejich poměrů
 - Okresní, krajský soud - soudce oddán lidově demokratickému zřízení, min 23/24 let, právnické vzdělání až v 60. letech nutné,
 - soudcovská nezávislost - očima KSČ: Soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a stanovisku vlády (K. Gottwald)
 - nejdůležitějším byl prokurátor, soudce se hlavně podřizoval, i advokát měl hájit zájem lidu, ne pouze svého klienta
 - 1956 reforma justice a posílení nezávislosti bylo omezeno monopolem KSČ
- právo ztotožňováno se zákony
 - socialistická zákonnost byla prázdnou formou bez jakéhokoliv významu - zákon aplikován tehdy, bylo-li to politický účelné
 - soudce měl rozhodovat ideologicky a neskrývat to - snaha použít socialistické soudnictví jako instrument transformace společnosti
 - koncem 50. let vystrážlivění, snaha o stabilitu a formalismus - souviselo se stabilizací režimu
 - vzniká centralizovaná publikace soudcovského rozhodování ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek - správná interpretace práva
 - v průběhu 60. let NS začíná vydávat stanoviska k zajištění jednotného výkladu zákona

Zákony

- **zákon o zlidovění soudnictví č. 319/1948 Sb. (22.12.1948)**
 - zřizoval institut soudců z lidu (zajistí třídní přístup - soudci z dělnické třídy) – rozdílné poměry mezi profesionály a soudci z lidu podle úrovně soudu či možnému nejvyššímu trestu
 - vždy měli v senátech převahu soudci z lidu – kromě projednání stížností pro zachování zákona
 - Krajské soudy - 1. instance (3členný senát) nebo soud odvolací (5členný senát), soudci z lidu byli i v senátu Nejvyššího soudu
 - výjimkou je občanskoprávní spor u okresního soudu, který řešil samosoudce (z povolání)
 - podmínky pro soudce z lidu: státní občanství, věk 30 – 60, zapsán v seznamu voličů, občanská bezúhonnost, státní spolehlivost a oddanost myšlenk lidově demokratickému zřízení, funkční období dva roky, stanovovali Národní výbory či vláda (pro NS)
 - soudci voleni na tři roky, od roku 1961 na čtyři, od roku 1970 na deset let
 - společně s možností odvolání soudce naprosté popření nezávislosti - naopak plná závislost justice na politickém systému
 - funkce byla občanskou povinností, odmítnou šlo pouze ze závažných důvodů
 - k realizaci principu účasti lidu z Ústavy 9.5 došlo pouze u řádných soudů, u vojenských až vydáním nového trestního řádu č. 87/1950 Sb.
 - často dosazováni nepřilíš vzdělaní soudci (i do prokuratur), kolikrát ani SŠ vzdělání: absolventi jednoleté Právnické školy pracujících min.sprav. (pochybné rychlokurzy → pěšpáci, spojovala je důvěra KSČ, nedostatečné vzdělání) - nutnost nahradit vzdělané Němce a Židy
 - neměli dostatečné formální vzdělání a nedůvěřovali dosavadní právní kultuře, sympatizanti KSČ - profesionálními soudci považováni za přítěž
 - do poloviny 50. let obsadili klíčová místa v justici
 - dvojinstančnost řízení (z trojinstančnosti) – zrušeny soudy pracovní, pojišťovací, okresní a krajské, obchodní, porotní, mládeže a většina rozhodčích, soudní organizace soustředěna na **okresní, krajské soudy a Nejvyšší soud** - zlevnění a zefektivnění soudnictví
 - demokratický institut porot v roce 1948 zrušen (v Čechách od roku 1848)
 - zřízení prokuratur v sídlech okresních a krajských soudů
 - ze státních zastupitelství, výstavba prokuratury leninského typu
 - trest smrti - možno změnit na doživotí či 15-30let
- **zákon o územní organizaci krajských a okresních soudů č. 320/1948 Sb.**

- přizpůsobení novému krajskému zřízení
- **zákon o Sboru uniformované vězeňské stráže č. 321/1948**
 - KSČ tak získala pevnou oporu v příslušnících - “bachařích”
- **zákon o advokacii 1948**
 - odstraněn soukromý charakter, zrušení dosavadních advokátních komor, místo toho obligatorní členství v krajských sdružení advokátů
- správní soudnictví – ochranu zájmů zajišťovala prokuratura od zákona o prokuratuře 65/1952 Sb. - 1953 ukončena činnost NSS
- prokuratura – strážkyně socialistické zákonitosti (kdykoliv vstoupit do sporu) – všeobecný dozor prokuratury
 - 1948 zřízena zákonem o Státním soudu, zaměřena na stíhání trestních činů podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky
 - v čele ministr spravedlnosti, od 1952 generální prokurátor – odděleno od ministerstva, vojenská prokuratura se stala součástí jednotné československé
- **zákon o soudech a prokuratuře č. 64/1952 Sb. + z.č.66/1952 o organizaci soudů**
 - soudní soustavu tvoří soudy obecné a zvláštní
 - * obecné: lidové (dříve okresní), krajské a NS
 - * zvláštní: vojenské (obvodové a vyšší) a rozhodčí
 - zásada dvojinstančnosti ve veřejné správě; sídla a obvody soudů odpovídaly sídlům a obvodům okresních resp. krajských národních výborů
 - zrušení Státního soudu a převedení agendy na krajské soudy
 - správa justice: Převzat rakouský model, že soudní správa pečuje o potřeby soudu
 - ministr spravedlnosti dostal širší pravomoci - např. sledovat soudní činnost
- reforma trestního práva a procesu v roce 1956 v reakci na nezákonnost politických procesů
 - soudci odborníci i z lidu byli voleni na tři roky Národním výborem, mohli jim být též odvolaní
 - nový zákon o prokuratuře č. 65/1956 Sb. - posílen institut všeobecného dozoru

* *Vývoj ČS práva 1945 až 1989, Kuklík a kolektiv, strany 635 - 638, 656 - 707*

2.39. Právní úprava ekonomických vztahů 1948-1964

Znárodnění, likvidace soukromých živností a právní úprava plánování a státem řízené ekonomiky

- Rozvijí se otázka dalšího znárodnění. Požadavek dalšího znárodnění se objevuje i jako ústřední heslo na celostátním sjezdu závodních rad a odborových organizací v únoru 1948, Gotwaldova vláda Národní fronty jej zařazuje do „Akčního programu“, opět národní správy
- V dubnu provádí konečný krok k provedení druhé vlny znárodnění Národní shromáždění. Dochází k novelizaci několika původních znárodnovacích dekretů z roku 1945 a vydávání nových zákonů
- Rozšiřuje se na střední a malé podniky i na obchod a živnosti. Formálně byla stanovena hranice pro znárodnění na 50 zaměstnanců, a to pokud podniky dosáhly tohoto počtu po 1. ledna 1946. V oblastech klíčových (veřejný zájem), se znárodněly všechny podniky (velkoobchod, veřejná doprava,...)
- Na příklad se jedná o ty to zákony: č 114 a 115/1948 z 28. dubna 1948 pozměňující dekrety prezidenta č . 100 a 101 z roku 1945. Dále zákony o organizaci velkoobchodní činnosti a znárodnění velkoobchodních podniků, o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodním vlastnictví atd. . . .
- Krom jiného se objevují kritéria technického vybavení či výrobní kapacity
- Znárodnovací zákony překračovaly - ke konci r.1948 nebyly podniky nad 20 zaměstnanců
- Vlastníkům znárodněného majetku měla být poskytována náhrada, nicméně se rozšířil počet osob, které na náhradu neměly nárok (v praxi bylo vyplacení náhrad občanům spíše výjimečné), pokud byla vyplacena, byla znehodnocena peněžní reformou 1953
- Fond znárodněného hospodářství řešil finanční otázky a vazbu znárodněného majetku na státní rozpočet, tento majetek byl organizován ve formě národních podniků

- Znárodnění se tedy stává nedílnou součástí socialistické ekonomické a sociální reformy, i Ústava 9.května - hospodářská soustava je založena na znárodnění...
- Od podzimu 1948 dochází k útokům na živnostníky (propagandou, finančními nástroji, administrativní šikanou) - snaha přimět je ke vstupu do státních, komunálních, družstevních podniků
- Nebyly zrušeny dosavadní předpisy o živnostenském podnikání, nicméně živnosti jsou rušeny a převáděny do „vyšších forem socialistického podnikání“
- Živnosti povolovalo přímo KNV, vyžadovala se odborná kvalifikace a státní spolehlivost, místní šetření ONV
- Převádění živností do družstev zastřešovala Ústřední rada družstev, v praxi převážilo soustředování dosavadních řemeslných živností do národních podniků a na vesnici do JZD
- Nejdříve zlikvidován maloobchod, dále řemesla, pohostinství, vlastníci činžovních domů
- Proces socializace byl dokončen v letech 1957 až 1960, kdy byla zrušena většina přežívajících živností (právně byl tento proces založen na směrnicích ministerstva místního hospodářství o postupu NV v živnostenských záležitostech z června 1957)
- Vznikají drobné provozovny národních výborů nebo povolování soukromníkoví omezeno max na 1, 2 roky
- V roce 1948 je dokončena i přeměna československého bankovníctví, zůstává zachována jen banka pro krátkodobý úvěr v českých zemích (Živnostenská banka) a na Slovensku Tatrabanka, pro dlouhodobé úvěry funguje Investiční banka
- Ústava z 9. Května upravuje jednotný hospodářský plán jako základ ekonomického systému státu
- Ekonomika byla také koordinována od r. 1949 na základě spolupráce RVHP

První pětiletka

- První pětiletka měla navázat plynule na dvouletý plán a to roku 1949. Pětiletka se nechala vést sovětským modelem plánování, byla nerealistická a krom jiného se zaměřovala především na těžké strojírenství a zbrojní výrobu, dochází tedy ke strukturálním změnám v ekonomice
- Plán se nesl v duchu zvýšení životní úrovně, přestavby hospodářství, omezit kapitalistické prvky, podpora znárodněného průmyslu, zvýšit produktivitu práce, vzorem ŠS, založeno na výsledcích dvouletky
- Plnění úkolů pětiletky vycházelo především z usnesení IX. Sjezdu KSČ (počítala s ním i Ústava 9.5.), provázanost se stranickými direktivami
- Zákon o prvním pětiletém plánu rozvoje Československé republiky byl na návrh Antonína Zápotockého schválen Národním shromážděním 25. října 1949, podepsal ho K. Gottwald a byl publikován pod číslem 241/1948 Sb.
- Koncipováno podobně jako dvouletka s tím, že ambice zahrnout celé hospodářství
- Vláda byla zákonem zmocněna, aby připravila roční, popřípadě čtvrtletní prováděcí plány, jimiž stanovila závazné úkoly. Vláda tak činila vládními nařízeními a předpokládalo se vydávání prováděcích vyhlášek ministerstev, možnost měnit úkoly podle ekonomické situace
- Pětiletka přinesla změny v řízení národních podniků. To bylo svěřeno resortním ministerstvům a generálním ředitelstvím - nadřízené nár. podnikům v rámci prům. odvětví)
- V roce 1950 byl vydán zákon č. 103/1950 o národních podnicích průmyslových (tj. podnicích v oboru působnosti ministerstev průmyslu,... Následoval i nový statut národních podniků (vyjadřoval vztah národních podniků k provedenému znárodnění, ideologický, řízení podniku a jejich právní postavení)
- Sovětský model ekonomiky se definitivně prosazuje v roce 1951, roste počet resortních ministerstev (přímé řízení nár. podniků), na ministerstvech sovětských poradci
- Ve způsobu řízení národních podniků došlo ke zrušení generálního ředitelství a k jejich náhradě tzv. hlavními správami
- 1951 změna úkolů (vliv RVHP, studené války) - navýšení úkolů pro průmysl a stavebnictví, nereálné cíle -) vážné ekonomické a sociální problémy, upadala popularita režimu
- V období let 1950 až 1964 je též charakteristické tím, že v něm neexistuje žádný zákoník, který by souhrně upravoval právní vztahy v ekonomice. Nový občanský zákoník z roku 1950 převzal funkci obchodního kodexu (konec cca 90 let rak. obch. zak.), jeho vydání předcházelo přijetí zákona č. 99/1950 o hospodářských smlouvách a státní arbitráži, který v sobě již obsahoval prvky později zakotvené v občanském kodexu
- Základním institutem hospodářských vztahů se staly hospodářské smlouvy, měly zabezpečovat plnění příslušných hospodářských plánů (OZ stanovil nové smlouvy jako smlouva zasilatelská, nákladní..)
- Tak byl přijat směneční zákon č. 191/1950 Sb.
- Do roku 1964, kdy byl vydán hospodářský zákoník, bylo vydáno mnoho novel, často se jednalo o podzákonné právní akty např. vládní nařízení o organizaci státních statků, vládní nařízení o podnicích státního obchodu, o darech ve prospěch státu, atd. . .

Peněžní reforma z roku 1953

- Na jaře 1953 došlo k otevřené hospodářské krizi. Stát se pokusil neblahý vývoj zastavit peněžní (měnovou reformou)

- Do poslední chvíle tvrdili, že žádná reforma nebude, je to poslední úder proti kapitalistům, hlavně zastavit rostoucí inflaci, zredukovat množství oběživa (rostla kupní síla, ale ne nabídka)
- Reforma byla provedena usnesením vlády a ÚV KSČ ze dne 30 června 1953.
- Obsah stručně: Stáhnutí všech peněz a náhrada novými, hospodářská čísla se přepočítávala v poměru 5:1, do 300 korun výměna hotovosti 5:1 občanům, kteří nezaměstnávali námezdní sílu, nad 300 50:1, vklady převáděny do 5000 v poměru 5:1, od 5000 do 50 000 odstupňované v poměru 6.25-25 : 1, vklady vyšší 50:1, dále byly provedeny převody hospodářských JZD, hospodářským rozpočtových a jiných organizací atd. . . ., byl uzákoněn nový zlatý obsah koruny a zrušena jeho vázanost na dollar, mzdy, platy stipendia, penze . . . byly propláceny též v poměru 5:1
- Jako zlehčení situace režim vyhlásil zrušení lístkové systému a dvojího systému ceny
- Ztráty nemohlo kompenzovat ani zvýšení mezd, ...
- ŠOK :), státem řízená krádež, nespokojenost, právě dělníci nejradikálněji vystoupili, stávky, demonstrace, přísně trestáno

Druhá pětiletka

- Druhý pětiletý plán vzhledem k problémům se splněním prvního bezprostředně na první pětiletku nenavazoval, dokonce byl v prvních dvou letech prováděn na základě ročních plánů stanovených vládou
- Až roku 1958 byl se zpětnou vazbou vydán zákon č. 63/1958 Sb. o druhém pětiletém plánu rozvoje národního hospodářství, a to pro léta 1956-1960, byla to stručná norma, ale dále rozšiřovala zmocnění vlády vydávat k provádění plánu vládní nařízení s mocí zákona

Hospodářské právo do roku 1964

- Ústava z roku 1960, přesněji článek 7 zakotvuje zespolečenštění výrobních prostředků, stejně jako plánovité řízení národní ekonomiky
- specifickými útvary hospodářského života se stávají po sovětském vzoru orgány státní arbitráže již v roce 1950, řeší spory vznikající v rámci hospodářské činnosti (bylo poukazováno na to, že soudní řízení je příliš zdlouhavé a nevyhovuje účelům hospodářského života), nepřímo se podílejí na řízení národního hospodářství, působí jako strážce disciplíny při plnění státních plánů
- v letech 1950-1953 existují arbitrážní komise, od roku 1953 jsou vytvářeny rezortní a družstevní arbitráže a roce 1962 je zavedeno označení hospodářská arbitráž
- důsledné oddělování vnitrostátních poměrů od zahraničního obchodu
- z počátku dekretem prezidenta republiky č. 113/1945 byl ministr zahraničního obchodu zmocněn k úpravě, řízení a kontrole dovozu, tranzitu i vývozu, později již projev direktivního řízení ekonomiky, byl přijat zákon č. 119/1948 Sb. o státní organizaci zahraničního obchodu a o mezinárodním zasilatelství
- zahraniční obchod je v rukou ministerstva zahraničního obchodu (výlučně v rukou státu), které stavuje krátkodobé a dlouhodobé plány zahraničního obchodu + vznikají specializované podniky zahraničního obchodu, byly odděleny od domácí podnikové sféry
- zahraniční obchod měl duální charakter- jiná pravidla pro země s tržní ek., jiná pro socialistické - především členy RVHP
- RVHP od 1949 zakládající členové Bulharsko, Československo, Polsko, Maďarsko, Rumunsko a SSSR, později též např. NDR nebo Kuba. Dále k RVHP spolupracovaly také např. Finsko či Irák
- do konce 50. Let nebyly obchodní vztahy v rámci RVHP nijak zvlášť upraveny a realizovali se na základně všeobecných dodacích podmínek. Nejdříve sjednávány bilaterálními smlouvami a později nahrazovány multilaterálními
- jistým předělem se stává v roce 1959 přijetí Statutu Rady vzájemné hospodářské pomoci. Na jeho základě byly vytvářeny postupně Stálé komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci
- po přijetí ústavy v roce 1960 bylo konečně přistoupeno ke komplexní úpravě právních vztahů v hospodářské oblasti, byl přijat zákoník mezinárodního obchodu (ZMO) a hospodářský zákoník

Zákoník mezinárodního obchodu

- v roce 1963 byl pod č. 101/1963 Sb. přijat zákoník mezinárodního obchodu, o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku, který byl účinný od 1. Dubna 1964 a zrušen byl až k 1. lednu 1992. Doprovázela ho zákon č. 98/1963 Sb. o mezinárodním styku a výkonu rozhodčích nálezů
- ZMO se členil do 5 hlav a 26 dílů
 - 1. Hlava - obsahovala úvodní ustanovení a účel tohoto zákona (souborným způsobem upravit majetkové vztahy v mezinárodním obchodním styku)
 - 2. Hlava - byla věnována společným ustanovením a vymezení základních pojmů (např. osoby, právní úkony, plná moc...)

- 3. Hlava - se nazývala „obecná ustanovení o závazkových vztazích“, obsahovala ustanovení o vzniku závazkového vztahu, vzniku a změnách smluv, jejich účastnících, způsobech zajištění závazků, způsobech řádného plnění závazků, následcích nesplnění závazku i jejich zániku
- 4. Hlava - věnována nejdůležitějším smluvním typům (především kupní smlouvě - podrobná úprava včetně ujednání, která byla v souvislosti s ní uzavírána např. smlouva o výhradním prodeji a odběru). Dále se věnuje např. úpravě smlouvy o vázaných obchodech, výměně, půjčce a výpůjčce, různé druhy smluv o bankovních obchodech, pojistné smlouvy, zprostředkovatelské smlouvy atd.
- 5. Hlava - obsahovala ustanovení zvláštní, závěrečná a přechodná

Hospodářský zákoník

- Hospodářský zákoník (zákon č 109/1964) nabyl účinnosti 1. července 1964 a byl zrušen stejně jako ZMO
- ke kodifikaci tohoto odvětví bylo přistoupeno na základě Usnesení Ústředního výboru KSČ z prosince 1960
- přijetí hospodářského zákoníku zapadalo do tehdejší celkové koncepce nezávislosti oddělení jednotlivých právních odvětví. (Počátkem 60. let byly přijaty samostatné kodexy občanského práva a ZMO, protože tyto zákoníky byly na sobě nezávislé, obsahoval každý z nich zvláštní obecnou část a neexistovala zde možnost subsidiární platnosti. V důsledku toho docházelo také k duplicitní úpravě základních pojmů a institutů)
- v úvodních 10ti článcích HZ byly stanoveny základní postuláty socialistického pohledu na tuto oblast práva. Především zde bylo řečeno, že národní hospodářství ČSSR tvoří nedílný celek, který je pod vedením KSČ řízen na základě principu demokratického centralismu. Dále byla zdůrazněna úloha státních plánů a úkoly socialistických organizací
- tento kodex upravoval vztahy mezi socialistickými organizacemi jak v horizontální, tak i ve vertikální linii (podrobně možné přečíst přímo v § 1 který se nachází v učebnici na straně 584)
- přesto se však právní úprava u některých oblastí omezila na podobu obecných zásad a vlastní úprava byla přenechána prováděcím předpisům, které mělo vydávat Ministerstvo financí, Ministerstvo zemědělství, Státní arbitráž ČSSR, Ministerstvo národní obrany, Správa hmotných rezerv, Ministerstvo dopravy, Ministerstvo pro technický a investiční rozvoj, jednotlivá dodavatelská ministerstva a vláda ČSSR
- veškeré normy vydané v přecházející době byly s výjimkou vyhlášky 127/1962 zrušeny
- Hospodářský zákoník se po **formální** stránce rozpadal do 12ti částí, který předcházela preambule a uvedených 10 základních článků nazvaných „Zásad hospodářskoprávních vztahů“
- části HZ
 - část I. Obecná ustanovení
 - část II. Hospodářská činnost státních organizací
 - část III. Hospodářská činnost družstevních organizací
 - část IV. Hospodaření společenských organizací
 - část V. Podnikový rejstřík
 - část VI. Společná ustanovení o hospodářských závazcích
 - část VII. Hospodářské závazky při dodávce výrobků
 - část VIII. Hospodářské závazky v investiční výstavbě a při dodávkách vývozních investičních celků
 - část IX. Hospodářské závazky v nákladní přepravě
 - část X. Hospodářské závazky při jiných způsobech spolupráce mezi socialistickými organizacemi
 - část XI. Platební a úvěrové vztahy
 - část XII. Ustanovení společná, přechodná a závěrečná
- celá materie HZ se **věcně** rozpadala do několika oblastí
- první z nich je problematika řízení národního hospodářství, hlavními nástroji bylo plánování, financování a organizace hospodářské činnosti. Klíčovou roli hrálo plánování v souladu s cíly Komunistické strany. Nejznámější byly střednědobé pětileté plány
- druhou základní oblastí úpravy vlastnické vztahy. HZ rozeznává několik typů socialistického vlastnictví
 - a) státní vlastnictví - je vlastnictvím všeho lidu, jediným vlastníkem všech věcí je stát, zákoník zná také institut národního majetku, kterým „jsou veškeré věci ve státním socialistickém vlastnictví a veškeré pohledávky a jiná majetková práva státu“. Jednotlivé části tohoto majetku byly ve správě státních organizací
 - upraveno již dříve, v hospodářském zákoníku věnována zvláštní pozornost způsobům jeho převodu a správě národního majetku
 - b) Družstevní vlastnictví - forma socialistického společenského vlastnictví, spočívala především na společné činnosti kolektivu členů družstva, nositelem vlastnických práv byla jednotlivá lidová družstva případně vyšší stupně družstevních organizací, úprava pouze rámcová a deklaratorní
 - c) vlastnictví společenských organizací - jedna z forem socialistického společenského vlastnictví (zejména předměty společenské potřeby, výrobní prostředky mohly být ve vlastnictví těchto organizací pouze pokud je potřebovaly k zajištění vlastní činnosti)
- další oblastí je právní úprava socialistických organizací

- a) státní hospodářské organizace - převládající forma, ve vztahu k ostatním organizačním formám se vymezovaly specifickými znaky:
 - * 1) byly zřizovány, řízeny a rušeny státními orgány případně národními výbory
 - * 2) hospodářskou činnost vyvíjely na základě principů tzv. podnikového chozrasčotu (chozrasčot je speciální ekonomický pojem vycházející z ruského sousloví, znamenající hospodaření podle rozpočtu (až na předem stanovené výjimky měly být příjmy těchto organizací vyšší než jejich výdaje spojené s jejich hospodařením 3) byly správci národního majetku
 - b) Rozpočtové organizace - zřizovány zejména na úseku státní správy, řízení hospodářství, kultury a zdravotnictví, hospodářskou činnost vykonávaly v míře nutné pouze pro zabezpečení jejich základních úkolů, zřizování a zásady upraveny ve zvláštních předpisech
 - c) Příspěvkové organizace - příjmy většinou nestačily pokrýt náklady (byly dotovány ze státního rozpočtu), později zavedeny obdobné formy organizací např. účelové fondy
 - d) Družstevní organizace - byla lidová družstva (dále dělená na jednotná zemědělská družstva JZD, družstva meliorační, výrobní, spotřební, stavební bytová, a družstva vzájemné občanské pomoci), svazy družstev, družstevní podniky nebo společné družstevní podniky
 - e) společenské a jiné organizace - působící v kulturní, politické a sociální oblasti
 - jak je patrné za socialistické organizace nebyly považovány např. právnické osoby organizované v kapitálové či spolkové formě, stejně jako církevní organizace
- institut podnikového rejstříku, který byl upraven v 5. části HZ se týkal jak hospodářských organizací, které vyvíjely svou činnost v tuzemsku, tak dle zákona č 101/1963 Sb. i podniků zahraničního obchodu
 - podnikové rejstříky byly vedeny u tzv. rejstříkových soudů, což byly okresní soudy v sídlech krajských soudů. Podrobnosti o podnikovém rejstříku upravila vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 114/1964
 - jádrem celého zákoníku byla úprava hospodářských závazků, ty byly chápány jako majetkové vztahy mezi socialistickými organizacemi, které vznikaly v rámci jejich hospodářské činnosti
 - šestá část HZ obsahovala společná ustanovení týkající se všech druhů hospodářských závazků, které byly pak podrobně upraveny v dalších jeho částech
 - zásadní význam pro vznik hospodářských závazků měli tzv. základní podmínky dodávky pro určité skupiny výrobků a prací. Vydávala je dodavatelská ministerstva a to na základě dohody s ministerstvy, kterých se věcně týkaly. Tyto podmínky upravovaly příslušné dodavatelsko-odběratelské vztahy a jejich úkolem bylo usnadnit socialistickým organizacím uzavírání hospodářských smluv
 - v hospodářských vztazích hrála roli existence tzv. kontraktační povinnosti subjektů těchto vztahů. Principem kontraktační povinnosti byla povinnost dodavatele na základně vůle příslušného odběratele. Hlavním smyslem kontrakční povinnosti bylo zajistit splnění úkolů státního plánu rozvoje národního hospodářství. (Zkráceně z knihy na straně 589 „Organizace nesmějí odmítnout uzavření hospodářské smlouvy na dodávku výrobků, jestliže převzetím závazků není ohroženo plnění jejich jiných povinností“)
 - další oblastí hospodářských závazků podrobně upravenou HZ byly závazky v investiční výstavbě a při dodávkách výrobních a dovozních investičních celků. K zabezpečení takových činností byl vytvořen složitý systém smluvních typů. Např. smlouva sloužící k vlastnímu provedení investiční výstavby – smlouva o dodávce stavebních prací, smlouva o dodávce souboru strojů a zařízení atd.
 - úprava závazků v nákladní přepravě byla nesystematická a nacházela se shodně ve třech kodexech OZ, MZO, a HZ(9. Část). Základem plnění byly měsíční přepravní plány a smluvním typem byla přepravní smlouva
 - desátá část HZ obsahovala úpravu nejrůznějších smluvních typů, které často nebyly chápány jako zvláštní hospodářské smlouvy, protože byly odvozeny od občanskoprávních smluv a lze je obecně řadit pod kupní smlouvu, smlouvu o dílo či příkazní smlouvu. V díle HZ se označovali jinak. Byly to na příklad hospodářské smlouvy o převodech správy národního majetku, jeho dočasném užívání a převodech vlastnictví, dále smlouvy o uskladnění atd.. Posléze sem byly zařazeny i další smluvní typy jako smlouva zasilatelská, veřejná soutěž atd.
 - zvláštní skupiny úpravy představovali závazky při platebních a úvěrových vztazích a to proto, že tyto závazky nevznikaly z hospodářských smluv. Z tohoto důvodu byla návaznost této úpravy z jedenácté části HZ na jeho ostatní části pouze omezená. HZ v tomto případě sice sjednotil roztržštěnou úpravu, ale nevytvořil úpravu komplexní
 - poslední část HZ obsahovala rozsáhlá zmocňovací ustanovení
 - HZ byl postupně doplněn téměř 80ti právními předpisy

* *Vývoj ČS práva 1945 až 1989, Kuklík a kolektiv, strany 122-129, 217-220, 579-591*

2.40. Ústava ČSSR z roku 1960

Příprava a přijetí Ústavy 1960

- na konci 50.let zřejmé, že původní ústava neodpovídá komunistickému režimu konce 50.let (zejména svými deklaratorními demokratickými prvky)
- ve vedení KSČ - hlasy po nové ústavě, souviselo s diskuzí, zda ČS již dosáhlo základní etapy socialismu či nikoli
- XI. sjezd KSČ 1958 - v Československu byla dovršena socialistická výstavba, byly odstraněny zbytky vykořisťovatelských tříd a vbrzku bude předstížena úroveň vyspělých kapitalistických států
- ústava
 - má být ústavou socialistického státu, ČS je dle KSČ druhým státem po SSSR, kde se socialismu podařilo dosáhnout
 - má potvrdit vedoucí postavení dělnické třídy a komunistické strany
 - socialistický charakter politického, ekonomického a sociálního systému
- návrh nové ústavy projednával ÚV KSČ na počátku dubna 1960
 - rozhodl, že o ústavě bude probíhat všenárodní diskuze v NF, pod kontrolou stranických funkcionářů
 - o návrhu se konalo přes 47 tisíc veřejných schůzí, kde se vyjádřilo přes 700 tisíc občanů
 - návrh a výsledky diskuze byly projednány na III. celostátní konferenci KSČ (5.-7.července)
 - před vlastním schválením se konaly volby do NS, SNR a národních výborů → tradiční 99% účast, manifestačním znovupotvrzením politické situace a postavení KSČ

Ústava 1960

- přijata NS 11.července 1960, č. 100/1960 Sb.
- významný předěl v ČS ústavních dějinách (degradace právní kultury, ideologická indokrinace)
- označována za méně fiktivní než Ú48
- výslovné označení státu za socialistický → **Československá socialistická republika (ČSSR)**, nový státní znak
- stát je unitární a centralizovaný
- realizace **ústavního potvrzení vedoucí úlohy KSČ ve společnosti a státu**
 - sama KSČ se chápala jako předvoj dělnické třídy, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a pracující inteligence (čl. 4)
 - čl. 16 pak hovoří o vědeckém světovém názoru → marxismu-leninismu, jako o základní ideologii pro veškerou kulturní politiku, výuku a vzdělávání
- členění
 - **Prohlášení**
 - * neboli preambule
 - * nezabývá se historickými kořeny, ale jen obdobím po roce 1945 (oproti Ú48)
 - * vyslovení představy o dokončení etapy budování základů socialismu a po sovětském vzoru vyhlásilo i další etapu materiálních a duchovních předpokladů pro přechod naší společnosti od socialismu ke komunismu
 - **9 hlav, 112 článků**
 - * **hlava první - společenské zřízení**
 - ČSSR je socialistickým státem založeným na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída
 - kromě zmíněné vedoucí úlohy KSČ zakotven i politický systém NF a úlohy dobrovolných společenských organizací (zejména ROH)
 - ekonomický systém - základem je zespolečenštění výrobních prostředků, plánovitě řízení národního hospodářství, socialistické vlastnictví (ve formě vlastnictví státního či družstevního), ústava připouštěla tzv. vlastnictví osobní a omezené vlastnictví soukromé
 - mezinárodněpolitická orientace státu → na Sovětský svaz a ostatní světové socialistické soustavy

* **hlava druhá - práva a povinnosti občanů**

- definitivně opuštěny zásady založené v čs ústavním vývoji Ú20
- zájmy společnosti nad zájmy jednotlivce
- zájmy každého občana socialistického státu jsou v souladu se zájmy celé společnosti
- práva, svobody a povinnosti občanů slouží svobodnému, všestrannému rozvoji a uplatnění osobnosti občanů a současně upevnění socialistické společnosti
- práva a svobody spojovány s povinnostmi (např. povinnost pracovat ve spojení s právem na práci)
- soubor práv a svobod definován úžeji než v Ú48
- rovnost občanů před zákonem bez ohledu na radu a národnost
- muž = žena v postavení v rodině, práci i ve veřejné činnosti
- hospodářská a sociální práva
- právo na práci a právo na odměnu za vykonanou práci
- právo na ochranu zdraví a na zdravotní péči
- právo na zabezpečení ve stáří
- ochrana mateřství, manželství a rodiny
- formální zakotvení práv politických a osobních svobod jednotlivce, ale jen v souladu se zájmy pracujícího lidu
- svoboda projevu, svoboda tisku, svoboda shromažďovací, svoboda pouličních průvodů a manifestací, nedotknutelnost osoby, obydlí, ochrana listovního tajemství, svoboda náboženského vyznání
- právo obracet se ke státním orgánům s návrhy, podněty a stížnostmi a stanovila těmto institucím taková podání vyřizovat
- povinnosti občanů
- dbát zájmů státu, dodržovat ústavu a zákony
- chránit a upevňovat socialistické vlastnictví
- bránit vlast a její socialistické zřízení
- svědomitě vykonávat funkce a uvědoměle zachovávat pravidla socialistického soužití
- stále pokračoval rozpor mezi ústavním textem a skutečností
- možné omezení občanských práv prováděcími předpisy, včetně možnosti ukládat jim i další povinnosti (v rozporu se zásadou že povinnosti lze občanovi uložit pouze zákonem)

* **hlavy 3, 4, 5 - dělba moci**

- upuštění od klasické koncepce dělby a vyvažování mocí
- najdeme sice dělbu kompetencí mezi NS, prezidenta a vládu, avšak to vše bylo ovlivněno vedoucí úlohou KSČ
- preferuje se jednota výkonu státní moci vyjádřenou v postavení NS
- **NS**
- 300 členů, 4 roky
- imperativní mandát
- nejvyšší zákonodárný orgán, ale i další pravomoci → volba prezidenta, ratifikace mezin.smluv, usnesení o vypovězení války, vyslovení souhlasu s programovým prohlášením vlády i eventuální nedůvěra vládě, volba členů NS a byl mu odpovědný generální prokurátor
- přednostně se ale všechny otázky projednávaly v ÚV KSČ, resp. v jeho předsednictvu
- všechny významné státní funkce obsazeny členy KSČ
- formální ustanovení zachovávající kontinuitu s Ú48, u NS to byla například možnost, aby se na vydávání předpisů výrazněji podílelo 30ti členné předsednictvo NS, s tím že jeho zákonná opatření byla následně schvalována na nejbližším zasedání NS a nemohla měnit ústavu
- **prezident**
- funkční období zkráceno ze sedmi na pět let
- neuspěly názory, aby byl prezident nahrazen po sovětském vzoru kolektivní hlavou státu

* **hlava šestá**

- centralizace - omezení slovenských národních orgánů
- pravomoci SNR vymezeny jen na věci hospodářské, kulturní a věci týkající se maďarů a ukrajinců
- její zákonodárství muselo být v souladu s celostátními zákony, NS je mohlo při zjištění nesouhlasu zrušit
- SNR voleným orgánem na 4 roky, zrušen Sbor pověřenců

* hlava sedmá

- formální zvýšení pravomocí národních výborů (k tomu došlo už zákonem z května 1960)
- nová správní organizace státu → hl.město Praha, 10 krajů, 108 okresů

* hlava osmá - soudní moc

- úprava soudnictví, prokuratury (dozor nad prováděním a dodržováním zákonů a dalších právních předpisů)

Následný ústavní vývoj

- důležitý, protože v roce 1968 byla ústava změněna
- socialistická ústava se dostala v polovině 60.let do konfrontace s postupnou liberalizační tendencí čs společnosti
- vrcholem byl obrodný proces tzv. Pražské jaro v roce 1968
- rozhodující pozice ve státě má ÚV KSČ, zejména první tajemník a prezident Antonín Novotný (funkce jsou uvedeny podle chápání jejich tehdejšího významu → být prvním tajemníkem znamenalo vyšší postavení, než být prezidentem)
- ekonomické problémy, kritika pětiletého plánu (neplnění jeho úkolů), nekonceptnost řízení ekonomiky → vynucení personálních změn ve vedení strany v roce 1963
- nárůst počtu nařízení vlády a vyhlášek ministerstev, které měly přinést odpovídající výsledky
- 1963-64 ekonomická krize, růst sociálního napětí, nespokojenost obyvatelstva → KSČ si uvědomilo, že je nutno diskutovat o ekonomické reformě direktivně řízené ekonomiky → na konci roku 1963 vládní komise pro ekonomickou reformu (Ota Šik) → cílem zdokonalit systém plánování, návrh větší samostatnosti a odpovědnosti národním podnikům, zavedení některých tržních mechanismů a zbožových vztahů → schváleno ÚV KSČ v lednu 1965
 - poté se reforma začala experimentálně zkoušet
 - výsledky spíše pozitivní → zvýšení ekonomické aktivity podniků i jednotlivců
 - zároveň plánována čtvrtá pětiletka
 - velké očekávání lidí → odbornost, způsobilost } stranická legitimace
 - projev nutnosti reformovat celý socialistický systém
- společenský pohyb vyvolán též výměnou generací v rámci strany
- generační střety - mladší (liberálnější, snaha o modernizaci) X starší
- v první polovině 60.let také nově otevřená problematika procesů 50.let → komise pro prozkoumání politických procesů → vlny rehabilitací odsouzených, propouštění vězňených osob
- duben 1963 - Alexander Dubček
- znovurešení slovenského problému → Slováci spojencem reformních směrů české politiky → dosažení posílení pravomocí slovenských orgánů
- řada proklamativních ustanovení Ú60 byla v první polovině 60.let realizována přijetím zákoníků nejdůležitějších právních odvětví → významná proměna čs práva, svojí vazbou na ústavu znatelné ovlivnění ideologií budovaného socialismu
- do některých norem se zákonodárce snažil zakomponovat ideologické postuláty o postupném odumírání práva, o nutnosti zapojení lidu do řešení konfliktů, o prosazení socialistického demokratického
- právo → mělo odpovídat socialismu a být v souladu s Ú60
- 1964 - na základě ústavy → další volby
 - do NS i SNR, plus volby do NV a soudců
 - 11.června 1964, manifestační charakter - téměř 100% výsledky pro NF
- vnitrostranické spory o směřování KSČ a celé čs společnosti se projevy na XIII. sjezdu KSČ
 - oslabení pozice Novotného
 - do čela stoupenci reformem - Dubček, Kolder, Štrougal
 - reformy měly zůstat prozatím omezeny na oblast ekonomiky
- druhá polovina 60.let - uvolnění společenského života, faktické naplnění některých proklamativních ustanovení Ú60 (hlavně svoboda projevu, tisku, slova)
- změny se projevy v televizi, literatuře, filmu, spol.organizacích, apod. (zlatá šedesátá)
- říjen 1967 - protest studentů na strahovských kolejích proti představitelům komunistické moci (špatné podmínky pro studium, vypínání elektriky,...) → demonstrace brutálně potlačena → výsledkem úvahy vůdců studentské generace o skutečném naplňování svobody projevu, shromažďování a sdružování

- v ústavě nebyla zmiňována svoboda pohybu, navíc zákon o vydávání cestovních pasů (možnost odmítnutí i bez udání důvodu), nutnost speciálních povolení, ale kolem let 1967/8 faktické uvolnění i pro zahraniční cesty čs občanů
- další uvolnění, vyjádření demokratizace → úprava volebního práva do NS a NV
 - č. 113 a 114/1967 Sb.
 - volba z více kandidátů v každém volebním obvodu, jejich počet měl být o 1/3 vyšší než mandátů
 - užší vazba volič x kandidát (shromáždění, diskuze)
 - sestavování kandidátních listin nadále v rukou NF (tedy v podstatě KSČ)
 - důraz na tajnost
 - podle tohoto zákona se však žádné volby nekonaly (zákon překonán událostmi roku 1968)
- konec r. 1967 - kritika konzervativních sil a nekvalifikovaného způsobu řízení ekonomiky a státu
 - Novotný se vzdal funkce
 - v čele strany kompromisní Alexander Dubček
- začalo období tzv. Pražského jara 1968
- **1968 vcukuletu**
 - přijetí nového Akčního programu → měl vést k další demokratizaci, ekonomickým reformám, kritika centralismu, byrokratičnosti
 - snaha o vybudování socialismu s lidskou tváří, KSČ si nemá postavení vynucovat, ale opírat se o skutečnou podporu veřejnosti
 - snaha o posílení role ústavních orgánů a dalších státních orgánů, posílení role volených orgánů, federalizace ČS, ústavní zakotvení práv národností, politické a ekonomické reformy
 - konec března - nový prezident Ludvík Svoboda
 - snahy o zvýšení realizace práv a svobod
 - měla být změněna Ústava z roku 1960
 - * měnily jí ústavní zákony - např. o volbě soudců (volí je NS a SNR)
 - * nové státoprávní uspořádání
 - federalizace
 - předpokladem vytvoření paralely k SNR → ČNR
 - zákaz majorizace (slováci nemohou být přehlasováni čechy, jen kvůli tomu že jich je méně)
 - do budoucna se předpokládalo přijetí nové federální ústavy, syntéza národních ekonomik s jednotným socialistickým trhem
 - do toho ovšem zásah Moskvy → nesouhlas s demokratizací a stavem v ČSSR, intervence vojsk SSSR, NDR, Polska, Maďarska a Bulharska (v ČS se objevili kolaboranti s Moskvou) → **20./21. SRPEN 1968**
 - * odpor
 - * stopnutí procesu demokratizace, odstranění nepohodlných
 - * z uvažovaných reformních změn nakonec prosazen pouze požadavek řešit Č-S státoprávní poměr
 - **změna Ústavy z roku 1960**
 - * **ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o Československé federaci** přijat v říjnu 1968, v účinnost 1.ledna 1969 (při jeho přijímání uplatněn zákaz majorizace)
 - řeší rozsah pravomocí federálních orgánů, pojetí zákazu majorizace, způsob volby Sněmovny národů, samotný název státu (stále ČSSR, tvořeně ČSR a SSR)
 - preambule s obecným prohlášením důvodů pro federaci
 - 8 hlav a 151 článků → říká se mu malá ústava
 - změna příslušných ustanovení Ú60 → ta ale zůstala jako celek v platnosti
 - 1.1.1969 tak vznikly ČSR a SSR
 - každá uděluje své občanství, současně existuje občanství federální
 - občan jedné republiky má v druhé stejná práva a povinnosti
 - obě republiky postoupily část svých pravomocí federálnímu státu
 - **výlučné pravomoci federace** - zahraniční politika, obrana státu, federální státní hmotné rezervy, federální zákonodárství, kontrola federálních orgánů a federální ústavnosti

- **záležitosti společné** - plánování, finance, ceny, zahraniční hospodářské vztahy, průmysl, zemědělství, doprava, pošty, telekomunikace, věda a technika, práce a mzdy, sociální politika, právní úprava socialistického podnikání, normalizace, míry a váhy, patenty, vynálezy, vnitřní pořádek, bezpečnost státu, tisk a informace
- **výlučná působnost republik** - vše ostatní
- **zákonodárství**
- **Federální shromáždění** - záležitosti náležející do působnosti federace a společné působnosti federace a republik, mohlo přijímat i zákony co se týkaly působnosti republik, ale musely při tom zachovávat jednotný postup
- volba prezidenta, vyslovení důvěry vládě, zřízení federálních ministerstev, schvalování mezinárodních smluv, volba 8 členů a 4 náhradníků **Federálního ústavního soudu** (pro spory federace x republika, stížnosti na porušení ústavou zaručených občanských práv)
- dvě rovnoprávné komory, obě musely všechny zákony projednat schválit
- **Sněmovna lidu** - 200
- dosavadní NS
- **Sněmovna národů** - 150, polovina volena v ČSR, polovina v SSR
- pro úz, volbu prezidenta, vypovězení války → nutno 3/5 pro
- 1/2 + princip zákazu majorizace pro zákony o st. občanství, schvalování hospodářského plánu, rozpočtu, hospodaření federace, zřizování federálních orgánů
- zákaz majorizace - nemožnost přehlasovat slovenské poslance v určitých otázkách
- **ČNR a SNR** - pro republiky
- pravomoce v legislativě v oboru výlučné působnosti republiky a společné působnosti federace a republik
- jmenovaly a odvolávaly předsedu a členy republikových vlád
- **orgán moci výkonné a nařizovací**
- **vlády republik** - v oblasti zákonodárství státních rad
- **federální vláda** - relativně omezené pravomoci
- předseda, místopředseda, ministři, státní tajemníci
- zřízení 7 federálních ministerstev a 7 federálních výborů → skládány paritně
- též změna postavení prezidenta, státní správy, justice
- projevil se původní záměr → silnější postavení republik
- v období po srpnu 1968 a po celá 70.léta pak mluvíme o období normalizace - dočasná přítomnost sovětských vojsk, návrat k prosovětskému režimu, sovětské vměšování, odstranění legislativních a politických symbolů Pražského jara

* *Vývoj ČS práva 1945-89, strany 323 až 344 (vydání z roku 2008)*